

У К Р А Ї Н С Ь К И Й
Тиждень

№ 5 (481) 3 – 9.02.2017 р.

www.tyzhden.ua

Андрій Парубій
про червоні лінії
в політиці

Які наслідки матиме
загострення під Авдіївкою

Добровольці з окупованих
територій. Хто вони?

Як Дональд Трамп
догоджає бізнесу

**О
Б
Л
И
Ч
Ч
Я**

МИСТЕЦТВА

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

Вже у продажу

The
Economist

Садік Хан Лондон після Brexit **Мартін Соррелл** Час думати про далеке майбутнє **Джастін Трюдо** Канада у 150 **Сьюзен Войджицкі** Що ми дивитимемося **Юрій Мільнер** Дивовижна наука **Мустафа Джемільєв** Звільнити Крим

За ексклюзивною ліцензією

Тижде́нь

Світ у 2017

Український випуск

Можна передплатити за телефоном 067-407-10-96
(з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)
або на сайті tyzhden.ua

НА ЧАСІ

- 4 В обороні
Про воєнні, політичні, економічні та міжнародні наслідки ескалації конфлікту на Донбасі
- 7 Ігор Лосєв про поглинання влади бізнесом
- 8 Андрій Парубій:
«Е-декларації — це дуже сильний удар, який у багатьох відіб'є бажання йти в парламент»
Голова ВР про баланс сил у Раді й виклики парламентаризму
- 12 Павло Жебрівський:
«Врятувати Донбас зможе тільки малий та середній бізнес»
Голова Донецької військово-цивільної адміністрації про відбудову регіону

ТЕМА НОМЕРА

- 16 Водевіль і бурлеск
Юрій Макаров про «високе» і «низьке» мистецтво
- 18 Кусати і жалити
Про природу епатажу в сучасному українському візуальному мистецтві
- 22 Іван Семесюк: «Хуліганити можна й потрібно осмислено, з орднунгом та чіткою стратегією»
Відомий художник про межі мистецького бешкету
- 24 Рятуйте! Він хоче спалити «Кобзар»!
Ростислав Семків про хуліганські традиції в українському письменстві

СУСПІЛЬСТВО

- 28 За що воюють добровольці з Донецька
Історії трьох донеччан, які стали на захист України

СВІТ

- 32 Люк Якобс:
«Не бачу причин соромитися того, чого ЄС досягнув на сьогодні»
Посол Бельгії в Україні про європейський проєкт
- 36 Жертва Пенелоп'ейту
Чи зійде з президентських перегонів Франсуа Фійон
- 38 Пережити рік
Майкл Бініон про головні загрози Європи
- 40 Ми альтернативний світ
Як європейські популісти намагаються об'єднатися
- 41 Едвард Лукас про план «Б» в обороні Європи
- 42 Сенсація одного дня
Чим Дональд Трамп подобається американському бізнесу

КУЛЬТУРА ТА НАУКА

- 44 Забетонований пантеон
Таємниці родинного склепу Скоропадських
- 46 Ярина Цимбал про дитячу українізацію
- 47 Математичні перетворення
Як глобалізація впливає на академічну науку
- щоденники окупації
- 48 Міфи про Москву і Станицю
Луганські оповіді про «інші землі»
- 49 Трамвай № 8
Про що говорять у громадському транспорті Донецька

P. S.

- 50 ОНУХ про уряд Дональда Туска й «перезапуск» відносин із Росією

Тиждень

№ 5 (481) 3 – 9.02.2017

Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ

Видавець ТОВ «Український тиждень»

01030, Київ, вул. Богдана Хмельницького, 36а, кв. 3

Головний редактор Дмитро Крапивенко

Редакція Наталія Петринська,

Анна Корбут, Алла Лазарева,

Олександр Крамар, Ганна Трегуб,

Станіслав Козлюк, Юрій Макаров,

Роман Малко, Ольга Ворожбит, Андрій Голуб

Відповідальний за випуск номера

Віталій Столига

Відділ передплати та роздрібною торгівлі

тел.: (067) 407-10-96

e-mail: peredplata@tyzhden.ua

Відділ реклами тел.: (067) 407-10-89

e-mail: reklama@tyzhden.ua

Видається з 02 листопада 2007 року

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого

засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР

від 30.08.2011 р.

Адреса для листування 01030, м. Київ, а/с 212

Адреса редакції

Київ, вул. Богдана Хмельницького, 36а, кв. 3

e-mail: office@tyzhden.ua

тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 17-0196

Наклад 32 000

Номер підписано до друку 1.02.2017 р.

Виходить щоп'ятниці

Розповсюджується в роздрібній торгівлі

та за передплатою

Передплатний індекс 99319

Ціна договірна

© Український тиждень. Редакція залишає за собою право на літредагування надісланих матеріалів без узгодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються.

Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе.

Матеріали, позначені літерою «Р», «новини компанії» публікуються на комерційній основі

Наші партнери: www.tyzhden.ua

The Ukrainian Week

НА ЧАСІ

В обороні

Юрій Лапаєв

Учому важливість Авдіївки? Крім того, що то українська земля і що там мешкають громадяни України, це невелике містечко має ще неабияку стратегічну та економічну цінність. Для військових контроль Авдіївки, а точніше її околиць Промки та «Царської охоти», означає не тільки спокійний сон мешканців міста. Це насамперед контроль над стратегічно важливими транспортними розв'язками між Донецьком, Горлівкою та Мінеральним. Фактично зараз жодна машина чи важка техніка не проїде в цих напрямках без пильного ока 72-ї механізованої бригади та інших підрозділів.

Для терористів згадані райони також важливі. Авдіївка лише за 6 км від Спартака, що зараз фактично є воротами в Донецьк, до якого теж недалеко — 13 км. Поруч і Горлівка. А противник на відстані короткого марш-кідка та ще й на стратегічних висотах, і це, звичайно, не піднімає настрою самопроголошеним. Тому починаючи з літа терористично-окупаційні війська намагаються вичавити українських бійців зі зруч-

них позицій. Авдіївка залишалася майже єдиною справді гарячою точкою на всій лінії зіткнень. Шовечора після виїзду представників СММ ОБСЄ на Промку починало прилітати все, що заборонено мінськими домовленостями. Були й спроби прориву ДРГ. Проте за 2016 рік це призвело лише до втрати деєнерівцями ще кількох укріплень у результаті вдалого контратак ЗСУ.

Причин для січневого штурму багато, не всі є суто військовими. Після загострення на Світлодарській дузі та інших успіхів українського «повзучого наступу» терористичні сили були дещо деморалізовані й жадали певного реваншу. Водночас, загострюючи ситуацію, Путін міг у такий спосіб перевірити реакцію новообраного та наче лояльнішого до Росії президента США Трампа. Цю версію підтверджує висловлювання кремлівського речника Дмитрія Пескова про те, що загострення на Донбасі є «зайвим приводом для відновлення діалогу між Росією та Америкою». Росія намагається створити «картинку», як свого часу в Дебальцевому: максимальна шкода цивільному населенню, провокування соціальної напруженості, запуск чуток про «падіння Авдіївки». Заяви української влади про можливість (а не фактичний початок) евакуації населення міста теж нагадали події дворічної давності.

ВПЕРШЕ ВІД ЧАСУ БОЇВ ЗА ДЕБАЛЬЦЕВЕ ВОРОГОМ БУЛИ МАСОВО ЗАСТОСОВАНІ «ГРАДИ» Й СТВОЛЬНА АРТИЛЕРІЯ. НЕЗВАЖАЮЧИ НА МАСОВАНІЙ ОБСТРІЛ ТА НАСТУП ДРГ, ПІДРОЗДІЛИ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ ДАЛИ ГІДНУ ВІДСІЧ

Інтенсивні бойові дії почалися 29 січня. Вперше від часу боїв за Дебальцеве були масово застосовані «Гради» й ствольна артилерія. Незважаючи на масований обстріл та наступ ДРГ, підрозділи української армії дали гідну відсіч. При цьому непроста зараз ситуація на всьому фронті: терористи послалили обстріли фактично на всіх ділянках. І хоча в Кремлі вже поспішили заявити про контроль «ДНР» над Авдіївкою, бойовики зазнали доволі відчутних втрат і знову залишили певні позиції. На жаль, були втрати і в ЗСУ. Є постраждали й серед мирних мешканців. Під обстріл потрапили житлові будинки, міська лікарня та Авдіївський коксохімічний завод (АКХЗ). Через пошкодження ліній електропостачання люди залишилися без світла, опалення (знову ж таки постачає АКХЗ) і частково без води, що з огляду на великі морози могло стати причиною масштабної гуманітарної катастрофи.

До речі, саме АКХЗ — містоутворююче підприємство — і надає тієї економічної важливості Авдіївці. Його продукція життєво необхідна для української металургійної галузі. До 2017 року в бік заводу не було випущено жодного снаряда, він лишався дивним островом тиші серед буревію війни. Місцеві жартували про домовленості між «ДНР» і Рінатом Ахметовим, концерн якого є власником АКХЗ. Хоча в кожному жарті є частка жарту. Бізнес донецького олігарха, зосереджений

по обидва боки фронту, і далі працює й дає прибутки. Можна припустити, що СКМ має різні плани та домовленості на випадок, якщо те чи інше місто (читай підприємство) відійде з однієї зони контролю в іншу. Зараз на сайтах «Метінвесту» розміщені заклики до сторін конфлікту «сісти за стіл переговорів» і звіти про підтримку міської інфраструктури.

Складність ситуації вимусила військове керівництво та уряд негайно реагувати. Майже три доби тривали спроби домовитися з російською стороною про припинення вогню для забезпечення ремонту електромережі. Голова Донецької військово-цивільної адміністрації Павло Жебрівський на своїй сторінці у Facebook повідомив, що лише 1 лютого було отримано письмові гарантії росіян, що дало змогу почати відновлювальні роботи. Аналогічні «гарантії» росіяни давали і 30 січня, однак де-факто полагодити електромережі не вдається через щільні обстріли з боку сепаратистів.

У питаннях порятунку Авдіївки від гуманітарної катастрофи дії влади є доволі послідовними. Евакуація охочих, пункти обігріву організувалися доволі оперативно. Вкотре високу мобільність показала волонтерська спільнота. Прем'єр і секретар РНБО виїхали на місце подій безпосередньо, президент заради екстреної наради щодо ситуації в Авдіївці перервав свій візит до Німеччини. Парламентарії, щоправда, не спромоглися на позачергову сесію, а от представник Опозиційного блоку Нестор Шуфрич устиг виступити на російському ТБ і звинуватити Київ в ескаляції воєнного конфлікту.

Авдіївку намагаються врятувати і за межами країни. Так, за дорученням Порошенка питання загострення на Донбасі буде розглянуто на засіданні Радбезу ООН 2 лютого. 31 січня проведено позачергове засідання ради ОБСЄ, на якому, за даними української делегації, Росію закликали припинити вогонь. Чергове глибоке занепокоєння висловили в Держдепі США та закликали до виконання мінських домовленостей. 1 лютого в Мінську відбулася чергова зустріч Тристоронньої контактної групи. Її домовленості звучать обнадійливо: припинення вогню, відведення важкого озброєння, відновлення критичної інфраструктури, всеосяжний контроль з боку ОБСЄ. Утім, хай це назвуть Мінськом-2,5, Мінськом-3, повірити в таке важко. Скоро буде два роки з моменту підписання домовленостей про «заборонені калібри», однак за весь цей час мало який день минав без застосування сепаратистами на різних ділянках фронту мінометів, гармат, танків. Тож вірити в серйозність обіцянок ворога не випадає й сьогодні.

Реакція західних політиків на нове загострення в Україні виявилася доволі млявою і звелася до засуджень «грубих порушень мінських угод» та заклику до мирного врегулювання. Дії міжнародних структур і країн-партнерів вкотре виявилися натяком на те, що Україні варто розраховувати лише на свої сили. Подібні провокації можуть повторитися на інших ділянках фронту, проте про початок масштабного ворожого наступу говорити зарано. ■

Кентавр бізнесу та влади

Ігор Лосєв

Давно відомо з досвіду багатьох країн, що злиття бізнесу й державної влади в такого собі кентавра чи сплетіння їх у справжнього спрута не є добрим для суспільства.

Коли підприємець, залишаючись при своїх справах, стає високопосадовцем, він постійно відчуває спокусу використовувати державні важелі в інтересах особистого чи групового збагачення. Конфлікт інтересів тут закладено від самого початку. А в Україні навіть ніякого конфлікту немає. Як показує практика, суперечності між державним і бізнесовим тут завжди вирішуються на користь останнього.

І це так очевидно, що в Україні тільки ледачий не казав про необхідність відокремлення бізнесу від влади, про те, що державний діяч не повинен бути підприємцем, а підприємець, вступаючи на державну службу, має забути про бізнес.

Однак протягом усіх років незалежності цю здорову ідею ніяк не вдається втілити в життя, і не лише тоді, коли при владі перебуває «акула великого капіталу»... Це як із депутатською недоторканністю: майже всі партії на всіх виборах клянуться її скасувати, а потрапивши до залу засідань Верховної Ради, негайно про обіцяне забувають. Нині єдиний політично-бізнесово-владний комплекс в Україні потуж-

або має його, або є крадіями й хабарниками, що ще гірше, ніж утримувати незаконний бізнес. А коли це не так, то звідки в них стільки кешу вдома? Причому вони ж самі його майже добровільно задекларували...

Небезпека комплексу, який можна назвати «владобізнесом», проявилась у прикрозвісному демарші Віктора Пінчука, котрий сам є доволі цікавою, як тепер модно казати, «гібридною» постаттю, бо ж відразу виникає запитання, хто є справжнім власником його капіталів: він сам чи колишній президент?.. І хто реально стоїть за статтею Пінчука в американській газеті з ідеями капітуляції України? Чи не означає це, що «владобізнес» в особі окремих олігархів прагне самостійно, без суспільства, вирішувати долю нації та держави? Бізнесово-політичний спрут є дуже небезпечним для суверенітету держави, бо його ділові інтереси може використовувати іноземна потуга з метою підштовхування України до капітуляції. Незайве запитати: а чи став би пан Пінчук тим, ким він став, якби не родинні зв'язки з Леонідом Кучмою? До речі, що стосується Росії, то там визнають: більшість їхніх олігархів, коли не всі, — це зовсім не продукт вільної конкуренції, а люди, котрим найвищі бюрократи й політики дозволили взяти під контроль певні сегменти державної власності задля створення того ж таки політично-бізнесового спрута... Генеалогія російських олігархів дуже добре відома нинішнім хазяям Кремля, тому Владімір Путін із таким обуренням сприйняв вербальний заколот Міхаїла Ходорковського, колишнього комсомольського функціонера, та аж ніяк не Генрі Форда...

Путін, який сам брав участь у цих процесах на посаді заступника пітерського мера Собчака, був здивований і вражений особливо нахабним цинізмом «борця з корупцією» Ходорковського, який нічого не зробив з нуля й отримав свою частку нафтової промисловості колишнього СРСР... Отримав «по поняттям» і раптом на «поняття» демонстративно начхав. Так, в Україні була своя специфіка, але загалом усе в період великої приватизації діялося приблизно за аналогічними схемами.

Паралельно з розподілом державного майна відбувалося «роздержавлення» влади олігархічними угрупованнями. Наявність бізнесових інтересів та зв'язків у політиків України полегшує Росії гібридну війну на наших теренах.

Стаття Пінчука в американській газеті — це зойких ділків, які навіть ціною втрат цілої України не хочуть зазнавати особистих бізнесових збитків через збройний опір України агресорові. Однак чимало підприємців у нас глибоко вмонтовані в політичну систему держави, яку постійно використовують з особистою метою. Саме через їхні інтереси та обладки можна впливати на державний апарат, на вищу владу та найважливіші, національного рівня рішення.

Без руйнації кентавра нормальний розвиток економіки, політики, соціальної сфери України неможливий. Політика більше не може виступати найприбутковішим бізнесом у нашій державі. ■

ЯК ПОКАЗУЄ ПРАКТИКА, СУПЕРЕЧНОСТІ МІЖ ДЕРЖАВНИМ І БІЗНЕСОВИМ ЗАВЖДИ ВИРІШУЮТЬСЯ НА КОРИСТЬ ОСТАННЬОГО. НИНІ ЄДИНИЙ ПОЛІТИЧНО-БІЗНЕСОВО КОМПЛЕКС В УКРАЇНІ ПОТУЖНИЙ ЯК НІКОЛИ

ний як ніколи. Згідно із соковитим висловом Леоніда Кравчука від 11 січня 2017 року, «на жаль, влада, як і раніше, продовжує спати в одному ліжку з бізнесом. Причому сплять по любові й розлучатися не збираються. Поки бізнес не буде відділений від влади, порядку в країні не буде». Справді, не буде, та й перспектив таких поки що немає, адже все починається з найвищої «гори». Досить полічити нещодавно відкриті магазини ROSHEN. На відміну від решти галузей української економіки в них усе гаразд, жодної кризи, навпаки, бурхливе зростання. Звісно, йдеться не тільки про першу особу, є чимало інших зацікавлених від гори до низу.

Хоча українське законодавство забороняє президентові, прем'єру, міністрам, народним депутатам, державним службовцям вести бізнес, насправді мало хто із цієї публіки ним не володіє... Принаймні е-декларації переконливо показали: явна більшість

Андрій Парубій:

«Е-декларації — це дуже сильний удар, який у багатьох відіб'є бажання йти в парламент»

Спілкувався
Роман Малко

Тиждень поспілкувався з головою Верховної Ради про головні суперечності й спокуси української політики, головні ідеологічні табори в парламенті, війну, лобізм і геополітику.

Минуло три роки від Революції гідності. Що з тієї картини, яку ви собі тоді малювали, матеріалізувалося в українській політичній дійсності, а за чим шкодуєте?

— Аналізувати Майдан можна під різними кутами зору. Хтось каже, що долар був по 8, а зараз по 28, хтось каже, що Україна мала одну територію, а нині частина окупована. Для мене той кут зору незмінний і під час Майдану, і зараз. Він охоплює набагато більший період, ніж три роки. Нині ми відзначаємо сторіччя створення УНР. 100 років триває ця війна. Майдан, АТО і теперішні події — її етапи. Детально проаналізувавши, побачимо, як багато аналогій між тим періодом і сьогоднішнім. А порівнюючи їх, значно легше давати оцінку тому, що відбувається. Хочу нагадати, що перші добровольці — це 1914 рік. Перша світова війна, в австрійській армії дозволяють створення першого українського підрозділу. Тисячі найкращих, уся еліта, вихована в «Пласті», «Січі», «Соколі», іде добровольцями. Через 100 років той самий добровольчий рух, ті самі люди, які визначають хід війни.

У вирі світової війни з'явився шанс створити Українську державу. 100 років тому, коли в Києві проголошено УНР, у Харкові створюється більшовицький уряд, який запрошує російські війська в Україну. А куди поїхав Янукович після Майдану? На з'їзд до Харкова. І далі запрошення військ РФ на територію

України. Усі 100 років той самий сценарій, той самий ворог, та сама імперія. Як і мета щодо України — повне підпорядкування імперії. А уроки 1917–1919-го є ключовими й дають відповідь на запитання: чому не вдалося втримати українську державність тоді та як не допустити тих помилок сьогодні?

Головний аспект — протистояння між українськими лідерами. Пам'ятаємо багато яскравих постатей того періоду: Винниченко, Грушевський, Петлюра, Скоропадський, Болбочан і Коновалець. Усі визначні особистості. Тільки те, що багато хто з них політичні інтереси та особисті амбіції поставив вище від держави й почав боротьбу між собою, призвело до втрати української державності. Але я назву й інші приклади: Міхновський, Донцов, Липинський залишили свої партії й пішли в уряд Скоропадського, туди, де творилася держава, продемонструвавши принцип, що держава вища за політичний інтерес та особисті амбіції. З них сьогодні маємо брати приклад. Бо розбрат і внутрішнє протистояння призвели до того, що російські війська (все було подібно до того, як сьогодні) взяли Київ. Тому перший урок — не допустити протистояння всередині політичного керівництва.

Друга річ — армія. Століття тому її не змогли організувати на високому рівні. Більшовицька агітація деморалізувала цілі підрозділи. Прості хлопці-крутянці з-за парт пішли на передову. У наші дні добровольці стали ідеологічною основою на передовій, і армія в час війни була перебудована по-новому. Зараз майже всі комбриги — нові люди, які пройшли бої. Повністю змінені військова еліта та ідеологія армії. Сьогодні без

перебільшення маємо одну з найсильніших армій у Європі, яка пройшла бої, володіє сучасною тактикою, і цей досвід нині переймають вояки НАТО.

Третя—міжнародна підтримка. Сторіччя тому вона була цілковито програвшою. Міжнародне співтовариство не стало на бік України, ми не змогли донести своє бачення і повністю програли цей рівень. Сьогодні весь цивілізований світ об'єднався довкола України. Ніхто не міг уявити, що всі держави ЄС проголосують за санкції. Нам вдалося цього домогтися. Крок за кроком санкції проти агресора продовжують ся, хоча нам казали, що цього більше не буде.

Ви не шкодуєте, що в часи Революції гідності зробили щось не так? Зокрема, не сформували із Самооборони свою політсилу.

— Це вічна дискусія «а що, якби...» Я дивлюся за результатами. Ми змогли досягнути базових речей, а отже, робили правильно. Ви кажете про ще одну політсилу, а я провів аналогію між Донцовим і Винниченком. Орієнтуюся на тих людей, які головним пріоритетом ставили державу, а не партію та політичні цінності. Багато партій було тоді і є зараз, а держава одна. Вона має бути цінністю. Чи ефективні були керівники? Хтось провалювався, були й такі. Але критична маса тих, хто розумів відповідальність у той час, проявила твердість. Усі ті, кого називають хунтою. Твердість, необхідну для того, щоб зупинити агресора, стримати дестабілізаційні процеси в країні. Зараз, як і століття тому, противник діяв за тим самим сценарієм: війська ззовні, дестабілізація всередині, деморалізація військових підрозділів. Згадайте повстання на «Арсеналі», яке зупиняв Коновалець, розуміючи, що дестабілізація держави не менш небезпечна, ніж зовнішні фактори. Згадайте, як після Майдану місяцями не було на вулицях міліції. Посольство РФ виїхало і сказало, що буде погром, бо в країні хаос і хунта. Тоді бійці Самооборони за моїм наказом взяли під контроль урядовий квартал, дипломатичні представництва, всі ключові підрозділи і втримали їх. Хоч емоції після Майдану ще не вляглися, багато хто хотів захоплювати вже порожні приміщення органів влади. А ми казали, що має бути спадкоємність влади, не можна допустити хаос, і таки втримали порядок.

Чи відображає, на вашу думку, нинішній склад парламенту, обраний через півроку після Революції гідності, у ситуації протистояння збройній агресії РФ, настрої і стан українського суспільства?

— 25 років в українському парламенті було два табори, які між собою протистояли. Тією чи іншою мірою проросійський і проукраїнський. Проукраїнський був спочатку невеликий—«Народна рада», 150 осіб. Після Помаранчевої революції сили зрівнялися. Тоді, напевне, відбувся перший бій цієї війни—харківські угоди, коли проросійський табір не мав голосів і змушений був перекупувати тушок. Символічна річ—вони були з георгіївськими стрічками, а ми з блакитно-жовтими. І дуже шкода, що ми не змогли їх тоді зупинити. Сьогодні в українському парламенті понад 300 депутатів, які більшою чи меншою мірою (можна дискутувати) сповідують проукраїнські, проєвропейські принципи. За цією ознакою ділиться парламент. А не коаліція—опозиція. І тому він з усіх питань безпеки, євроінтеграції, боротьби з корупцією голосує незалежно від того, хто є чи не є в коаліції.

Тож чи відображає ВРУ українське суспільство? Концептуально так. Відображає ті загальні настрої, які панують у ньому.

Якими сьогодні є основні політичні течії в парламенті? Не фракції, а саме політичні та ідеологічні течії, які можуть бути представлені в різних фракціях. Чи український парламент—це лише клуб лобістів бізнесу вкупі з лобістами інтересів інших країн, передусім Росії?

— Моя відповідь буде продовженням попередньої. 25 років в Україні відбувалось і відбувається досі, зокрема й на рівні парламенту, протистояння проросійських та проукраїнських сил. Тут є цивілізаційно-світотглядний поділ. Від НРУ до «Нашої України», яка всіх об'єднала. Об'єднання задля зупинення російських впливів, які чинилися через інший табір. І тому в Україні ще не відбулася політична структуризація. Можливо, вона ще й не могла відбутися, адже тривала національно-визвольна боротьба. Якщо, умовно, у Польщі можуть бути дискусії з приводу підняття-зменшення податків, з приводу реформи охорони здоров'я, але відсутні дискусії щодо ключових питань існування держави (як і у Франції, Німеччині чи Італії), то ми лише зараз наблизилися до того етапу, коли маємо не хитання, а 300 голосів. А в наступному парламенті, може, буде й більше тих, для кого питання зовнішньої та внутрішньої політики є однаковими: НАТО, ЄС, Українська держава, українська ідентичність. У тому аспекті, на мою думку, і була затримка в еволюції політичної культури та політичної структуризації.

Чи є в парламенті представники певних олігархів? Так, є. Старі схеми залишилися. Чи є ті, які орієнтуються на Росію? Так. Але, нагадаю, це той парламент, що проголосував закони, котрі відсікли всіх ключових олігархів від монополій. І це дає підстави говорити, що їхній вплив на парламент не те що не визначальний, а не йде в жодне порівняння з тим, що був до Майдану. Всі антикорупційні закони проголосовані в нинішній Раді, нинішньою проукраїнською, проєвропейською більшістю. Певні впливи лишилися, але вони не позначаються на ключових рішеннях.

Якими ви бачите запобіжники впливу бізнесу на владу? Чи можливо ліквідувати вплив ФПГ у парламенті? Якими є політичні та ідеологічні погляди цих ФПГ?

— Є, звісно, російські бізнесмени, які намагаються впливати на Україну за допомогою економічних важелів. Це представники країни-агресора, що пробувають монополізувати певні галузі й через бізнес виконують функцію агресора. Багато й індивідуальних, для них головне—бізнес. Звичайно, є і ті, які визначилися й стали на бік України. Значною мірою тому, що тут їхній бізнес, вони розуміють: існування Української держави—це запорука і їхнього успіху. Тим більше вони знають долю російських олігархів, яких у Лондоні знаходила рука Кремля.

Щоб розділити бізнес і політику, потрібна низка заходів. Депутатів не виписують із Місяця, а обирають. І тому політична культура—один із важливих елементів. Коли люди кажуть: «У вас там у владі стільки олігархів», а потім олігарх приїздить на округ, роздає 200 грн до виборів і 200 грн після (якщо пройде) й потрапляє в парламент. Тому тут комплексна річ. Я брав участь у багатьох виборчих кампаніях і бачив жахіття, коли люди стояли в черзі, щоб отримати

ті гроші, не бажаючи розуміти, що потім із їхніх же кишень буде вкрадено значно більше.

Інший момент — законодавство. Е-декларації — це дуже сильний удар, який у багатьох відіб'є бажання йти в парламент. Знаю чимало тих, хто каже, мовляв, нас більше не цікавитимуть такі публічні роздягання. Але найголовніше: роль олігархів у країні повинна ставати меншою. Завдяки загальним зусиллям. Порядний олігарх в Україні мав певне представництво в парламенті, величезний фінансовий ресурс та обов'язково свій телеканал. Ну і футбольну команду як важливий атрибут. Звідки ці надприбутки? Із корупційних схем. Відрізати від них — оце й буде витіснення людей, яких ми називаємо олігархами, у категорію «бізнесмен», «підприємець». Не стане надприбутків від ведення корупційних схем — не буде можливості утримувати телеканали, футбольні клуби, політичні представництва. Відсікати й руйнувати старі схеми, вибудовуючи прозорі відносини в економіці, — ось спосіб змінити систему.

Яким сьогодні є фактичний вплив голови ВР на перебіг роботи парламенту? Чи не стає спікер заручником найрізноманітніших ігор, тоді як справжні рішення приймаються поза стінами Ради?

— Рішення, звичайно, приймаються в парламенті. Часто точаться неймовірно гострі дискусії. Об'єднання різних середовищ навколо тих чи інших питань — це важливо й непросто. Доводиться докладати чимало зусиль. Якщо ви питаєте, яка це діяльність, то це комунікація і переконання. Ти не переламаш їх. Переламати залу неможливо. Якщо немає голосів, то їх немає. Єдине, що можливо, — і я не раз так робив, — це оголосити п'ятихвилинну паузу й попросити голів фракцій зібрати депутатів, які можуть бути в комітетах, у відальні, на інтерв'ю. Бо коли я бачу, що набирається 222 голоси, то розумію: люди, які підтримують рішення, є, але вони просто відсутні в залі. І це єдиний мій спосіб: запросити до зали і, коли вони прийдуть, повернутися до голосування. Звичайно, формуючи порядок денний, ставлячи питання на голосування, я визначаю прерогативи й раджуся щодо них. Вважаю, те, що ми вносимо блокові питання на розгляд, дуже збільшило ефективність і глибину роботи. Це одна з тих важливих реформ парламенту, за допомогою якої я закликаю до визначення прерогатив, а також певних напрямів, що можуть бути, на мою думку, першочерговими. Але знову-таки тут мова про узгодження й переконання.

Однозначно є питання, для мене важливі. Я не приховую. Це питання безпеки та оборони. Так, я ставлю їх по кілька разів на голосування й повертаюся до них, бо вважаю, що це основа існування й виживання Української держави. Дехто каже, що це суперечить Регламенту, але то дурниці. Немає в Регламенті заборони повертатися до голосування, це звичайна норма. Як і рейтингове чи сигнальне голосування. Існує норма регламенту, і не вказано, скільки разів ти можеш це робити. Інша принципова для мене сфера — декомунізація. Пам'ятаю день, коли було ухвалено останнє рішення в законодавчому полі щодо Кропивницького. Я розумію, що ми минуці, прийшли й відійшли, а ця реформа, спрямована проти психологічного каліцтва, яке виникало, коли люди народжувались у містах, названих іменами катів, що вбивали їхніх дідів, залишитися на століття. Важко будувати Українську державу, живучи в місті Кіровограді на вулиці Леніна, і йти добровольцями

на фронт теж. Іще є питання квот для пісень на радіо та питання української книжки. Я цим займався цілестраховано, збирав наради, щоб вийти на рішення. Але це не є протискання, це довга підготовча робота, узгодження позицій. Іще один принциповий для мене момент — лист до Вселенського Патріарха Варфоломія про Українську помісну церкву. Я не знав, як це спрацює. Зібрав усіх голів проєвропейських, проукраїнських фракцій, запросив Патріарха Філарета й кажу: «Благословіть нас». Він благословив, а зранку я йшов і не знав, яке буде рішення. Бо ж негативне мало б дуже недобрий ефект. Але все склалося гарно, і це для мене дуже важливо.

Ви були потім із візитом у Стамбулі. Як далі розвивається цей процес?

— Мав дуже довгу розмову з Варфоломієм. Зараз ми маємо робочу групу з усіх представників фракцій, щоб працювати законодавство для забезпечення створення єдиної помісної православної церкви. Є багато законопроектів, і важливо вийти на ті, котрі об'єднуватимуть. Робоча група фактично займається виокремленням найважливіших із них та пошуком узгодження між фракціями. Звичайно, триває комунікація і з Вселенським Патріархом. Не все може розглаголювати, але один із планів — це представництво в Києві, так зване подвір'я. Вважаю, що Українська помісна автокефальна церква — питання набагато ширше, ніж релігійне, воно стосується національної безпеки.

25 РОКІВ В УКРАЇНІ ВІДБУВАЄТЬСЯ, ЗОКРЕМА Й НА РІВНІ ПАРЛАМЕНТУ, ПРОТИСТОЯННЯ ПРОРОСІЙСЬКИХ ТА ПРОУКРАЇНСЬКИХ СИЛ. ТУТ Є ЦИВІЛІЗАЦІЙНО-СВІТОГЛЯДНИЙ ПОДІЛ

Наскільки реально, на вашу думку, ухвалити цим складом ВР новий електоральний закон, щоб вибори у 2019 році відбулися за новими, чеснішими правилами?

— Робоча група, яку я створив, ставши головою ВР, провела багато засідань, де ми розглянули всі наявні законопроекти стосовно зміни виборчого законодавства. Позиція в мене проста. Мій підпис стоїть перший під виборчим кодексом, де передбачено змінити систему виборів і до ВР, і до місцевих рад: запровадити відкриті списки з регіональними округами. Це означає, що в кожному окрузі люди голосують не тільки за політсилу, а ще й за певного депутата. Причому партія пропонує не одного, а перелік висуванців, і люди визначають, якого депутата хотілося б їм бачити. Той, хто здобув більше голосів, потім піднімається у списку вище. Поки що все це на рівні дискусії. Деякі політичні сили вважають, що вибори мають бути або просто з відкритими списками, або пропорційні. Але в залі половина мажоритарників, які мають свій округ і зна підтримують пропорційної моделі. Хоча дехто й підтримує. На мою думку, наявна пропорційна система із закритими списками, поєднана з мажоритаркою, де ми дуже часто бачимо вплив фінансових важелів, погана. Чи є нині достатня кількість голосів, щоб її змінити? Поки що ні. Від групи ми звернулися до всіх фракцій із пропозицією надати свій висновок, і не щодо одного, а щодо трьох законопроектів, які їм підходять. Таким чином

зможемо визначити, в якого з них найбільша підтримка. Поки що не всі фракції надали відповідь.

Чому українські політики ніяк не наважуються назвати війну, котра точиться вже три роки, війною, винаходячи для цього багато красивих пояснень?

— Запровадження воєнного стану — переведення країни в інший режим, де багато конституційних свобод будуть обмежені, де військові адміністрації мають перебрати управління регіонами. Це зміна самої філософії управління державою. Я вже не хочу дискутувати, чи в усіх командирів достатньо досвіду, щоб вони як голови адміністрацій провадили адміністративну й соціальну політику регіонів.

Плюс це, можна сказати, так історично склалося і не створює сьогодні суттєвих перешкод для ведення бойових дій. Ви знаєте, що я був прихильником оголошення воєнного стану, обіймаючи посаду секретаря РНБО. Говорив про це, особливо коли відбувалися дуже інтенсивні бойові дії. Нині питання навіть не на порядку денному. Введення не дасть ніяких додаткових можливостей для української армії, але може зупинити цілу низку процесів які нам доводиться проводити в реформуванні країни, зокрема електоральні. Ми не організували б виборів: ані президентських, ані парламентських, ані місцевих.

Які зараз найактуальніші завдання для українських державницьких сил?

— Втриматися. Те завдання, яке стояло перед нами на Майдані, в АТО. І, хоч як дивно, воно залишається головним і сьогодні. Хто міг передбачити, як закінчиться Революція гідності, як відбуватиметься АТО? Чи підуть вони з Чернігівського напрямку, чи ні? Втриматися було основним завданням. Стояти на барикадах і тримати периметр. Так і тут. Звичайно, вкрай важливі і міжнародна співпраця, і реформування країни, і створення війська, і розвиток економіки. Мусимо паралельно захищати країну, розвивати її, робити сучасною європейською державою з високими стандартами. Це вкрай важко в умовах агресії, але така наша ціль.

Цьогорічний бюджет — уже бюджет розвитку. Ми збільшили видатки і на безпековий сектор, і на зарплати, і на будівництво доріг. Це показник переходу на вектор підйому української економіки. Звичайно, важливо визначати пріоритети. Сільське господарство, літакобудівна галузь, військово-оборонний комплекс, IT, розвиток інфраструктури і, звичайно, важлива для України (я теж виділяю на це час) регіональна співпраця. Співпраці в балто-чорноморському союзі, в АБЧ (Адріатика — Балтика — Чорне море). Цього року матиму візити в Литву, Польщу, Хорватію, Румунію, де діятимуть майданчики міжпарламентського діалогу. Вважаю, для України дуже важливі тісніші відносини в цьому просторі й вона має всі перспективи стати в ньому регіональним лідером.

Чи може він бути якимось оформленим найближчим часом?

— Є різні форми. Скандинавські країни мають парламентський вимір. У нас є майданчик Європа — Карпати, де обговорюється можливість створення спільної інфраструктури Карпатського регіону, як це було зроблено з Альпами після Другої світової війни. Тоді країни того регіону зробили свій інфраструктурний проект. Це, звичайно, Вишеградська четвірка, яка виконує свою роль.

Із форматом треба не помилитися, тому все має бути добре обдумано й обговорено перед тим, як виходити на конкретні рішення. Але я думаю, що міжпарламентська співпраця, яка є в країнах Північної Європи, цілком прийнятна й закономірна для нашого регіону. Можливо, це формат міжпарламентської асамблеї.

Що, на вашу думку, в поточному політичному процесі є червоною лінією, яку не можуть переступати наші державницькі сили: позачергові парламентські вибори, президентські перегони чи зміни до Конституції?

— Позачергові вибори використовують як механізм дестабілізації. І прикладів тут багато, як-от Молдова. Там була подібна ситуація, коли багато років точилася боротьба між проросійськими і проєвропейськими силами. Нарешті останні отримали хоч невелику, але більшість, і тут-таки почалися скандали, мітинги, прозвучала вимога стосовно дострокових виборів. Причому двоє із трьох лідерів молдовської опозиції не приховуючи їхали в Кремль і звітували там. Наслідок дочасних перегонів — криза, зупинка траншу МВФ, а відтак президентські вибори, у яких переміг кандидат, що не приховує симпатій до РФ. Тож розумімо: Путіну не потрібен шматочок Донецької чи Луганської області, який є сьогодні; плани Росії, як і 100 років тому, — контроль над усією Україною. Він уже бачить, що зброєю цього добитися важче, ніж століття тому, і запускає інші механізми дестабілізації та зміни системи влади в Україні на лояльнішу до нього. Щоб у результаті перевиборів утворилася така умовна «коаліція національної єдності», яка скаже: «Треба зшивати країну, а для цього — відмовитися від НАТО, ЄС та оголосити її нейтральною. Мовляв, інших способів об'єднати Україну немає. Мені зрозуміло, який існує план. Я вже не кажу про довідки, які маю змогу читати. Як на мене, недопущення реалізації цієї концепції — це як недопущення більшовицьких бунтів у Києві 100 років тому.

Як пояснити «зрадофілам», що часто-густо вони працюють на ворога, не завжди свідомо, але будучи його інструментом? Адже в цьому таборі чимало аж ніяк не втрачених для України людей...

— І часто є багато підстав для критики. Тому я пропоную дивитися на речі концептуально. Дискутувати щодо тих чи інших питань можна до нескінченності. Бо зазвичай є помилки. Але, щоб пояснити, потрібні два моменти. Перший — власне пояснювати. Другий — твердо, крок за кроком іти вперед. Кожен місяць, кожен тиждень, кожен день Української держави — це наша перемога. Хтось це більше розуміє, хтось менше. Хтось впадає в тактику. Звісно, є чимало ботів, тисячі ворожих агентів, які сидять щодня в соціальних мережах для дискредитації та дестабілізації. Але, звичайно ж, є і багато патріотів. Ми згадували, як величезна кількість українських підрозділів була деморалізована й фактично розпущена через більшовицьку пропаганду. І там теж служило багато патріотів, добрих воїнів, але їх переконали, що то не наша війна, не наша держава, все не так, усі не ті, йдемо по хатах. До цієї тактики вдавалися завжди. Тому ключовий момент — твердо крокувати вперед, реформувати країну. І, звісно, щодня переконувати, формувати правильний кут зору, під яким ми оцінюємо ці події, про що я казав спочатку. Це дуже важливо. ■

Павло Жебрівський:

«Врятувати Донбас зможе тільки малий та середній бізнес»

Тижню вдалося поспілкуватися з очільником Донеччини напередодні загострення під Авдіївкою, тож говорили здебільшого про реформи та відбудову регіону.

Із чим Донеччина закінчила 2016 рік та входить у 2017-й?

— Ситуація дуже складна. Багато вже зроблено, але ще більше залишається зробити. Ми справді маємо чимало проблем. Часто лунає критика. На жаль, сьогодні Донецьку та Луганську області міряють за зразком Дніпропетровської, Харківської. А я їм кажу: ви візьміть і з кожної області заберіть обласний центр. З проектними інститутами, з кадрами, з бюрократією (у хорошому сенсі). У мене сьогодні заповненість кадрами трохи більша ніж 50%. Щотижня оголошується конкурс на заміщення тих чи інших вакансій. Але тут просто болото. Припустімо, управління децентралізації. Приходять люди, які не знають, що таке децентралізація, які територіальні громади в нас утворені, які мають об'єднуватися. А що вміють? Тільки на телефонні дзвінки відповідати.

Спілкувався
Денис Казанський,
Краматорск

А який рівень зарплат пропонується? Може, людей просто не влаштує розмір винагороди за таку роботу?

— Коли я тільки прийшов, тут була жахлива ситуація. Мінімальна зарплата становила 1,3 тис. грн. На руки видавалося близько 2,5 тис. грн із надбавками. Мені вдалося підняти рівень мінімальної зарплати рядового працівника до 7 тис. грн на руки. Керівник департаменту сьогодні тут отримує близько 20–25 тис. на руки. Сьогодні за місцевими мірками зарплата хороша. Але тут, у Краматорську, просто немає бюрократії. Підготовка хорошого бюрократа—щонайменше п'ять років. Начальника—довше. А тут 200-тисячне місто. Є хороші інженери, технарі. А кадрів для адміністрації немає. А якщо людина приїжджає з Києва чи Львова, то їй уже така зарплата не підходить. Бо треба ще квартиру винаймати, покинули рідне місто або постійно витрачатися на дорогу. Тут, у Краматорську, не курорт.

На якому етапі зараз роботи з відновлення інфраструктури та житла, знищених війною?

— Роботи тривають. Напередодні нового року було відновлено міст у Слов'янську, також ще один міст через Сіверський Донець. Більшість об'єктів комунальної та державної власності вже відбудовані.

На жаль, усі нормальні проектні інститути лишилися в Донецьку. У Краматорську, по суті, є тільки одна проектна організація, і та працює на Росію. Через це наші проекти роблять Дніпро, Харків, Київ. Підрядчики працюють різні: як місцеві, так і з інших областей. І з ними теж є проблема. Бо важко підібрати такого, який запропонував би оптимальні ціну та якість. Є такі, що дають ніби низьку ціну. На жаль, у нас прийнято звертати увагу на ціну, а про якість уже не думають. В Іллінівці в нас такий виграв підряд на реконструкцію старої школи, але там якість робіт жахлива. Йому половину всього доведеться перебудувати.

А яка ситуація з відбудовою приватного житла? У Семівці, де точилися бої, досі стоять розбиті будинки в тому самому стані, у якому вони були після визволення міста. Чи відновлюватимуть їх?

— Тут є проблема. В об'єкти комунальної та державної власності ми маємо право вкладати гроші та відбудовувати їх. Фінансувати приватне житло закон забороняє нам. Можемо тільки надавати матеріальну допомогу окремим постраждалим особам. Але відбудова будинків не врегульована. Я чесно кажу людям, що в мене немає законного права відбудовувати їхні домівки.

ФОТО: УНАН

Є один неприсмний момент, який дуже бентежить місцевих прибічників України. Ви спілкуєтеся з мерами міст, які брали участь у подіях 2014 року та організували референдум сепаратистів. Зараз вони не заарештовані й далі працюють на своїх місцях, хоча вчинили відверту державну зраду. Чому так відбувається?

— Кожен має займатися своєю справою. Сепаратизм — це питання до СБУ та прокуратури. Я тут нічого вдіяти не можу. Мій вибір дуже простий. Ігнорувати міських голів, щодо яких є підозри в сприянні сепаратизму, або працювати все ж таки на розбудову цих міст. Якщо я почну їх ігнорувати, замкнуся в кабінеті, то більше не керуватиму цими територіями. От що робити? Питання до мерів є, але ж їх обрали люди. І голова військово-цивільної адміністрації не має повноважень їх знімати.

Наш програв у тому, що в 2015 році на виборах голів міст ми не виставили тут жодної альтернативи. Якщо ми висуваємо на виборах перукаря або таксиста проти досвідченого чиновника, то результат відомий заздалегідь. Бо таксист може бути патріотом і хорошою людиною, але, по-перше, він не розкручений, а по-друге, не показав нікому своєї роботи.

Можливо, мені не подобаються якісь мери. Можливо, я з кимось із них не вітався б і не працював би. Але я маю їх використати на благо України, даруйте за таку відвертість.

Мені кажуть активісти: «Як він сміє їхати до Гнатенка!». А я не до Гнатенка їду, я їду в Дружківку, яка обрала Гнатенка мером. Він мені взагалі за законом не підпорядкований. Але якщо я хочу проводити державну політику, то маю це робити.

До речі, щодо альтернативи. Все ж таки в області є проукраїнські активісти, місцеві бізнесмени, політики. Можливо, треба їх підтримувати, щоб вони стали альтернативою цій старій владі, яка тут фактично залишилася? Чому держава не робить зараз ставку на них?

— Саме так, нам потрібно виховати таких людей, які створять конкуренцію. Знаходити їх, підтримувати, давати можливість розкритися. Проукраїнська складова Донеччини тривалий час потерпала. Якщо людина не входила до Партії регіонів, то не мала змоги робити тут політичну кар'єру та будувати бізнес. А для регіоналів було зелене світло. Тому в опозицію йшли люди, кому не було чого втрачати. І всі 26 років незалежності їх зіштовхували тут у маргінес.

Але в місцевих активістів є одна проблема. Вони звикли до думки, що влада — зло. І сьогодні тут багато українських активістів, які, на жаль, і далі працюють за цим алгоритмом. Понад те, є й такі, які потрапили під вплив створеного регіоналами стереотипу про якийсь окремих «донбаський народ». Вони кажуть: «Жебрівський — варяг», «Жебрівський не переходить на російську мову», «Прислали місцевевого, який наводить свої порядки» тощо. А хіба не правильно, що відбувається взаємопроникнення людей із різних частин України? Хіба Донеччина — це не Україна? Чи тут не розуміють української?

Чи я тут для того, щоб збудувати дороги, мости? Так, але не тільки. Школи, дороги, мости — це лише засіб, а не мета. Головна мета — ліквідувати розруху в головах. Змінити людей. Частина людей тут точно змінилася. На сьогодні влада тут вперше відділена від місцевого бізнесу. Не може жоден олігарх Донеч-

чини підняти слухавку й поставити завдання голові ВЦА. Так було завжди, але не зараз.

Ви довго входили в місцеву специфіку? Адже все ж таки ви немісцевий, а тут багато нюансів, підклимних зв'язків тощо. Чи немає з цим труднощів зараз?

— Ні. Я знаю тут усе. Великих проблем у мене не було від самого початку, адже про основні центри впливу мені було відомо, а про локальні речі я дізнався на початку своєї роботи. Щодо деяких місцевих заводів та особистостей я, ще працюючи в прокуратурі, вів кримінальні справи й деяких топ-менеджерів викликав на допити в Києві.

Крім того, особисто давно знаю багато місцевих ключових гравців, бо працював із ними в парламенті ще з 2002 року. З усіма перетинався тією чи іншою мірою.

Які ви зараз бачите точки зростання на Донеччині? Адже здається, що у влади взагалі немає жодного плану стосовно цього регіону. Що робити, коли закінчиться війна? Колись Донбас будувався навколо вугільної промисловості. Але її часи вже минули. Важка промисловість також у поганому стані. Що тут робити? Яка взагалі концепція розвитку економіки Донеччини?

— Передусім це малий та середній бізнес. Ми намаємося стимулювати малий бізнес у різні способи. Торік, щоб підтримати його, я виділив 100 млн грн на компенсацію відсотків за кредитами. Але ця програма не спрацювала. Бо банкам згідно із законом про АТО заборонено тут брати під заставу нерухомість. Тож у людей доступу до кредитного ресурсу просто немає.

Тоді ми пішли іншим шляхом. Цього року я започаткував програму «Донецький куркуль». 500 майбутніх куркулів (це не тільки фермери, а й засновники перукарень, пекарень, хімчисток, інших підприємств) мають поїхати до Польщі та Литви, подивитися, як це функціонує там. Повернутися, написати бізнес-план і захистити його. Ми ж тут видаватимемо гранти розміром 150–200 тис. грн. І якщо людина створить підприємство, яке працюватиме п'ять років, вертати не треба буде.

Врятувати Донбас зможе тільки малий та середній бізнес. Часи великих містоутворюючих підприємств минули. Багато таких об'єктів уже зруйновані, і відбудувати їх неможливо. Порівняйте ситуацію. Частка ВВП, яка припадає на малий та середній бізнес у Донецькій області, — лише 7%. Це дуже мало. Наприклад, у Польщі відповідний показник становить більше ніж 60%. Тому тут величезна патерналістська структура. Все зав'язано на заводи та їхню ієрархію. Сфера послуг, навпаки, взагалі не розвинена. У Краматорську, приміром, немає жодної хімчистки! На все 200-тисячне місто. Вони приймають одяг на чистку, але везуть його в інші міста. Це просто один із прикладів, як живе сьогодні обласний центр.

І це визначає політичне обличчя Донеччини. Чому я взагалі придумав програму «Донецький куркуль»? Тому що, доки людина залежить від олігарха, неможливо очікувати від неї жодної ініціативи. Тільки коли тут постануть малий бізнес та середній клас, можна буде казати про розвиненість громадянського суспільства, про справжню зміну ментальності, про появу справжніх політичних партій, а не таких, куди ▶

насилено записує начальник. Крім того, 500 держслужбовців та керівників місцевих громад ми за підтримки UNDP хочемо також відправити на стажування до Польщі. Перші 20 людей уже поїхали.

До речі, щодо заводів. Яка зараз економічна ситуація в Костянтинівці? Це одне з найдепресивніших міст на Донеччині, у 2015 році населення бунтувало проти присутності ЗСУ в місті. Чи працюють там узагалі якісь підприємства?

— Так, деякі працюють. У Костянтинівці — акумуляторний завод «Мегатекс» Юри Шапрана. Є проблема: він хотів його розширювати, будувати другу чергу. Але будувати довелося у Старокостянтиніві на Хмельниччині, бо німці, які постачали та налаштовували обладнання, категорично відмовлялися їхати сюди, у Костянтинівку.

Є ще завод, який виробляє дрого, є «Конті», а також хімічний завод, який є банкрутом. Його пилять потихеньку на брухт регіонал Кисельов. На жаль, я не можу вплинути на цей процес. Бо коли фонд майна призначає на завод директора, то він має його зі мною погодити. А виконувача обов'язків можуть призначити просто так, без погодження. Через це вони всюди поставили в. о. директорів підприємств, шахт, і ті роками працюють без погодження зі мною.

ДОКИ ЛЮДИНА ТУТ ЗАЛЕЖИТЬ ВІД ОЛІГАРХА, НЕМОЖЛИВО ОЧІКУВАТИ ВІД НЕЇ ЖОДНОЇ ІНІЦІАТИВИ. ТІЛЬКИ КОЛИ ТУТ ПОСТАНУТЬ МАЛИЙ БІЗНЕС ТА СЕРЕДНІЙ КЛАС, МОЖНА БУДЕ КАЗАТИ ПРО РОЗВИНЕНІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Ви порушували це питання?

— Так, але, на жаль, без результату. Робітники заводу збираються на акції протесту. Всі можливі заходи, щоб повернути життя в цей об'єкт, я зробив. Але вони й далі його пиляють. А що я можу вдіяти? Написати листа? Переговорити з Фондом держмайна? Все дарма. Чесно кажучи, іноді хочеться просто пристрелити когось.

А яка ситуація з водою до Маріуполя? Зараз він цілком залежить від бойовиків «ДНР», бо отримує воду з окупованої території. Через те ми також змушені безплатно надавати воду сепаратистам. Що можна з цим зробити? Чи є проект побудови альтернативного водогону до Маріуполя?

— Справа в ціні та часі. Які є варіанти. Перший пропонував Тарута — опріснення води. Це дуже дорого. Другий — переробити канал Сіверський Донець — Донбас. Це також шалені гроші. Треба все замінювати: насоси, двигуни. Третій варіант найдешевший — кинути гілку з Курахівського водосховища. Але там запаси води недостатні для цілодобового постачання в Маріуполь. Четвертий план — пробити канал із Дніпра, тобто те, що хотіли зробити ще за радянських часів. Це коштує близько €500 млн і займе п'ять років. Отака складна ситуація.

Компанія «Вода Донбасу», яка обслуговує канал Сіверський Донець — Донбас, сьогодні має

2,9 млрд грн заборгованості. З них 1,3 млрд грн припадають на окуповану територію, яка нічого не платить. Єдиний вихід — порушувати питання в Мінську та спонукати росіян платити. Є різні больові точки, на які можна натиснути, щоб змусити їх поступитися.

Одна з актуальних реформ сьогодні — створення об'єднаних громад. Як на Донеччині відбувається цей процес? Чи ліквідуватимуть тут якісь райони у зв'язку із цими змінами?

— Процес іде. У нас вже шість громад є. 30 квітня буде створена сьома. А взагалі за планом має бути 39. Зараз на черзі Часовоярська, Святогірська громади. Очеретинська громада вже готова, але ЦВК не дає згоди, тому що поруч лінія розмежування.

У Костянтинівському районі в нас утворилася досить велика Іллінська громада. До неї увійшло 52% району. Але залишилося ще 48% сіл, які не увійшли в громаду й досі підпорядковані району. Зрозуміло, що після повного об'єднання частина з них відійде до Часового Яру, частина до Дружківки, частина до Костянтинівки. Після того на території Костянтинівського району залишиться одна громада — Іллінська. Тож, коли депутати ухвалюють зміни до Конституції, район буде ліквідовано.

Інший приклад — Мангушський район. Там буде тільки одна громада, тому район не потрібен. У Великоновосілківському районі буде дві громади. Для двох громад район також не потрібен.

Багато громад буде в Слов'янському районі. І Черкаська, і Миколаївська, і Святогірська. Загалом буде чотири громади. Там ще можна казати про необхідність збереження району. Але, щоб змінити адміністративно-територіальний устрій, потрібно змінювати Конституцію України.

Як так стається, що в якомусь районі виникає багато громад, а в якомусь мало. Від чого це залежить?

— Усе залежить від економіки. Важливо, щоб громади були економічно самодостатніми. А також від доступності для людей тих чи інших послуг. Згідно з рекомендацією Мінрегіонбуду від населеного пункту до центру не може бути більше ніж 25 км.

Є й деякі проблемні ситуації. Ось, наприклад, створили Миколаївську громаду. Там згідно з планом мав бути Райгородок. У тому Райгородку унікальна ситуація. На полях цього селища міститься Слов'янська ТЕС, яка екологічний податок має частково платити в селищну раду Райгородка. Бюджет останнього — приблизно 3 млн грн. А екологічних грошей накопичилося близько 100 млн. Їх можна спрямувати тільки на окремі статті. Вони просто не мають куди їх витратити. Тож кладуть їх на депозит під 15% і мають додатково до бюджету 15 млн грн доходу, який можуть використати на свій розсуд.

Звісно, там селищний голова просто не зацікавлений в об'єднанні. Не зацікавлені у створенні об'єднаних громад і міські голови. Не зацікавлені голови адміністрацій та райрад. Тому що їхні посади стануть непотрібними.

У нас весь процес відбувається добровільно. І в цьому є як плюси, так і мінуси. У Польщі свого часу пішли іншим шляхом: просто Сейм проголосував і все. Можливо, так було б краще і в нашому випадку. ■

К Н И Г А Р Н Я

6–12 лютого чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

6 лютого, 18:30 — засідання дискусійного клубу «Чому двотисячники програють письменникам 20-х?». Учасники: Ростислав Семків, Ярина Цимбал, Тарас Лютий, Олександр Стукало. Спільно з видавництвом «Темпора».

8 лютого, 18:30 — проект «Апокаліпсис міста». Лекція киевознавця Павла Ковальова на тему «Місто втраченого міфу: як архітектура сталінської доби впливає на сучасний Київ».

10 лютого, 18:30 — презентація книжки Сергія Сеґеди «Пантеон України. Том I». Спільно з видавничим домом «Києво-Могилянська академія».

11 лютого, 12:00 — зустріч на тему «Що таке IT-технології і чому їх варто вивчати змалечку». Спільно з IT-школою для дітей Kids Code. Для дітей 6–12 років та батьків.

Київ (вул. Велика Васильківська, 63а):

6 лютого, 18:30 — презентація роману Максима Дупешка «Історія, варта цілого яблуневого саду». Спільно з Видавництвом 21. Модерує Ярина Скуратівська.

9 лютого, 18:30 — презентація книжки Голди Виноградської «Українська принцеса, чи Мрії посла України». Спільно з видавництвом «Самміт-книга».

Львів (просп. Свободи, 7):

6 лютого, 18:30 — Drama Talks. Сценічні читання п'єси Жаннін Вормс «Комедії-хвилинки». Спільно з ABC Theatre. Модерує Ярина Геречка.

8 лютого, 18:30 — презентація українського перекладу книжки Йоанни Ягелло «Тирамісу з полуницями» за участю перекладачки Божени Антоняк. Спільно з видавництвом «Урбіно». Модерує Анатолій Івченко.

10 лютого, 18:30 — засідання клубу «Стосунки PRO» «Особистий простір як сполучник стосунків» за участю пари психологів Олени Баркової та Руслана Москальчука.

11 лютого, 11:00 — дитяча субота для дітей 3–6 років. Читання та забавки від клубу «Читайлики».

Дніпро (вул. Глінки, 15):

9 лютого, 18:30 — розмова з депутатом міської ради, головою постійної комісії з питань бюджету, фінансів та місцевого самоврядування, кандидатом політичних наук, адвокатом Артемом Хмельниковим «Трансформація міської влади: яка вона була, є і може бути».

10 лютого, 18:30 — презентація роману Максима Дупешка «Історія, варта цілого яблуневого саду». Спільно з Видавництвом 21.

Вінниця (вул. Соборна, 89):

6 лютого, 16:00 — презентація українського молитовника православних вірян і книжок «Божественна літургія» та «Сповідь і причастя» за участю протоієрея Андрія Дудченка. Спільно з видавництвом «Дух і Літера».

10 лютого, 18:00 — спецпроект «Від бізнесу до книжки». Розмова з головним редактором Blog Imena.UA Олександром Мельником на тему «Apple: велике «яблуко» та його творець». Спільно з літературною медіатекою 5BKS.

11 лютого, 11:00 — дитяча субота для дітей 4–9 років. Читанка — презентація книжки Тані Стус «Іжак Вільгельм». Спільно з видавництвом Vivat.

11 лютого, 15:00 — розмова на тему «Сучасні письменники й письменниці у школі: як таке можливо». Учасниці: Таня Стус, Зоя Жук. Спільно із Простором української дитячої книжки «БараБука» та Видавництвом Старого Лева.

Володимир-Волинський (вул. Ковельська, 6):

11 лютого, 15:00 — дитяча субота для дітей 7–10 років. Майстер-клас із виготовлення листівок-валентинок у техніці скрапбукінгу. Майстриня Олена Голотюк.

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

7 лютого, 18:00 — презентація збірки віршів Івана Андрусяка «Лякація» для дітей 5–9 років. Спільно з видавництвом «Фонтан казок».

Луцьк (вул. Лесі Українки, 30):

8 лютого, 18:30 — презентація книжки Яни Дубинянської «Свій час». Спільно з Видавництвом Старого Лева. Модерує Ганна Луцюк.

Рівне (вул. Короленка, 2):

11 лютого, 12:00 — дитяча субота для дітей 4–7 років. Читання книжки Яна Валькера «Іжачок Пуф шукає нову родину» та казковий аквагрим.

11 лютого, 14:00 — дитяча субота для дітей 8–12 років. Читання книжки Лесі Ворониної «Таємне Товариство Брехунів» та майстер-клас зі створення «космічного» брелока.

Суми (вул. Соборна, 44):

11 лютого, 12:00 — дитяча субота для дітей від 5 років. «Читання для реготання»: знайомство з книжками Джеремі Стронґа, створення кумедної закладки для книжки.

Тернопіль (вул. Валова, 5–9):

7 лютого, 18:00 — розмова з Михайлом Цьомиком «Децентралізація як шанс. Навіщо громади та чому це важливо?». Модерує Юрій Матевошук.

9 лютого, 18:00 — презентація книжки Шота Іаташвілі «Олівець у землі» за участю перекладача Сергія Лазо. Спільно з видавництвом «Крок». Модерує Юрій Матевошук.

11 лютого, 16:00 — дитяча субота для дітей 8–12 років. Майстер-клас письменниці Ірини Мацко зі створення казок.

Харків (вул. Сумська, 3):

9 лютого, 18:30 — тренінг «Комунікативна компетентність — запорука успіху будь-якої справи». Спікер Костянтин Фендріков, автор і продюсер телепроектів, журналіст, член Національної спілки журналістів України, засновник громадського руху «Життя за правилами», комунікатор під час проведення переговорів із нелегальними формуваннями.

11 лютого, 19:00 — Розмова на тему «Modernity. Past and present» («Сучасність. Минуле й сьогодні»). Спільно з проектом WAU (World Around Us). Англійською мовою без перекладу.

Хмельницький (вул. Проскурівська, 2):

7 лютого, 18:30 — презентація українського молитовника православних вірян і книжок «Божественна літургія» та «Сповідь і причастя» за участю протоієрея Андрія Дудченка. Спільно з видавництвом «Дух і Літера».

11 лютого, 12:00 — дитяча субота для дітей віком 4–8 років. Розмова про театр, показ власної вистави, де діти будуть акторами.

Інформаційний партнер

Вхід на заходи вільний.

З детальними анонсами та змінами в графіку можна ознайомитися за адресою <http://book-ye.com.ua>

Бешкет у мистецтві

Водевіль і бурлеск

Юрій Макаров

З'ясував із подивом, що люблю шаровари. Не в сенсі носити, а як явище. Раніше не любив. Тоді воно сиділо в мені як скалка, як невроз із дитинства: «Дні культури УРСР у Москві», трансляція підсумкового концерту із кремлівського Палацу з'їздів, телевізор чорно-білий, але я чітко бачу густо-синій колір сатинових шароварів і брудно-червоний — чобіт під ними, а над ними завчені балетні жести й сценічні усмішки: радісні тубільці демонструють у танці свою лояльність очільникам метрополії. Так званий фольклор («так званий», тому що не автентика, а каналізований, ретельно пригладжений і зачесаний різновид умовно народної пасторалі кінця XIX століття) був мало не єдиною дозволеною формою існування українського в межах імперії, настільки звичною, що й самі аборигени почали її сприймати як ідентифікатор. Згодом до нього додалося трохи тембру «вокально-інструментальних ансамблів», а вже в 1990-ті з легкої руки співучого ректора — кордебалет в естетиці escort girls. Шароварщина — це більше, ніж естетика, це згода визнавати як своє тільки зону водевілю, а все, що виходить інтелектуально або стилістично за межі колоніальної культури, зустрічати в багнеті.

На свята пощастило кілька разів поспіль послухати «Хорею козацьку», і відтоді вже майже місяць я подумки співаю: «Треба, треба, браття-камрати, рождшуся Богу поклон оддати» і «Дух свободи внутрь нас родить», не можу вибити з голови, та й не хочеться. Цей наш потужний бароковий злет і сьогодні, через три століття, відгукується сучасно й актуально, ніби свіжі рок-хіти, причому Тарас Компаніченко та його побратими вдягнені в ті самі шаровари з чобітьми, у сорочки й свитки (тільки не зразка сільського клубу, а історично правдиві), й ти не відчуваєш жодного часового зазору, жодної дистанції, тим більше незручності. Ось що значить контекст!

Мені вже доводилося писати, що бароковий заряд, помножений на Шевченків романтизм, робить український проект модерністським за своєю суттю, й у цьому його протилежність імперській традиції, іманентно заряджений на консерватизм і консервацію, на ієрархію, на «скрепи». Тому так органічно в ньому щоразу вибухають провітки авангарду — там, де, здавалося б, нічого, крім етнографічних варіацій, з'явитися не може. Звідки тут узялися Малевич, Семенко, Параджанов, Сильвестров? А ось звідки: воно тут росте! Варто не лінуватися й прокреслити між окремими точками лінію, і з'ясується, що вона пряма.

Не всі в цьому просторі почувуються комфортно, не всі готові визнати очевидне: «Наталка Полтавка» і «Енеїда», «Садок вишневий...» і «Сон», сентиментальний водевіль і войовничий бурлеск — два боки

однієї медалі. Комусь простіше вигадувати пафосну багатозначність у душі Аратти й стародавніх укрів, але брак почуття гумору лишень виказує провінційні комплекси. Тим часом у пейзаж Євромайдану серед барикад цілком природно вписався такий собі легковажний осередок «Мистецького Барбакану» із провокативними Семесюком, Манном, Єрмоленком, Мухарським, іншими жлоб-артівцями. Та й тепер уже звична майданівська самоназва «жидобандерівці» — хіба це не самоіронія, не виклик усім упередженням і забобонам?

До речі, дозволю собі трохи корпоративної самореклами: той-таки Андрій Єрмоленко, постійний артдиректор «Тижня», чюю роботу, починаючи з обкладинки, може оцінити кожен, хто роками поспіль бере в руки наш часопис, довгий час управлявся в жартівливих колажах (якщо цікаво, можна загуліти), аж раптом виявилось, що його ескізи шевронів для бойових частин — невід'ємна частина нашої культури доби війни. Була забавка — стала зброя.

ВЕЛИКІ КУЛЬТУРИ НІКОЛИ НЕ БОЯЛИСЯ ПОЄДНАННЯ, ПАФОСУ Й БЕШКЕТІВ. ДЛЯ КОГОСЬ ІРОНІЯ ТА ГУМОР — РОЗХИТУВАННЯ ВИЗНАЧЕНОЇ ДВОВИМІРНОЇ СИСТЕМИ КООРДИНАТ, А ДЛЯ КОГОСЬ, НАВПАКИ, ВИЗНАННЯ СКЛАДНОСТІ Й НЕОДНОЗНАЧНОСТІ БОЖОГО СВІТУ

Мені розповідали, який шалений успіх на фронті мають тексти й фонограми Леся Подерв'янського. Явище, котре багато років тому сприймалося як кухонна самодіяльність, богемне хуліганство, із часом оголило свою хтонічну сутність і розкрилося як філософська драма обміжних станів, як абсурдистське зіткнення стильових шарів не гірше за Йонеско з Беккетом.

Великі культури ніколи не боялися поєднання «верху» та «низу», пафосу й бешкетів. Для когось іронія та гумор як такі — особиста образа, розхитування раз і назавжди визначеної двовимірної системи координат, а для когось, навпаки, визнання складності й неоднозначності Божого світу. Погодитися на обмеження спільного естетичного діапазону з метою, бува, не образити чийсь страх перед безмежністю життя було б капітуляцією в усіх сенсах.

Час несправедливий. Колись, за імперії, носії патріархального мислення були хранителями живої традиції, їм ми завдячуємо тим, що нитка спадковості не перервалася. Нині порядок денний змінився, ми здатні спілкуватися з історією й зі світом без шлюзів. Тож хай живуть бешкетники! ■

Кусати і жалити

Ганна Трегуб

Яким є місце перформансів, хуліганства й епатажу у вітчизняному візуальному артї

Бронзу геть! На полотнах Олександра Ройтбурда українські та світові класики мають органічний вигляд у традиційному єврейському вбранні

Неважко побачити, що за часів глибокої не-свободи, сталінського терору й брежневського застою в українському візуальному мистецтві в широкому розумінні не було художницького й театрального бешкету, хуліганства, епатажу, перформансів. Це видно стовідсотково: вони лишалися тоді в закритих групах митців і здебільшого не ставали широковідомими. Описані вище мистецькі практики в умовах незалежної України підштовхують до низки запитань про ступінь внутрішньої свободи нашого суспільства, його бажання знати про сучасний стан справ у мистецтві не так європейському, американському, азійському чи російському (за звич-

кою, до якої присилували), як у своєму, а також про щирість із самим собою. Принаймні в тому, що в історії країни, як і в історії її культури, немає нічого канонічного й забронзовілого, що відгонить бюрократією. Але таким його можна зробити на папері, у наукових і популярних виданнях. Поки що в історії світової культури, зокрема візуального мистецтва, знайшлося місце для Марселя Дюшана, Мана Рея, Сальвадора Далі, Пабло Пікассо, Фріди Кало, Гранта Вуда, Річарда Гамільтона, Франсіса Пікабіа, Демієна Герста та довгого списку інших митців, які круто змінили мистецтво протягом останнього століття. Щоб українські імена потрапили до тієї когорти, треба порушити мовчанку й почати говорити та писати про своїх митців, які так само епатували, бешкетували, хуліганіли, не соромилися влаштувати перформанси тощо. Чи цікаві світу наші страждання — це велике питання. А от епатаж і різні бешкетні витівки — так, цікаві.

ВИРОСТАЮЧИ З-ПІД АСФАЛЬТУ

Історія перформансу як мистецького напрямку на українських теренах сягає своїм корінням у традиції авангарду початку ХХ сторіччя. На думку Аліси Ложкіної, головного редактора ART Ukraine, у цьому контексті потрібно згадати футуристів на чолі з Давидом Бурлюком, які застосовували стратегію епатажу широкої публіки: ходили вулицями в дивакуватому одязі, розмальовували обличчя, влаштовували фейкові похоронні процесії. Не менш цікавим був український перформанс і за радянських часів: на початку 1980-х в Одесі група митців-концептуалістів — Леонід Войцехов, Юрій Лейдерман, Ігор Чацкін, Сергій Ануфрієв — влаштовувала акції, що радикально розходилися з практиками офіційного радянського мистецтва й сьогодні стали класичними. Однією з найцікавіших подій цього періоду є спільний проект Юрія Лейдермана та Ігоря Чацкіна «Способи вбивства прапором».

Залізна завіса, хоча крізь неї багато що таки проникло, на певний час відрізала українських митців від актуальних трендів у культурному житті світу. Якщо репродукції чи фотографії творів західних художників, отой «буржуазний живопис», який лишалося хіба що критикувати, можна було побачити бодай у якихось альбомах з-під поли, то з речами, на які треба дивитися лише вживу або у відеозапису, ситуація значно гірша. Мова про перформанс як форму сучасного мистецтва, де твором є дії автора, за якими глядачі спостерігають у реальному часі. У його основі лежить уявлення про творчість як спосіб життя. Одним із перших, хто спадає на думку в цьому контексті, є режисер Сергій Параджанов, у чиєму житті вистачало як витонченого мистецтва,

Перформанс
Фріпульї

так і епатажу та хуліганства. Питання в тому, що всі згадані щойно речі дуже суб'єктивні й жодна точна оцінка тут неможлива. До речі, одним із найулюбленіших кінорежисерів Параджанова був П'єр Паоло Пазоліні, творець стрічки «Сало, або 120 днів Содому», яку до показу у Великій Британії дозволили лише 2000 року. Ще одна особа, котру варто згадати, — київський митець Феодосій Тетянич (Фріпуля) — чи не перший український художник, якого називають перформером. Не знаю, чи можна було в 1988-му побачити на вулицях Москви перформанс, але в Києві точно. У виконанні Фріпулі на Андріївському узвозі, вдягнутого в хламиду з поліетиленової плівки, латану-перелатану сорочку, замашену фарбами, з довгою бородою та дивним ковпаком на голові. Мало хто здогадувався тоді, що під усім цим ховається особа, яка поєднала в собі кілька іпостасей, зокрема члена Спільноти художників України, монументаліста й одного з лідерів неформального, андеграундного українського мистецтва. Між іншим, він порушував вельми актуальне питання: чому в Спільноті художників існують секції графіки, скульптури, живопису, монументального мистецтва та мистецтвознавства, проте немає секції оп-арту, перформансу чи інсталяції? Питання лишається актуальним і відкритим дотепер. На думку Аліси Ложкіної, найближчим аналогом його перформативної стратегії можна назвати європейський рух Fluxus.

Як розповіла **Тижню** мистецтвознавець, завідувач науково-дослідного відділу мистецтва ХХ–ХХІ століть у НХМУ Оксана Баршинова, у 1990-х перформанс на українських теренах був доволі рідкісним явищем, хоча художники подеколи вдавалися до нього. «Найяскравіші, на мою думку, проводив Фонд Мазоха: Ігор Дюрич та Ігор Подольчак. «Мавзолей для президента», «Останній єврейський погром» — провокаційні й водночас влучні речі, які піднімали на поверхню приховані суспільні страхи та комплекси», — зазначає вона. Мова про творче об'єднання, яке 1991 року заснували театральний режисер і актор Роман Віктюк, художники Ігор Подольчак та Ігор Дюрич у Львові. Творчість об'єднання належить до традиції європейського акціонізму та визначається «естетикою взаємодії» французького теоретика мистецтва Ніколя Бурріо. Останнього цікавив набір художніх практик, відправною точкою яких є людські взаємини. Мазох у назві львівської творчої спільноти згаданий не задля популяризації творчості австрійського письменника чи сексуальної перверсії (мазохізму), з якою асоціюється його ім'я, він визначає звернення до «маргінальних зон» культури та соціуму. У межах перформансу «Мавзолей для президента» художники запросили мистецьку тусовку на відкриття свого нового проекту на галєйвину перед Національним художнім музеєм. Коли гості зібралися, побачили дивний об'єкт, укритий білою тканиною, під нею виявилася електрична плитка, а на ній величезна банка із салом. Художники увімкнули її, і коли жир став розгавати, у банці з'явилася фігурка тогочасного президента України Леоніда Кравчука.

Ще одним цікавим неформальним творчим об'єднанням злам 1990-х була київська «Паризька комуна». Мова про художників, які з 1990 по 1994 рік орендували майстерні в самісінькому центрі столиці, у відселеному під капремонт будинку № 12а

Радикальна естетика. Олекса Манн «Кінець світу на районі»

на вулиці Паризької комуни (нині Михайлівська). Це місце, де відбувалося професійне становлення класиків українського сучасного арту, як-от Олександр Гнилицький, Валерія Трубіна, Арсен Садовий, Георгій Сенченко, Олег Голосій, Максим Мамсіков, Олександр Клименко, Василь Цаголов, Ілля Ісупов,

ЕПАТАЖ – НЕ САМОЦІЛЬ, А ОДНА ЗІ СТРАТЕГІЙ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА, ТА Й ГРОМАДСЬКОГО АКТИВІЗМУ ТАКОЖ. ЙОГО ЗАВДАННЯ — ШВИДКО ПРИВЕРНУТИ УВАГУ ДО ТЕМИ ЧИ ПРОБЛЕМИ, ВДАРТИ ПО СТЕРЕОТИПАХ

Ілля Чичкан та ін. Саме тут постало явище, яке називають українською «Новою хвилею». Це було місце, куди час від часу приїжджали Олександр Ройтбурд і Дмитро Дульфан. Арт-критик Наталя Філоненко, яка була учасницею згаданої творчої групи, розповідає про експерименти з перформансами: «У 1990-х роках перформанс мав інше обличчя, ніж нині. То був спосіб життя, який документували. Коли люди є персонажами, то все життя мов той перформанс. Це весело, можна зняти на камеру». І додає, що тоді українські митці не розуміли, що таке західний відео-арт, «на що той відеоарт мав бути схожим. Точно не на постперевбудовне кіно, фільми про «роздіраних» людей». Окрім відео, які знімав Максим Мамсіков, цікавим явищем є задокументований у фотографіях

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК

Сатира над сучасністю. Твори художників групи СВХ відверто висміюють як найгірші риси українського суспільства, як-от жлобство, так і його міфи. Іван Семесюк «Колгоспний Махакала», «Районне джуманджі»

перформанс Василя Цаголова «Пер Лашез на Карла Маркса, або Розстріл паризьких комунарів», у центрі уваги якого бандитські «розборки» шалених 1990-х, частина тодішнього повсякдення.

З 1993 по 1996 рік у Харкові діяла Група швидкого реагування, яку створили художники та фотографи Борис (Боб) Михайлов, Сергій Братков і Сергій Солонський, що обрали акціонізм як творчий метод висловлювання. Для них як вихідців з андеграундного середовища фотохудожників царина особистого та інтимного не була табуованою, як за радянської дійсності. Це творче об'єднання досліджувало й показувало процес болючого і складного переходу від пострадянського до українського.

ХУЛС І СУЧАСНІСТЬ

Як зазначає Оксана Баршинова, у 2000-х перформанс став поширеним явищем. Зокрема, для груп РЕП та SOSka то був чи не найважливіший інструмент мистецького впливу. РЕП (Революційний експериментальний простір)—арт-група молодих українських митців, як-от Микита Кадан, Ксенія Гнилицька, Леся Хоменко, Лада Наконечна, Жанна Кадирова, Володимир Кузнецов, що утворилася на хвилі Помаранчевої революції 2004 року. Однією з найгучніших її акцій стали поминки за професором Пироговим у лютому 2008-го, коли накритий у вагоні київського метро стіл разом із тими, хто ви-

пивав і закусував, проїхав через усе місто—від станції «Лісова» до «Академмістечка». Харківську мистецьку групу SOSka утворили 2005-го Микола Рідний, Анна Кривенцова, Белла Логачова та Олена Полященко після захоплення одноповерхової будівлі в центрі міста—дії відверто хуліганської та провокаційної. Найгучнішими акціями групи стала серія «Вони на вулиці» (2006). Художники зображали бомжів у масках головних українських політиків, що випрошували гроші в перехожих,—пряма метафора перенасичення українського простору політичною агітацією напередодні парламентських виборів. «Перформанс 2000-х відрізняється від перформансу 1990-х. Він став більш особистісним, більш «реактивним» щодо подій і навіть набув рис «гібридності», зростаючись з іншими видами й медіа»,—окреслює ситуацію Оксана Баршинова. І додає, що «осерйознення» перформансу можна вбачати в ґрунтовнішому підході до нього. Зрештою, Школа перформансу у Львові (єдиний фестиваль цього виду мистецтва, який нині існує в Україні.—Авт.), обговорення, круглі столи й наукові дослідження—це симптом того, що перформанс посів місце доволі звичного виду мистецтва. Крім того, він став одним із проявів громадянського активізму: чимало акцій відбувається в публічному просторі, у них відчутніша гострота, вони зачіпають більшу кількість людей. І ось тут якраз є місце хуліганству й бешкету.

Якщо говорити про епатаж, то, на думку Оксани Баршинової, він не самоціль, а одна зі стратегій сучасного мистецтва, та й громадського активізму також. Його завдання—швидко привернути увагу до теми чи проблеми, вдарити по стереотипах, хай там чого це стосувалося б. Найепатажнішими акціями, як зазначає мистецтвознавець, усе одно лишаються ті, що апелюють до оголеного тіла чи проявів сексуальності. Приміром, таким був перформанс Олександра Володарського біля Верховної Ради, спрямований проти порушення прав людини,—імітація статевого акту на знак протесту проти діяльності в Україні сумнозвісної Комісії із суспільної моралі. Володарського за цю акцію притягли до відповідальності, він навіть пробув кілька місяців у в'язниці. Після звільнення набив на спині текстове татування без чорнил «Тут вам не Європа».

Не менш епатажним виявився перформанс «Спляча красуня» Тараса Полатайка в Національному художньому музеї України. Мінкультури намагалось його заборонити, релігійні громади висловлювали протест, він викликав палкі дискусії в мистецькому середовищі. Його епатажність полягала передусім у тому, що казковий, умовний сюжет був перенесений у життя: реальну сплячку дівчину дозволялося цілувати, і це відбувалося в державній установі—музеї, та ще й транслювалося онлайн.

У 2006-му Олесь Доній заснував мистецьке об'єднання «Остання Барикада», яке в 2006–2009-му проводило андеграундний фестиваль «День незалежності з Махном» у Гуляйполі, рідному місті згаданого отамана, що відбувався у притаманній 1920-м рокам атмосфері, з тачанками й кулеметами. 2008-го було проведено доволі провокаційний захід «Барикада на Тузлі», який мав показати, що Крим—це земля, пов'язана з розвитком українського культурного процесу.

Фонд Мазоха
«Мавзолей для
президента»,
1994

Епатаж і хуліганство—своєрідна фішка митців із заснованого 2009 року Союзу Вольних Художників «Воля або Смерть» (СВХ), до якого увійшли Іван Семесюк, Сергій Коляда, Андрій Ермоленко, Олекса Манн, Ніна Мурашкіна, Ігор Перекліта, Сергій Хохол та Антін Мухарський. Це творче угруповання позиціонує себе як націонал-анархічне. Хоча на перший погляд може видатися, що то своєрідна розвага, проте мета, яка об'єднала групу,—мистецька діагностика різних станів сучасного суспільства й відображення їх у мистецьких творах, у публічних заходах та акціях, які, порушуючи ту чи іншу проблему, змушують суспільство та глядача до діалогу. Це вони подарували Україні проект «Жлоб-арт», препаруючи та сміючись із найкращих феноменів вітчизняної ментальності. Члени СВХ асоціюють жлоба з масовою людиною, про яку писав свого часу іспанський філософ Хосе Ортега-і-Гассет. Жлоб—це людина, яка керується своїми емоціями, вирішує всі проблеми через агресію та емоційний тиск на оточення. Вона не здатна передусім до свободи, є жертвою телевізійного виховання та освіти. Здебільшого члени групи виявляли свої погляди у вигляді живописних творів, хоча без вуличного перформансу не обійшлося. Йдеться про акцію, яку влаштував Антін Мухарський на Львівському книжковому форумі 2013 року, коли до презентації арт-книги «Жлобологія» в клітці публіці показали представників молоді, яких відверто можна назвати гопниками. Фактично активну діяльність група припинила після подій Революції гідності, котру саму по собі, попри її кривавість і трагічність, можна назвати надзвичайно потужним перформансом, якого Європа ніколи у своєму житті не бачила. Існує багато графічних образів тих подій, зокрема Тарас Шевченко—Ше (за аналогією з Че Геварою) на барикадах, Леся Українка в респіраторі тощо.

«Дуже багато перформансів з'явилось в Україні за часів Майдану. Їхніми авторами зазвичай були не художники, а громадські активісти. Увесь світ облетіла світлини, на якій львівський музикант Маркіян Мацех грав на піаніно перед шеренгою озброєних військових біля Адміністрації президента України. Іншу акцію ініціювала сценаристка Маріам Драгіна. Під час перформансу «Українські жінки проти рабського майбутнього» жінки принесли беркутівцям величез-

ну кількість дитячих іграшок. Ще одна акція, ініційована Громадським сектором Євромайдану, називалася «Боже, неже це я?». Жінки знову ж таки принесли беркутівцям дзеркала з однойменним написом і змусли в них подивитися»,—ділиться спогадами Аліса Ложкіна. Країна, у якій точиться війна, не може нейтрально ставитися до цього факту у своєму мистецтві. Цікаві проекти реалізувала Алевтина Кахідзе, яку російсько-українська війна вигнала із Жданівки на Донеччині. 2015 року в Кельні вона презентувала перформанс «Дзвінки з кладовища», у якому оповіла про свою маму, що лишилася на підконтрольній «ДНР» території, а єдиним місцем поруч із її будинком, де ловить телефонний зв'язок для контакту із зовнішнім світом, є кладовище. Перформанс тут виступає зрозумілою західному глядачеві формою оповіді про те, що нині відбувається на Донбасі.

У ПЕРФОРМАНСІ ЯК ТАКОМУ ВАЖЛИВУ РОЛЬ ВІДІГРАЮТЬ ДВІ СКЛАДОВІ: ЗМІСТ І ФОРМА. ЗАХІДНЕ МИСТЕЦТВО НИНІ БІЛЬШЕ ТЯЖІЄ ДО ФОРМИ, УКРАЇНСЬКЕ — ДО ЗМІСТІВ. ПРИНАЙМНІ ТОМУ, ЩО В НАС ТОЧИТЬСЯ ВІЙНА

У перформансі як такому важливу роль відіграють дві складові: зміст і форма. Західне мистецтво нині більше тяжіє до форми, українське—до змістів. Принаймні тому, що в нас точиться війна. Тому сьогодні український акціонізм стає важким, суворим, часто використовує кров. Тут варто пригадати, коли митці з групи С14 залили в залі суду бичачою кров'ю співробітників «Беркута», яких підозрюють у розстрілі учасників Майдану. «Найвищий щабель акціонізму—коли художник, ризикуючи свободою і життям, хуліганить. Думаю, що перформанси, якими Україна може пишатися,—це акція руфера Мустанга з перефарбування зірки на московській сталінці в жовто-блакитні кольори. Також варто згадати про акції художника Сергія Захарова, який створював у Донецьку карикатури на одіозних діячів «ДНР» Гірка-Стрелкова, Моторолу тощо. Його піймали, і він відсидів у підвалі «МГБ ДНР»,—ділиться спостереженнями блогер Володимир Нестеренко (Адольфич).

Питання в тому, що ті українські митці, які вдаються до перформансу, дебошу, хуліганства, зазвичай працюють із темами, зрозумілими для пострадянських теренів. Мистецьке хуліганство й тролінг Ройтбурда чи Подерв'янського стосуються сюжетів, що зрозумілі не лише вихідцям із колишнього соцтабору. І так само перформанси Dakh Daughters за підтримки Влада Тройцького. Не зрозуміло до кінця, яким чином збільшити кількість такого культурного продукту, який не лише котирувався б у Європі, а й, так би мовити, чіпляв душі та серця людей у всьому світі. Арт-критик Наталя Філоненко зазначає, що в Україні досі немає системи освіти, презентації та підтримки перформансу як виду сучасного мистецтва. Перформанс—це не завжди про революцію, це ще й глибоко естетичні речі, наприклад, хореографія. Питання тільки в тому, чи буде це так у часи геополітичної та соціальної турбулентності як в Україні, так і в Європі та світі. ■

Мистецтво і хоробрість. Сергій Захаров, автор карикатур на ватажків «ДНР», які він виставляв на вулицях Донецька, відсидів у підвалах МГБ за свою позицію

Іван Семесюк:

«Хуліганити можна й потрібно осмислено, з орднунгом та чіткою стратегією»

Про те, як перенести арт-практики з минушого повсякдення на сторінки вітчизняної культурної історії, **Тижню** розповів популярний український художник Іван Семесюк.

Виставки імпресіоністів або авангардистів за їхнього часу оцінювали як своєрідний епатаж, хуліганство. Нині ці художники стали класиками. Чим є особисто для вас, сучасного митця, отой дебаш, можливість часом похуліганити й поепатувати? Чи всі творчі люди на це здатні?

— Відразу розкрию невеличку таємницю. Чому мистецтво та хуліганство є настільки спорідненими? Бо вони використовують той самий спосіб взаємодії з навколишнім світом, глядачем, публікою. Він називається контрастом. Умовно кажучи, мистецтво починається з неакуратної дірки посеред гладенької поверхні, а закінчується складними взаємодіями зеленого з квадратним або гучного з твердим. Нема контрасту — вважай, нема мистецтва, бо людський мозок налаштований на помічання незвичного, незвичайного, і все це з єдиною метою — вижити й уникнути небезпеки. Тому мистецтво й використовує цей предко-

Спілкувалася
Ганна Трегуб

вічний сигнальний механізм і в ньому, власне, укорінюється. Так само й хуліганство в широкому розумінні слова створює турбулентність — соціальну, культурну тощо. Воно також є методом подачі сигналу суспільству. Інша річ — мета.

Скажу більше: той, хто не здає на творчий дебаш, ні поетом, ні художником вважатися не може, бо просто не володіє основним мистецьким інструментом — оцим самим контрастом як способом виборництва й досягнення потрібного ефекту.

Із чого виростав проект «Жлоб-арт» і як утворилось об'єднання СВХ? Як цим двом феноменам ведеться нині? Чи думає СВХ знову зібратися й утнути щось на зовсім іншу тему, але не менш смішне?

— Для мене це вже навіть трохи ностальгічна тема, хоча «Жлоб-арт» як проект виявився вкрай живучим. Формально він припинив своє існування, але його теми досі вигулькують у творчості як у мене, так і в інших дотичних митців, і не лише в нас. СВХ (внутрішня назва — Союз Вольних Художників «Воля або Нах*й!») виник як організаційний підмурук для «Жлоб-арту». Це була своєрідна творча комунa, де ми могли скеровувати зусилля в спільному напрямку, елементарно вирішувати логістику виставок, акцій, прораховувати плани. СВХ, власне, мав свого організаційного ватажка — відомого сценічного розбишаку й шоумена пана Антіна Мухарського, а ще кістяк художників, які й задавали всьому проекту загальний тон. Це Андрій Єрмоленко, Олекса Манн, Сергій Коляда, моя скромна персона та ін. Також до «Жлоб-арту» часто долучалися митці з інших середовищ, як-от Стас Волязовський, Ігор Перекліта та ін. Усіх їх об'єднували схильність до творчої хуліганки й певна соціальність художньої рефлексії. І, головне, іронічність. На щастя, знову збиратися з метою щось утнути СВХ не планує, бо це від початку було частиною концепції: раптовий і блискавичний саморозпуск у мить найбільшої слави й розголосу. Просто щоб не порости мохом і не перетворитися на політбюро, як це часто буває з художніми угрупованнями. Бо звичка — друге ім'я смерті, а це не наш варіант.

Чи можна Революцію гідності хоч почасти, попри її драматизм і трагізм, назвати своєрідним перформансом, у якому була нагода побешкетувати й похуліганити від душі в мистецькому сенсі?

— Так, абсолютно. На початковому етапі революції зусиллями дуже багатьох художників, саме художників-хуліганів як у прямому, так і в переносному сенсі, створювався мистецький контекст Майдану, що надало йому окрім соціальної ще й серйозної культурної потуги. Саме це робило його

ФОТО: АНТОН ГАУК

Іван Семесюк народився 1979 року в Києві. Художник, блогер, письменник, арт-куратор. Закінчив Національну академію образотворчого мистецтва і архітектури за фахом скульптора. У 2008–2013 роках — співзасновник і голова творчої групи СВХ, завдяки якій виник і дістав розголос мистецько-культурний проект «Жлоб-арт». У межах проекту створив картини «Пацанчик і Голубі», «Нема чим робити», «Пацанське просвітлення», «Районне джуманджі» та ін. Фронтмен гурту «Пирятин», автор книжок «Еволюція або смерть! Пригоди павіана Томаса», «Щоденник Україножера», «Фаршрутка».

внутрішньо глибшим, осмисленішим, менш політичним і більш цивілізаційним, а також значно історичнішим. Звичайно, зрештою настала мить, коли на Майдані вже було не до мистецтва, але роль цих людей у революційному процесі визначна. Майдан справді став перформансом усіх часів і народів, естетичним явищем на рівні видатних шедеврів людства. Мистецтвом на межі театру й війни, що дуже добре зафіксоване завдяки сучасним технологіям.

Якщо повертатися до теми жлобства і «Жлоб-арту», то як туди вкладається тема російсько-української війни? Власне, мова війни доступна й проста як двері, і коли вона звучить, усе вельми зрозуміло. Стьоб і міцне слово краще окреслюють, хто є хто і що є чим?

— У випадку зі «Жлоб-артом» стьоб був лише яскравою обгорткою для привертання уваги. А всередині відбувалося мало не наукове дослідження такого сакраментального явища, як жлобство. Справді, у якомусь сенсі «Жлоб-арт» використовував мову війни, бо абсолютно не боявся когось образити. Я назвав би нашу методу виписуванням художніх п.дюлей, а це і є натуральна мова війни в цивільній ситуації. Вона проста, виразна, вкрай інформативна й досяжна розумінню широких мас. Саме тому ніхто з нас не ганявся за неймовірною художньою якістю творів, більше приділяючи увагу миттєвому реагуванню на запит. То був гостросоціальний передвоєнний художній проект, хоча тоді ми про це ще не знали, звичайно. До того матом справді краще доходить, значно краще.

Dakh Daughters, «Лісапетний батальйон» чи Los Colorados епатують по-своєму. Як у цю когорту вписується гурт «Пирятин», ваш музичний проект?

— «Пирятин», у якому я є фронтменом й автором пісень, має певний стосунок до «Жлоб-арту», хоча дуже віддалений. Мова про суто музичний задум, не літературний, не художній і не епатажний. Це повноцінний музичний гурт, мета якого дуже проста: роздати лютого гівна на сцені і, що називається, підпалити стріху сільради. Але зробити це технічно, без епатажних технік. Ну справді, чи можна сьогодні вживання брудної лайки в текстах пісень вважати епатажем? Гадаю, що давно вже ні, бо знову ж таки матюки тут є просто поетичним інструментом для живописання низового народного життя. Власне «Пирятин» працює на ниві створення розбишацького сценічного контенту, за великим рахунком хуліганської пісні, адже, як бачимо, ця ніша в Україні практично вільна. Із не зрозумілих мені причин, до речі.

Жарти на тему України як суто аграрної держави, де всі в сотому поколінні хлібороби, якими повняться пісні «Пирятин», — це теж своєрідний внесок у розвінчування національних міфів?

— Тема агроельфів із діда-прадіда, думаю, більш дотична до моєї літературної діяльності, бо «Пирятин» — агросаксонський колектив, а не агроельфійський, якщо говорити іронічно. Одна з цілей гурту — вестернізація низового фольклору. Саме тому ми цілком відмовилися від української мелодійної традиції і черпаємо натхнення в європейському та північноамериканському фолку.

Якщо йдеться про наслідування і впливи, то хто для вас своєрідний гуру українського мистецького бешкету й майстер похуліганити?

— Не скажу, що в мене є якісь гуру або щось, що я міг би наслідувати, хоч і хотів би бути дотичним до якоїсь такої умовної школи мистецької іронії, гумору та сарказму. Традиція висміювання в нас розвинена дуже добре з давніх-давен. На тому, власне, і стоїмо. Це наш суспільний запобіжник, який, наприклад, не дає змоги надмірно затриматись у владі всілякій хижій сволоті. Тобто традиція гумору як важеля в нас доволі міцна, посміятися ми любимо. Однак сам собою цей гумор кульгавий, часто дурний, беззубий, кволий і примітивний. Отака дивна традиція. Майстрів гострого й водночас глибокого хуліганського гумору одиниці. Звичайно, над усіма ними височить постать Леся Подерв'янського, але вона така масштабна, що цей масштаб ми поки що навіть не здатні осмислити.

МИСТЕЦТВО ПОЧИНАЄТЬСЯ З НЕАКУРАТНОЇ ДІРКИ ПОСЕРЕД ГЛАДЕНЬКОЇ ПОВЕРХНІ, А ЗАКІНЧУЄТЬСЯ СКЛАДНИМИ ВЗАЄМОДІЯМИ ЗЕЛЕНОГО З КВАДРАТНИМ АБО ГУЧНОГО З ТВЕРДИМ

Щоб культурне явище відбулось у просторі й часі, його треба ретельно фіксувати. Люди розбишацької натури взагалі не схильні до бюрократичних форм діяльності, зокрема й до архівації чогось, тому часто-густо до нащадків долітає лише кволий спадок бюрократів від мистецтва.

Яким чином художники, літератори, музиканти, які епатують, хуліганять, бешкетують, улаштовують перформанси, можуть зостатися в історії вітчизняних мистецтва й культури? Не лише завдяки переказам на кухні, поміж друзями у кнайпі чи серед тусовки причетних...

— Власне, це питання відповідальності й розуму самих митців. Недостатньо щось учворяти, ще треба це якісно зафіксувати. Будь-як: у вигляді каталогів, відеокліпів, музичних записів. Тоді все це, якщо поталанить, стане загальнонародним культурним спадком, а не просто непевними колами на воді. Хуліганити можна й потрібно осмислено, з орднугом та чіткою стратегією. Отоді це вже можна назвати професійним і вагомим мистецтвом. ■

Повну версію інтерв'ю читайте на сайті www.tyzhden.ua

Рятуйте! Він хоче спалити «Кобзар»!

Ростислав Семків

Якими були і є традиції хуліганства в українській літературі

Це чемним дітям таке кажуть: «Не гуляйте довго у дворі — можуть наскочити хулігани». Хто вони, ті негідники? Асоціальні елементи, нечеми, що не хочуть жити як усі: уникають правил і порушують прийняті домовленості. Та особлива проблема виникає, коли вони свої, рідні, бо ж тоді ні прогнати, ні відректись. Якраз мусите шукати варіанти співіснування, коли їм жоден не подобається. Діти, підлітки, а далі й дорослі, яким завузькі норми пристойності, які не хочуть сповідувати жоден етикет... Барт Сімпсон — от як із ним співіснувати?

У житті такими займаються спершу батьківський комітет, а далі часто поліція. А в літературі... Знаєте, коли цензури нема, то якраз у літературі та інших мистецтвах похуліганити можна зі смаком і вільно. Утім, її, цензури, і не повинно бути: художня творчість лише тоді буде справжньою, коли автор, митець, матиме свободу дій, коли креативитимуть, не озираючись на приписи. Або ж у супереччя приписам, якщо такі ще лишилися.

Звісно, багато хто прагне дотримувати правил і у творчості. Шукає перевірені способи досягнення успіху, розмірковує над композицією, намагається, щоб вірш, соната, споруда були гармонійними. Але важлива сама наявність права на експеримент, тобто на порушення норм — на хуліганство. У мистецтві можна все. Інакше воно не мистецтво.

І є, знаємо, загальна назва для тих митців, що розривають із традицією, правилами письма та пунктуації особливо гамірно та агресивно: авангардисти. Вони не завжди приємні, ввічливі, однак завжди молоді й енергійні. Насправді традиція без них не може існувати, бо не оновлюватиметься. Виснажитися й вичахне. Авангард, як зрозуміло з його назви, починає. Військові операції, дослідження континентів та запуск цілих культурних епох немислимі без жменьки сміливців, котрі кинуться вперед, нехтуючи застереженнями інструкцій та здорового глузду. У літературі їхні нонконформістські жести можуть бути ще й красивими.

ДЯКИ ТА КОТЛЯРЕВСЬКИЙ

У кожній культурі зароджуються, циркулюють та зазнають уявлення про добрий смак, красу й ті елементи форми, що роблять її досконалою. Мрію про гармонійну форму звать *стилем*. Так і міркуємо: стильно чи не стильно, тобто відповідає нашому чуттю гармонії чи ні. Уявлення змінюються, якийсь час співіснують, але врешті стають архаїчними й зазнають: мода на туфлі та сукні 1950-х може й повернутися, проте нині так ходити кумедно. Не менш ку-

Батьярство й циганерія. Літгурт «Бу-Ба-Бу» був серед перших, хто підірвав засади старої поетичної естетики і стилю

медними видаватимуться в сучасній поезії романтичні слівця на кшталт «серденько».

Отже, якщо національне культурне життя функціонує нормально, стилі вільно змінюють попередні, «у моду входять» нові колекції, жанри й теми. Але трапляються й часи стагнації — творчого безсилля, коли нічого нового не відбувається десятки років. Часом це штучний стан механічного відтворення зразків, підтримуваний консервативнішими митцями чи, ще гірше, і справді фіксований через цензуру та інші державні інституції (як, наприклад, численні мистецькі спілки в СРСР). Ото, коли атмосфера довкола творчих людей стає задушливою, тоді й потрібні стають мистецькі хулігани, щоб учинити який-небудь невеличкий авангард.

В українського літературного хуліганства давні традиції. Від Київської Русі не починали, але поетичні «грашки» та «раки літеральні» Івана Величковського, ще з барокової доби, надихали навіть митців початку ХХ століття. А в бароковий час, у ХVІІ столітті, коли в нас з'явилися перші університети, тут поширилась і специфічна традиція європейського освіченого хуліганства — вагангізм. Студенти, котрим набридло вчитися на одному місці, рушали в мандри й шукали собі інший університет. Могли подорожувати постійно, так ніде й не захистивши ступеня майстра-магістра. Одне слово, бакалаври, самітники. У

Відзначення
20-річчя
«Бу-Ба-Бу»

нас таких «недовчених» називали *мандрованими дяками*, і коли Гоголь пише про Хому Брута та його спосіб життя, то має на увазі саме цю студентську вольницю. Найпоследовнішим *мандрованим* був, звісно, Григорій Савич, котрого, як знаємо, світ так і не впіймав. У декораціях раннього XVIII століття, що було не надто комфортним для України, Сковорода бачився неабияким авангардистом і літературно-геологічним хуліганом.

Інший нонконформіст, Іван Петрович, вирішив уникати на письмі старої книжної мови й ушкварив по-простонародному. На той час це мало вигляд не дуже пристойний: у салонах таке не читатимеш. Тобто «Енеїда» Котляревського насправді була подвійною пародією, бо не просто обнижувала сюжет класичної поеми Вергілія, як це робили і француз Скаррон, і австрієць Блюмауер, і росіянин Осіпов, а ще й пародіювала саму мову тогочасної офіційної літератури. Сковорода та Котляревський одну традицію знищують (старою книжною мовою пісня більше не писатимуть), другу продовжують (обидва причетні до бурлеску мандрованих дяків), а третю починають: відлік нової української літератури варто вести від цих двох. Кожен із них до того ж надзвичайно багато важить для Шевченка, хоча Тарас Григорович уже й дивиться на їхній спадок іншим поглядом — романтичним. Сам він, у житті неабиякий шибайголова й паливода, у поезії найпомітніше нахуліганив сатиричними поемами, через які, значно більшою мірою, ніж через участь у підпільному Кирило-Мефодівському братстві, його й заарештувала царська охранка. Але не злякався: до кінця життя озивався уциплливо й знущально проти «самодержавія» та «благоденствія». Наступні наші літературні хулігани з XIX століття — Степан Руданський, Володимир Самійленко, Михайло Старицький — теж писали комічне, але з менш плачевними для себе наслідками. Серйозні траблмейкери сколихнуть український літературний півсвіт аж на початку XX — у наші 20-ті.

«ЦЕ ЩО ГОРИТЬ: АРХІВ, МУЗЕЙ?»

Видається, що всі літературні прориви починаються зі сміливого хуліганства. Так воно і є: перш ніж стати класиком, треба зламати попередню поетику, натомість запропонувавши нову. Іти проти правил та суспільних норм. Утім, бувають автори й цілі покоління, що встигли більшою мірою розчистити місце під нові естетичні будівлі, а реалізуватися їм повністю вже не було змоги. Так трапилось у 1920-ті: футуристи й конструктивісти від поезії Михайль Семенко, Гео Шкурупій, Нік Бажан (так, спершу не Микола, а Нік), Майк Йогансен із наявними способами письма походилися більш ніж брутально. Риму відкинуто, рядок потрощено, енергетика вірша більше не має нічого спільного із плавним ліричним «Ніч яка місячна...». Зовсім інша поезія. Утім, вихлопнулось і на прозу: правдивими шедеврами іронічно-авангардного хуліганства є «Майстер корабля» Юрія Яновського та Йогансенова (вдумайтесь у назву) «Подорож ученого доктора Леонардо і його майбутньої коханки прекрасної Альцести у Слобожанську Швейцарію».

Авангард 1920-х у своєму ставленні до традиційної української літератури попереднього століття коливався від простого відсторонення до повного відкидання. Винесений у заголовок цього пасажу рядок із поезії Павла Тичини закінчується словами

«...а підкладіть-но хмизу». Гарна собі перспектива бравурного знищення зв'язку з попередниками. А в маніфестах футуристів іще й не те прочитаємо. І можна скільки завгодно виправдовувати заяву їхнього лідера Михайля Семенка, мовляв, палити «Кобзар» він хотів не насправжки, проте розрив із традиційною класикою поет демонстрував більш ніж послідовно. Не дали їм дохуліганити. Як і творцям українського авангардного театру режисерові Лесю Курбасу та драматургові Миколі Кулішчу. Як і спершу цілком експериментальному кінорежисеру Олександрові Довженку. Сталінська державна машина не передбачала творчих експериментів. Не дивно, тому що після 1930-х література збіднена, ялова, пісна аж до революційних поривів шістдесятників, котрі, втім, також доволі швидко вдалося приборкати.

1960-ті в усьому світі позначені вибухами нонконформізму: антивоєнні заворушення у США, рок-рольне блазнювання The Beatles у Британії, студентський штурм Сорбонни в Парижі, Празька весна в Чехії та Словаччині. Американські бітники ще з 1950-х відкидають звичні форми творення поезії: вони пишуть про повсякденні речі, читають вірші в супермаркетах та на перехрестях, врешті, просто відмовляються жити як добропорядні громадяни, перетворюючи власні біографії на одну довгу яскраву мандрівку, присмачену алкоголем та психоделіками. Хто з поважних критиків, скажіть, таке терпітиме?

На протилежному боці планети прагнення змін стає вивернутим, всуціль антикультурним імпульсом: китайська «культурна революція» громить класику, котра за нормальних обставин, навіть якщо її відкидають, стає майданчиком для експериментів та пародій. «Енеїда» Котляревського не працюватиме без Вергілія, як і жест Семенка неможливий без «Кобзаря». Те, про що Тичина фантазує метафорично, у Китаї кінця 1960-х утілило буквально. У СРСР та інших країнах соціалістичного табору погроми експериментаторів мали, можливо, менш демонічний, проте не менш цілеспрямований характер.

У найпоследовніших із-поміж українських шістдесятників стійка репутація неблагонадійних хуліганів. Пізніше вигадливі поторочі з КГБ навіть перестали шити їм політичну статтю про «антирадянську діяльність»: перетворили на кримінальників зі звинуваченнями у «зберіганні зброї», «згвалтуваннях», «розкраданнях». Хто згорів першим, усі мали характер задерикуватий і навіть агресивний: Василь Симоненко, Алла Горська, Василь Стус, Володимир Івасюк, Іван Миколайчук. Інші «хуліганили» підпільно, назовні блазнюючи й шуткарствуючи: Григорій Чубай, Олег Лишега, Володимир Діброва. Що вони змогли, то це передати смак до бунту наступному літературному поколінню. І в 1990-х уся «пристойність», плекана офіційною радянською культурою, разом і водночас злетіла в повітря.

ЕРОС І МАТЮКИ

На початку 1990-х у Львові кілька разів відбувався фестиваль альтернативної культури «Вивих». На його сценах, та й просто на вулицях міста, в епіцентрі гігантського карнавалу з'явилися й стрімко набули популярності нові персонажі, що визначатимуть настрої та сюжети літератури наступного десятиліття, якщо не двох. Поетичні гурти «Бу-Ба-Бу», «ЛуГоСад» (далі доєдналися ще київська «Пропала» ■

Нецензурний герой. Літературне хуліганство Леся Подерв'янського спрямоване на розвіювання міфів, яким живе суспільство

грамота» та харківська «Червона Фіра») існували вже якийсь час, проте видимими стали, ризикну припустити, якраз завдяки львівському карнавалю хуліганству. Це була нова, інша поезія, де ніщо не існувало поза іронічним поглядом, що часом видавалося цілковитим блюзнірством. Із високим та фальшивим пафосом попередньої епохи було рішуче покинчено. Заборонені раніше теми (еротика) і слова (нецензурні) повністю змінили поетичний горизонт. Аякже, щоб вибудувати основу для повернення *високого*, щоб віднайти нову *піднесеність*, потрібно спершу скомпрометувати і знищити відповідні категорії віджилої культури. Знущальна поезія Юрія Андруховича, Віктора Неборака та Олександра Ірванця, пародії Юрка Позаяка, ранні тексти Сергія Жадана надійно й безповоротно висміяли ліричні штампи та публіцистичні кліше пізньої радянської поезії, не забувши і про солодкавий пафос показного патріотизму. Нецензурне шокувало, але діяло.

Прозу бомбили в кілька заходів. Романи Юрія Андруховича показали спраглому свободі читачтву всю безкарну принадність богемного життя, хоч поміж іншим намітили й нові горизонти розуміння вічності. Проте шал циганерії був усе-таки ближчим: досі молоді поети поводяться так, як те заповіли свого часу персонажі його «Рекреацій» чи «Перверзії». Юрій Винничук без зайвих реверансів рішуче кинувся творити масовий роман, застосовуючи для цього два головні інструменти доктора Фрейда: ерос і танатос. І його ранні «Діви ночі», «Ласкаво просимо в Щуроград», «Мальва Ланда», і пізніші «Весняні ігри в осінніх садах» чи «Танго смерті» аж пахнуть сексом та сільветками жажливого. Хоча не останню роль у привабливості його текстів відіграв і специфічний львівський колорит: місцеві хулігани (*батяри*) опотизовані автором із непоборною силою.

Другу революцію в прозі зробили жінки. Доти їхня участь у літпроцесі, принаймні з часів Ольги Кобилянської, переважно обмежувалася лірикою. Проте «Польові дослідження з українського сексу» Оксани Забужко, як і її коротка проза, висувують у поле зору читачів значно серйозніші проблеми. Це теж був жест хуліганський та нецензурний — були й вражені, й об-

ражені. Але розгнівана постава жінки та саркастичний тон її голосу подіяли магнетично. З'явилося ціле покоління молодих та в'дливих, спраглих гендерного реваншу: Ірена Карпа, Світлана Пиркало, Наталка Сняданко, Світлана Поваляєва.

Нарешті вдарив і ядерний заряд. Спершу на касетних записах, потім у дрібного тиражу напівпідпільних виданнях, а нині вже й у твердих ошатних палітурках до народу прийшов Подерв'янський. Суперхуліган. Із бубабістами й розгніваними жінками ще можливі компроміси: деякі їхні тексти є більш чи менш комфортними, їх можна не соромлячись пропонувати друзям, навіть новим знайомим або включати до шкільних читанок. Подерв'янського навіть згадувати непристойно: його творчість не буде нагороджена жодною офіційною премією, він не отримає за неї орден чи будь-яку іншу державну нагороду. Нічого, крім патологічно сильної любові читачів, перед якими він, епічно матюкаючись, один по одному розбиває на друзки радянські, ура-патріотичні й навіть загальнолюдські культурні міфи. Можна драгуватись, але сьогочасну популярність Подерв'янського це не змінить. І сама ця популярність засвідчує, що буремні 1990-ті все ще тривають.

МЕНЕ НІХТО НЕ ЛЮБИТЬ — СТАНУ ХУЛІГАНОМ!

Багато хто ставиться до нонконформізму як до проблеми вікової. Мовляв, далі всі подорослішають і бажання робити будь-що всупереч загалу мине разом із рештою підліткових мутацій. Що ж, цілком можливо. Молода людина шукає своє місце в соціумі, прагне визнання, а тому схильна до різких рухів та яскравих спроб привернути увагу до своєї особи. Далі, коли визнання здобуто, потреба в ексцентричній поведінці може й зникнути, а от як відчуття реалізованості немає чи його недостатньо, то підліткові рецидиви не виключені й у глибокій старості. Подібно і з авторами: здається, багато хто з наших улюблених письменників уже цілком позбувся анархізму чи й відвертого гультьяства своїх ранніх текстів. Понад те, шал 1990-х, коли в новітньої української літератури був явний пубертат, поступово звітряється. Багато з того, що тоді шокувало, більше не шокує і навіть не особливо привертає увагу. Другий Подерв'янський сьогодні неможливий, та й Андрухович теж.

Видається, що література загалом подорослішала, береться за серйозніші теми, а до своїх ранніх страхів та юначого захоплення матюками й сексом ставить вже дещо скептично, хай і з ноткою ностальгії. Це нормальний процес, проте варто наприкінці сказати ще дещо важливе: якийсь відсоток хуліганів у ній мусить бути завжди. Вони, оті недоволені, нехай незрілі, маніакально неприручені, постійно випробовуватимуть на міцність усю нашу літературну споруду. Шойно вона почне вкриватися пліснявою нудотного пафосу, шойно закине тванню вицвілих метафор чи сюжетів, як оті протестні підлітки літератури знову все висадять у повітря. Здоровий сміх оновлює, а страх бути взятими на кпини рятуватиме від надміру серйозності. Вони мають перебувати в гармонії — серйозне і смішне. Вони мають співіснувати в межах однієї літератури — високочолі інтелектуали і сміливі хулігани. Тоді весь її організм буде тривким і сильним. І щоб з'явилися справжні шедеври письменства, краще потрібні насмішкувати «шідеври», як у Бриниха. ■

«Остановіть мгноєньє, ти прекрасне» в авторському виконанні Леся Подерв'янського

НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПАЛАЦ
МИСТЕЦТВ
«УКРАЇНА»
МАЛИЙ ЗАЛ

6/02

Jazz
Kolo

ЮВІЛЕЙНИЙ КОНЦЕРТ

1-й відділ. Jazz Bass Kolo з програмою "Bass Was Here"

2-й відділ. Гала-концерт з програмою "10 років"

У КОНЦЕРТІ ВІЗЬМУТЬ УЧАСТЬ:

Іванка Червінська Лаура Марті Уляна Кушик

Аніко Долідзе Ольга Лукачова Влад Каращук

Оля і Таня Чернишови Сергій Сидоренко

Родіон Іванов Наталя Лебедева

Олександр Огнівець Володимир Павловський

Сергій Балалаєв Артур Фролов Максим Гладецький

Єгор Гавриленко Микола Кістенюв

Юрій Толстолуцький Ігор Закус

Спеціальний гість DZIDZIO

PALACE-UKRAINE.COM
ЗАМОВЛЕННЯ КВИТКІВ
☎ 247 23 03

РЕАЛ
МЮЗІК

Тиждень

TEMP
PORA

ОРГАНІЗАТОР: НПМ «УКРАЇНА», ТЕЛ. +38 (044) 247 25 55

За що воюють добровольці з Донецька

Елизавета Гончарова, Бахмут

На початку війни їх питали здивовані колеги по зброї: ти з Донецька? А чому ж не на тому боці? А справді, чому? **Тиждень** зібрав три родинні історії донеччан, що воюють за Україну

У кожного з них своя унікальна історія рішення стати на захист Вітчизни: від емоційного виклику до вистражданого в муках сумління вибору, вони пройшли різні випробування, робили висновки, втрачали віру та довіру. Але всі вони зробили свідомий вибір, незважаючи на те що фактично йти на війну довелося разом із дружинами та дітьми. Бо їхня домівка лишилася за лінією фронту. І вертатися з цієї війни їм немає куди.

«ЯКБИ ВІЙНА СКИНЧИЛАСЯ, Я ПОВЕРНУВСЯ Б»

Відслуживши строкову службу у ВДВ, Богдан вирішив: незважаючи на спадкову належність до родини військових, з армією він зав'язав. Хоча до цього мріяв про аеромобільні війська, але, навіть склавши всі іспити, до вишу не потрапив: там відверто вимагали грошей. Здобув вищу технічну освіту, жив і працював у Донецьку, з дружиною Інною виховував сина. Як багато мешканців Донбасу, з острахом дивився на те, що коїлося на Майдані. Не підтримував, вважаючи, що насильство породжує тільки насильство. Потім, коли за-

ворушення почалися на Донеччині, не передбачав, що це серйозно.

«Я працював начальником служби охорони, філії підприємства були в багатьох містах Донеччини. Телефонують якось із Держинська (нині Торецьк), бо на підприємство прийшли люди в балаклавах забирати транспорт. Приїхав, щоб з'ясувати, мені дали номер головного — коменданта міста. Записую собі в мобільний і розумію: у мене є цей номер. Так буде потім ще не раз: багато людей, разом із якими завжди святкували День ВДВ, побачу серед тих, хто взяв зброю під чужими прапорами. Я їздив містами та містечками й бачив: усе, що на мітингах подається як якась ідея, — це просто привід для крадіжок і масштабного злочинства. Коли вирізають на метал рейки, якими мають йти вагонетки з шахти, — це аж ніяк не про турботу про людей Донбасу. А потім почалося: «віджими» автівок просто на вулицях, перестрелки, вбивства, беззаконня», — згадує Богдан.

Разом із дружиною та маленьким сином вирішили повернутися до батьків у тодішній Артемівськ. Але й там майже кожен ніч було чуто

Свідомий вибір. Богдан міг би стати «ще одним» втікачем до Росії, натомість обрав кар'єру українського офіцера

вибухи — це штурмували місцеву військову частину. Родичі в Росії запропонували перечекаати в них. погодилися, два місяці провели в рідні, Богдан навіть знайшов роботу. Але витримати психологічний тиск не зміг: «Щодня я встановлював інтернет-обладнання у квартирах росіян. Почувши мій український акцент, вони починали: «Ми вам допомагаємо, а ви там фашисти!», «Ось мій брат поїхав, я теж там постріляв би, але жінка не пускає!». Відмовчуватися не виходило... Якось дуже інтелігентному професорові довелося натякнути, що його слова дуже схожі на виступ Гітлера, бо слухати пафосні фрази про велику російську націю та хохлів із жидами було несила. Бо я ж українець, не фашист, я просто хочу жити на своїй землі й щоб ніякі брати мене не приходили захищати зі зброєю! Так виходить, росіяни зробили з мене патріота. Зв'язавшись із командирами бригади, де проходив строкову, почув, що хлопці виконують бойові завдання, що вже є полеглі. І мені стало соромно. Хай там як це прозвучить, запрягаються тільки один раз. Я обіцяв боронити державні кордони та цілісність України. Тому я тут, на нашому боці»...

Повернувшись в Україну, Богдан підписав контракт, а вже на Різдво 2015 року був у ДАП — найближчому місці від рідного дому. Потім пройшов усі найгарячіші точки цієї війни: Зайцеве під Горлівкою, промка в Авдіївці. Принциповий, розумний і досвідчений, він майже відразу став ав-

торитетом серед товаришів по службі. Після офіцерських курсів, куди командування направило перспективного бійця, дістав звання молодшого лейтенанта, але при цьому зараз керує батареєю. Багато часу проводить на передовій. Дружина теж пішла на службу в 54-ту бригаду. Бачаться, коли відпустки чи вихідні збігаються: родина мешкає разом із батьками Богдана.

«Чи повернемося назад до Донецька? Навряд чи ми отримаємо наказ звільнити міста саме воєнним способом. Але якби війна скінчилася, я повернувся б: рік-два — і час почне гоїти рани та об'єднувати людей. Але що нам потрібно робити вже зараз, то це виховувати дітей патріотами. Щоб у них не було жодного вибору — тільки любити та поважати свою країну».

«НЕ ПОЇДУ, НАВІТЬ ЯКЩО ДОНЕЦЬК ЗВІЛЬНЯТЬ»

Олексій Христенко — людина спонтанна та непередбачувана. Але навіть він не очікував від себе, що зі звичайного доволі успішного бізнесмена, який майже не цікавився політикою, миттєво перетвориться на бійця батальйону спеціального призначення. А потім оселиться в чужому місті та піде служити в ЗСУ, зрозумівши, що кадровий офіцер — це все ж таки його покликання. Не повірив би! Навіть коли питаю: «З чого все почалося для вас?», він каже: «Покупців не стало, люди віддавали гроші тільки за найнеобхідніше». А потім

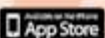
Е СПРЕСО

УКРАЇНСЬКИЙ
ПОГЛЯД НА СВІТ

КОНСТРУКТИВНА РОЗМОВА
З АВТОРИТЕТНИМИ ЕКСПЕРТАМИ

ПРО ПОЛІТИКУ

з Сергієм Руденком

ПО БУДНЯХ О 20:00

додає: «Зрозумів, що треба своїми руками допомагати щось міняти, на жаль, саме зараз, уже тільки зі зброєю в руках».

«Мене дуже розлютила ситуація з Кримом! Як таке можливо в сучасному світі, щоб просто відібрали частину країни. Потім по Донецьку, де я мешкав із родиною, почав розповзатися «русский мир». Його ще тоді не дуже рекламували саме у зв'язку з Росією, кричали тільки про самостійність, федерацію, щось таке. Я по мітингах не ходив, але те, що відбувалося тоді в Донецьку, не подобалося! Тому прийняв рішення: зібрав документи для оформлення в міліцейський батальйон спецпризначення «Артемівськ», який тоді ще формували в Донецьку».

Але це виявилось пасткою: рішення збирати добровольців саме через донецькі відділення міліції було або свідомою провокацією, або чийсь безглуздя. Бо через кілька днів усі особисті дані 60 добровольців «Артемівська» отримали ті, проти кого вони збиралися воювати. Ця інформація могла б стати фатальною: 1 травня 2014 року Олексій із маленькою сумкою виїхав до Дніпропетровська, а його родину вивезли до Харкова. Через день його будинок пограбували, машину вкрали. Зараз він у «розстрільних» списках, тому до Донецька зась.

«Не поїду, навіть якщо його звільнять. Не хочу жити серед зрадників, це вже не той Донецьк, який я любив. Не кажу, що в інших містах жодного сепаратиста, але тут вони не переможці, вони тільки перед телевизором щось там кричать. І бачать, як звідти з голодними очима пенсіонери йдуть. Я вже тут щось шукатиму: у мене донечка народилася під час війни. Це нове життя».

Капітан Олексій Христенко брав участь у звільненні Красного Лиману та Артемівська, у боях під Ямполем, Слов'янськом, виходив із Дебальцівського

Нове життя. Колишній донецький бізнесмен Олексій Христенко добровільно змінив офіс на «броню»

До своїх. Сергій Сторож пробирався на фронт уже з окупованого Донецька

котла. Це його найважчі спогади: «Вранці ми побачили, що на нас їдуть два БТР, на яких майорять українські прапори. Але, почувши «Аллах акбар!», зрозуміли, що це провокація. Прийняли бій, після якого були змушені відступати в тил. Йшли за навігаторами в телефонах, бо жодних наказів чи планів не було. Ми тоді вийшли всі. Це було диво».

У травні 2015 року Олексій пішов із батальйону, де, до речі, було щонайменше десяток донецьких довоєнних мільйонерів, які пішли воювати через справжній патріотизм. Багато хто тоді був розчарований: ставленням держави, штабів, командирів, лицемірством, коли патріотизмом прикривали власну матеріальну зацікавленість.

«Коли бійці гинуть, охороняючи бізнес командирів, а не виконуючи бойові завдання, — це не війна. То ганьба! Таке було не тільки в нас, на жаль», — із сумом констатує капітан Христенко. Але прижитися на «гражданці» вже не вийшло, Олексій із родиною вирішив залишитися в місті, колишня назва якого була на його шевроні цілий рік. Контракт підписаний до закінчення особливо-воєнного періоду. Жодних інших спонтанних рішень щодо свого призначення командир роти вже не очікує...

ТЕПЕР УСЕ ЗАЛЕЖИТЬ ТІЛЬКИ ВІД НАС

Така собі машина часу в невеличкій кухні за горнячком кави... Ось зараз Сергій має свідоцтво підприємця та кілька особливих ящиків у підвалі орендованого будиночка, у яких уже дуже скоро з'явиться перший урожай грибів. Цей проект від міжнародної організації — надія на те, що він стане на ноги та зможе утримувати рідних. Ще рік тому доброволець Сергій Сторож носив форму ЗСУ та замерзав у бліндажах під Волновахою, а в однокімнатній чужій квартирі майже без меблів дружина з дітьми щодня чекала на дзвінок — живий! Два роки тому сидів із батьком під обстрілами в підвалі свого будинку в Донецьку, жодного разу не бачивши народженого на вільній території сина — третю

дитину в родині. Вертаємося на три роки назад: невеличкий бізнес, дітки, власний будинок. Але велике прагнення до справедливості: збори на Майдан, пошук однодумців, прокляття сусідів, бо ж ви «бандерівці якісь»!

«Хто мав захищати своїх громадян від терористів і сепаратистів? Міліція, армія, інші силові структури! У Донецьку вони нас просто «злили»: я багато років бачив, як повз мій будинок у військово-частину йшли чоловіки в погонах. Вони за щось отримували гроші від України й повинні були її захищати! А на проукраїнських мітингах ці люди не змогли захистити навіть тих, хто не побоявся показати свою позицію! Тому я зрозумів, що тепер усе залежить тільки від нас. Вирішив, що піду воювати, навіть коли не був упевнений, що зможу виїхати з Донецька: тоді вже молодих чоловіків забирали на окопи чи в підвали просто з вулиць та блокпостів», — розказує свою історію Сергій.

Коли родина з'єдналася в Бахмуті, дружина поставила умову: хоча б два місяці бути разом із ними, щоб звикнути до малого Михайлика, щоб діти заспокоїлися, бо стрес і відсутність батька зробили із середнього Вовчика похмурого та нервового хлопчика. Погодився, але документи у військкомат відніс. У четверту хвилю мобілізації пішов добровольцем: «Так, за рік служби «рожеві окуляри» як вітром здуло. Бачив і пияцтво, і невмотивованість, і відвертий саботаж на різних рівнях. Було образливо, коли ті, хто за своїм фахом не міг чи не хотів захищати Батьківщину, почали казати пафосні

речі й принижувати добровольців. Так, після демобілізації я не пішов на контракт. Але, як кажуть, ми чистимо кулемети та чекаємо. Ще не все скінчено!».

На запитання, чи повернуться вони до Донецька, Сергій і Тетяна вигукують: «А ви спитайте, чи бажаємо!». Є думки продати будинок хоч за якісь гроші, щоб не бігати з дітьми по чужих квартирах. Але повертатися — ні, бо для тих, хто там лишився, вони будуть завжди «карателями» та бандерівцями. А для них важливо підтримувати мир і гармонію, де діти не пам'ятають обстрілів, Вовчик усміхається, ніхто не заважає всією родиною нести на свята великий український прапор.

Нещодавно в Бахмуті видали ключі від 16 квартир у відремонтованому гуртожитку: ордери отримали учасники АТО з числа працівників СБУ, ДСНС, поліції та ЗСУ, що стояли на квартирному обліку. Це дуже малий відсоток захисників із Бахмута, що не мають домівок. Родин, про яких ішлося, у «щасливих» списках немає, бо вони не мешканці Бахмута, а законодавство ще не врегулювало механізму розподілу житла поміж переселенців, навіть якщо його будували чи ремонтували спеціально для цієї категорії людей. До речі, отримати гарантовану державою землю для будівництва переселенцям-атошникам теж дуже проблемно. Родина Сторожів подала документи до виконкому ще влітку, але пропозицій так і не надходило. Добре, хоч не відіслали отримувати за місцем прописки. Бо тоді вже точно треба було б знову брати зброю до рук. ■

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВОРІТНИЙ ЗВ'ЯЗОК

ПІДТРИМАЙ РОЗВИТОК НЕЗАЛЕЖНОГО
РАДІО НА BIGGGGIDEA.COM

громадське радіо
слухайте. думайте.

Люк Якобс:

«Не бачу причин соромитися того, чого ЄС досягнув на сьогоднішній день»

ФОТО: АНДРИЙ ПОМАКІН

Спілкувалась
Анна Корбут

У кабінеті посла Бельгії в Україні старі фотографії працівників бельгійських підприємств, які на початку ХХ сторіччя будувалися на Донбасі. Поруч позовклі облигації та акції, через які туди заходили тогочасні європейські інвестиції. Один помітний момент: практично ніде в тих документах не фігурувало слово «Україна». Сьогодні, понад сторіччя потому, теми співпраці в бізнесі та інвестицій чи не актуальніші, ніж тоді; українські політики регулярно зустрічаються з європейськими в Брюсселі. У грудні 2016-го виповнилося 25 років дипломатичним відносинам між незалежною Україною та Бельгією. З послом Люком Якобсом **Тиждень** говорив про те, що відбулося за цей період: про підвалини та філософію Європейського Союзу, сприйняття його в Бельгії, суть поняття «європейської солідарності» та місце України в Європі.

Наскільки оптимістичний чи песимістичний погляд на ЄС та його майбутнє у вас і в Бельгії в контексті загроз, які перед ним постають?

— Бельгія була серед засновників утворення, що почалося з Європейської спільноти з вугілля та сталі (ЄСВС), а згодом стало Європейським Союзом. Тож ми стояли біля колиски європейського проекту. ЄС — це більше, ніж статична організація. Це політичний проект, суть якого полягає в досягненні миру та процвітання. Оскільки останнє неможливе без першого, основоположним фактором ЄС є мир. Це було основою Декларації Шумана: «Мир у світі не може бути забезпечений без творчих зусиль, пропорційних загрозам, які перед ним постають». Ті слова сказані через

п'ять років після закінчення Другої світової війни. Тоді в політичній думці, особливо Німеччини і Франції як двох країн, що з 1870-го були задіяні в трьох великих війнах, той трагічний спадок був дуже відчутним. За понад 70 років відтоді ЄС і європейському проекту вдалося забезпечити мир. Це досягнення, яке має вселяти в нас оптимізм із приводу далекоглядних виборів, зроблених у той час.

Ще один аспект існування ЄС, яким ми його знаємо сьогодні, — органічний розвиток із початкової стадії, ЄСВС. Кожен новий етап і досягнення в побудові європейського проекту вели до нових кроків. Наприклад, візьмімо Митний союз. Наскільки повноцінний його внесок в економіку, якщо не створити єдиного ринку, на якому товари, послуги, люди й капітал можуть вільно проходити через внутрішні кордони? Таким чином, кожен новий крок вів до нових викликів, тоді знаходилися нові рішення, а далі робилися інші кроки. Таке логічне поглиблення ЄС теж можна вважати успіхом.

Або ж візьмімо єврозону. Часто кажуть, що через недовліки (які особливо підкреслила грецька фінансова криза) вона на межі розпаду. Кожен новий економічний чи фінансовий поштовх у єврозоні негайно виливається в хор голосів, що стверджують: євро не працює. Але воно й досі існує. 19 країн (деякі з них зовсім нещодавно) ухвалили сміливе політичне рішення запровадити в себе єдину валюту. Нам вдалося збудувати структуру, яка робить економічний і монетарний союз значно витривалішим у протистоянні різним викликам. І зроблено це за рекордний час, якщо зважати на те, що рішення нам доводиться погоджувати між 19, а іноді між 28 країнами. Проект поки що не завершений, недосконалий. Та це не причина казати, що він не працює або що політична відповідь на його виклики була абсолютно неадекватною.

Те саме стосується і міграційної кризи. Ми вже багато років спостерігаємо постійний приплив мігрантів через Середземне море. Тепер він розрісся до значно більших масштабів, його стало складніше контролювати. Але чи означає це, що ми зовсім не впоралися з ним? На європейському рівні ми розробляємо варіанти рішень. Чарівних опцій немає. На втілення потрібен час. Але рішення стосовно того, як реагувати на цей виклик, приймаються.

Тим часом, коли громадян ЄС запитати, що воно означає для них, почуєте у відповідь: відсутність черг на кордонах. Подумайте, як ви прагнете безвізового режиму! І хоч би куди ми їхали, всюди можемо витратити ту саму валюту. Це дуже відчутні досягнення європейського проекту в щоденному житті.

Я згадую ці приклади, бо виникає запитання: європейські лідери приймають неправильні рішення? Будують і запускають неправильні проекти? Не можуть увяйти, не те щоб контролювати їхніх наслідків? Я над цим думав. І мій висновок такий: хоча часто го-

вориться, що ЄС — «бастіон» бюрократії, але я сказав би, що він живе не бюрократією, а політичним баченням. Сміливе рішення (за певних фундаментальних економічних умов) перейти на єдину валюту — це був цілком крок візонера. Чи могли політичні лідери передбачити всі наслідки? Ні. Але політична атмосфера була такою, що той проект міг з'явитися. Це успіх. Звісно, зараз є проблеми. Але наші дії в межах ЄС мають і далі відповідати політичним амбіціям, які ми для себе визначили. Це питання послідовного політичного лідерства в Європі.

Погляньте на Європу без кордонів. Вона починалася зі зменшки країн. Тоді ця формула стала такою привабливою для інших, що поступово приєдналися й вони. Тепер Шенгенська зона майже ідентична ЄС і навіть простягається за його межі. Чому національні лідери, демократично обрані та контрольовані парламентами, йшли б на такі сміливі кроки, якби не бачили переваг для своїх країн чи громадян? І це ще один вияв того, як органічно розвивається ЄС, крок за кроком, часто під проводом авангарду з амбітних країн-членів.

Я досі вірю, що ті рішення приймаються усвідомлено й через бачення прогресу економік і суспільств у результаті. Як на мене, немає жодних причин соромитися того, чого ЄС досягнув на сьогоднішній день. І можемо бути оптимістами з приводу його майбутнього, бо знаємо: коли постають виклики, знаходяться рішення. Може, не відразу. Вони можуть бути непопулярними, оскаржуватися, але зрештою вибудовуються й реалізуються. Я тут не один. Ці оптимізм, європейська воля досі дуже відчутні в Бельгії як серед політикуму, так і поміж населення.

Тим часом постають сили, які ставлять це бачення під сумнів, і їхній вплив на процес прийняття рішень на Заході поки що зростає. Чи переживе їх це бачення?

— Ми, мабуть, досягли певної точки, де історичні реалії, що лежали в основі цього політичного проекту, дещо забулися. Я з покоління, яке мало розкіш не знати збройного конфлікту чи війни у своїй країні. Наші батьки про війну говорили, тому ми могли уявити, чезер що вони пройшли. Але не покоління наших дітей. Вони почуваються занадто комфортно, віддалено від реальності. Можливо, ми втрачаємо контакт з історичними передумовами європейського проекту.

Коли йдеться про міграцію чи притулок, можемо забувати, що наші прадіди теж мігрували до Канади, США... Що вони тікали до Британії та Франції під час світових війн. Ми приймали мігрантів із Центрально-Східної Європи у 1920-х роках, а тоді в 1945-му, з Угорщини у 1956-му. Думати, що ми можемо знайти якісь чарівні рішення нинішніх проблем «тут і зараз» — це ілюзія. І держави самі по собі теж не можуть їх вирішити. Мушу нагадати ще одне ключове слово з Декларації Шумана, що лежить в основі європейської конструкції: солідарність. Цей принцип украй важливий для функціонування й успіху ЄС, втілення візії, на якій він ґрунтується. Візьміть Грецію: попри всю критику недоліків у політиці стосовно цієї країни, вона отримала серйозну європейську та міжнародну фінансову допомогу, аби виконати свої основні зобов'язання, і не тільки перед зарубіжними кредиторами, а й перед власними громадянами. Нова фінансова архітектура, створена в європейському валютному союзі, орієнтується на більш відповідальне економічне управління, але водночас і на більшу солідарність у розподілі ризиків і в кризових

Люк Якобс вивчав право у Левенському католицькому університеті та соціальну політику в Брюссельському вільному університеті. На дипломатичній службі Бельгії від 1986 року. До 2002-го працював у посольствах в Ірландії, Канаді, Чехії, керував відділом двосторонніх відносин із країнами ЄС, що тоді були кандидатами на вступ. У 2002–2007-му обіймав різні посади у представництві своєї держави у Євросоюзі. У 2007–2011-му — генеральний консул Бельгії в Марокко; у 2011–2014-му — директор з питань економічного і валютного союзу, європейської соціальної, екологічної політики МЗС Бельгії. У 2014 році призначений Надзвичайним і Повноважним Послом Бельгії в Україні.

ситуаціях. Так само не можна сподіватися, що Греція, Італія чи Мальта самотужки розбиратиметься з напливом біженців. Солідарність — це, зокрема, коли рівномірно поміж усіма розподіляється тягар із країн, що потрапляють у складну ситуацію не обов'язково з власної провини. Ми маємо відповідати скоординованою політикою і солідарністю країн-членів. На більш довгострокову перспективу закриття кордонів і створення безпечних гніздечок для себе не працюватиме.

Що для вас означає «сильна Європа»?

— Це говорити одним голосом. І розуміти, що не можеш вплинути на світ навколо наодинці. Якщо брати пропорційно до світового населення, європейський компонент стає дедалі меншим і втрачає вплив. Ми маємо це усвідомлювати й вирішити, як оптимально можемо впливати на те, що відбувається сьогодні у світі. Важливо, щоб ЄС говорив одним голосом і в міжнародних організаціях: ООН, ОБСЄ, СОТ, Великій сімці. І він має бути там, де це важливо в глобальному розумінні. Бо країна середнього чи навіть більшого, як для Європи, розміру навряд чи може вести торгові переговори з Китаєм чи США, або впливати на зміни клімату, або боротися з бідністю самотужки.

Бельгія постійно виступає за розвиток сильного зовнішнього виміру ЄС. Бо ми бачимо в цьому логіку й необхідність. Аби мати вагу в процесі прийняття рішень і контроль над тим, що відбувається на глобальній арені, нам потрібен більш єдиний, а не фрагментований ЄС.

Можна припустити, що однією з кінцевих цілей європейського проекту було створення певної європейської ідентичності, європейського громадянина. Багато молоді в ЄС справді так і почувається. Але складається враження, що загальна динаміка на національному рівні багато де розвертається у зворотному напрямку. Наскільки можливо досягти цієї єдності та солідарності, маючи таке розмаїття різних країн — членів ЄС?

— Я певен, що можливо. Інтеграція ЄС, що відбувалася на наших очах, це доводить. Гасло Євросоюзу — «єдність у розмаїтті». Це й гасло такої багатокультурної та багатомовної країни, як Бельгія. На мою думку, суперечності між єдністю і відчуттям належності до певної країни, нації чи регіону немає. У Європі ми поважаємо факт існування національних і навіть регіональних ідентичностей. Це дуже важливо і для Бельгії: ми федеральна країна, де регіони та громади мають широкую автономію.

Місія Європейського комітету регіонів полягає в тому, щоб залучати регіональні та місцеві влади до

БЕЛЬГІЯ ПОСТІЙНО ВИСТУПАЄ ЗА РОЗВИТОК СИЛЬНОГО ЗОВНІШНЬОГО ВИМІРУ ЄС. АБИ МАТИ ВАГУ В ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ І КОНТРОЛЬ НАД ТИМ, ЩО ВІДБУВАЄТЬСЯ НА ГЛОБАЛЬНІЙ АРЕНІ, НАМ ПОТРІБЕН БІЛЬШ ЄДИНИЙ, А НЕ ФРАГМЕНТОВАНИЙ ЄС

Окрім європейського проекту Бельгія була співзасновником іще й НАТО. Яким бачите його теперішнє та майбутнє?

—Для нас Альянс має абсолютно критичне значення й важливу роль у гарантіях безпеки та колективної оборони. У менш передбачуваному безпековому середовищі змінюються виклики, і НАТО адаптується відповідно. Його саміт у Варшаві торік зафіксував нові цілі, означивши виклики: теракти, російська агресія та навмисна дестабілізація України, гібридні загрози, кібератаки—і це ще не всі. Той саміт став важливою віхою у формуванні відповіді НАТО на ці й нові питання. Наступна зустріч відбудеться в березні в новому Генштабі Альянсу в Брюсселі. Бельгія активно бере участь у формуванні та практичній реалізації його політики. Наприклад, наші винищувачі F-16 залучені до місєї повітряної поліції НАТО в країнах Балтії.

Інший важливий момент—європейська безпека й Альянс бачаться не конкурентними аспектами, а синергією: ЄС може розвинути потужний європейський компонент у НАТО. Кооперація між ним та Євросоюзом—це фундаментальний елемент Спільної політики безпеки та оборони ЄС. Крім того, ми й тут бачимо, як органічно розвивається політика Європейського Союзу: деякі країни-члени починають розробляти кращі практики. Вони стають привабливими для інших, і ті приєднуються їй собі. Наприклад, Бельгія та Нідерланди організували унікальну співпрацю в морській обороні: об'єднали між собою навчання, обслуговування потужностей та військові закупівлі. Так формується взаємодоповнювальна співпраця між країнами-членами, яка стає прикладом для інших.

Історично Україну та Бельгію пов'язували потоки капіталу й міграції. У Бельгії за минуле століття з'явилося кілька поколень української діаспори. Як ці зв'язки вплинули на відносини між двома країнами: минулі й сучасні?

—У мене таке відчуття, що багато спільної історії між сучасними Україною та Бельгією не досліджено. Або якщо й досліджено, то результати не дуже відомі. І я, і команда в посольстві захопилися цими сторінками спільної історії і бачимо в ній потенціал для публічної та культурної дипломатії. Вони стосуються зламу XIX—XX століть. Одна з них—про масові інвестиції капіталу

в Україну того часу. Вони були зумовлені такими факторами: Бельгія була першою індустріалізованою країною континентальної Європи. Індустріалізація почалась у Великій Британії, але тоді експортувалася до Бельгії, бо в нас були вугілля, залізна руда, інші ресурси, а ще водні та залізничні шляхи. Іще один фактор: ми мали зручне фінансове середовище, регулювання, а відтак і активну біржу. Уже тоді Брюссель був важливим фінансовим центром Європи.

Коли в царській Росії почалась індустріалізація, у нас були технологічна перевага над іншими європейськими країнами та фінансовий ґрунт для її експорту. Тож багато капіталу, що обертався на Брюссельській фондовій біржі, потрапляло на Схід і Південь України. Крім того, передавалися технології, будувалися фабрики, переїжджали інженери, працівники та їхні родини. На піку того періоду, близько 1900 року, в Російській імперії жило 30 тис. бельгійців, більшість із них—на Донбасі. Це частина спільної історії, до якої ми разом із Українським кризовим медіа-центром привернули увагу торік. УКМЦ взяв цю тему і створив мобільну виставку на основі досліджень Національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького в Дніпрі. Ми цей проект підтримали. Я або мій заступник проїхали більшістю міст Донбасу, зокрема якомога ближче до лінії розмежування. Спадок бельгійської промисловості часто досі там. У Лисичанську, наприклад, мультинаціональна компанія Solvay заснувала хімічну фабрику. Нещодавно засновник збанкрутував і підприємство демонтували на брухт. А от основна й дитяча лікарні, церква, будинок директора, приміщення для працівників та інженерів досі там. Що важливо, виставка заохочує громади, владу й дослідників копатись у місцевих архівах та родинних спогадах, згадувати минуле, яке надто довго від них ховалося.

2014-го ми відзначали 100-річчя від початку Першої світової війни, що мала нищівні наслідки для Бельгії. То був час великих держав і колоній, тож в арміях противників були солдати із земель в Африці та Азії, Новій Зеландії та Австралії, і всі вони билися на полях Фландрії. І тут ми знайшли цікаву спільну сторінку історії: Бельгійський автобронедивізіон, дуже прогресивний на свій час, воював на галицькому фронті у двох великих наступах 1916 і 1917 років. Пізніше, коли владу захопили більшовики, цю групу із 400 вояків ненадовго відвели до Києва. Їх прихистив Михайлівський монастир. Один із них—поет Марсель Тірі—написав короткий роман «Проїздом у Києві» зі свого доповіді. Восени 2015 року його переклали українською. Іще один факт: бельгійські редемптористи відіграли дуже важливу роль у виживанні та продовженні Української греко-католицької церкви в міжвоєнні роки та за радянського правління.

Інший цікавий момент—Via Regia, королівський шлях, що сполучав Київ із Бельгією та Францією і тягнувся до Іспанії. Ним їздило політичне керівництво. Це показує, скільки в нас спільного минулого, яке треба досліджувати. І важливо, щоб це відповідало тому, як українці пишуть свою історію сьогодні. Раніше надто часто її писали інші, не ви, і не з вашої позиції. Не кажу, що треба всім почати переписувати історію або штучно створювати нові наративи чи міфи. Але очевидно, що ви можете подати факти в такому світлі, у якому ми ніколи не прочитували їх раніше. І важливо порівнювати, обговорювати ці нові бачення з науковцями в рещті

Європи. Ми бачимо багато щирого інтересу до тих сторінок спільної історії серед української публіки й бажаємо йти в цьому напрямку далі.

Інтерес українців до спільної історії з іншими європейськими країнами легко зрозуміти: він здебільшого випливає з пошуку ідентифікації та визнання. Але яким бачиться місце України в Європі, зокрема, бельгійцям?

— Україну в Бельгії як країну замало знають. Ми надто довго були штучно розділені, виховувались у наративі, який не могли контролювати чи заперечувати. І це відбувалося непомітно, бо ви входили до СРСР. Тоді не відбувалось особливо активного природного, спонтанного й неупередженого обміну. Як наслідок — бракує знань того, чим є незалежна Україна нині, та її минулого. Натомість усе обертається навколо стереотипів на кшталт Чорнобиля. Крім того, у новинне поле ви увійшли через сутички на Майдані, захоплення Криму «зеленими чоловічками», то було всюди у ЗМІ. Ваш образ сформувався через збройний конфлікт на Сході, збиття МН17. Але цей образ дуже неповний. І ліквідація цієї прогалини у знаннях є дуже серйозним викликом для України. Утім, тут зусилля вже докладаються. У Бельгії є невелика, але активна українська діаспора: її представники запустили кампанію Promote Ukraine, аби представити Україну в позитивному світлі. Ще цікава ініціатива: другий випуск днів українського кіно Ukraine on Film у BOZAR, одному з найпрестижніших культурних закладів Брюсселя. Ця ініціатива показує вашу країну в сучасній перспективі. Крім того, не забуваймо, що в нашій столиці працюють найбільші дипломатична та

медійна спільноти у світі. Мені здається, Україна стала б прекрасним фокусом для наступного EuroFolia — мультидисциплінарного дворічного культурного фестивалю в серці Європи.

Але, якщо ви запитаете мене зараз, як я сприймаю Україну та її прагнення бути трактованою як європейська держава, я скажу: не варто надто зосереджуватися виключно на цьому питанні. Сумнівів у тому, що ви європейці, немає. Якщо подумати про недавнє минуле — здобуття Україною незалежності, то ми часто забуваємо, що вона вже 20 років повноцінний член Ради Європи. Хтось може казати, що РЄ — беззуба організація. Але я не згоден: вона має значний «розумний вплив»; відображає суть Європи в сенсі спільних демократичних цінностей, прав людини та верховенства права. Україна активно працює з РЄ і навпаки. Тож ви відданий член цієї європейської родини.

Я знаю, що ваша кінцева мета — ЄС. Але не треба почуватися неповноцінними європейцями на цій стадії. Не сумнівайтеся у своїй європейській долі. Вона міцно закорінена в історії. Минувшину легко забувають. Утім, коли з'являється страх, що за вами тягнеться образ «залежної від Росії держави», нагадуйте нам, наскільки масово українці проголосували за самостійність у 1991-му, щоб переписатися до родини, до якої вони завжди належали, і дистанціюватися від спадку 70-річного радянського правління. То був великий успіх української державності. І частина процесу з відновлення незалежності, який відбувався задовго до того. Ви маєте багато чого, що можете відкрити нам. Це заслуговує на заохочення. І у вас є своя історія — цікава історія. Але до неї треба підготувати розум. ■

Київський академічний театр «КОЛЕСО»

19 лютого о 15.00

Український Дім

Надія Симчич

МИ, МАЙДАН

Fb.doc

ЧИТАННЯ

Режисер-постановник
Народна артистка України Ірина Кліщевська

Жертва Пенелопейту

Алла Лазарева, Париж

Скандал із фіктивною роботою дружини затьмарює перспективи Франсуа Фійона стати президентом Франції

ФОТО: REUTERS

Подвійна мораль. Поборник традиційних цінностей Франсуа Фійон опинився у центрі скандалу: його дружина нібито отримувала гроші за роботу, якої не виконувала

Політична зірка Франсуа Фійона не встигла замехтати, як уже ризикує згаснути. Колишній прем'єр, кандидат у президенти від «Республіканців», мусить відбиватися від звинувачень у фінансових махінаціях. Ідеться про півмільйона євро, які Національна асамблея виплатила за роботу парламентським асистентом його дружині, котру ніхто і дня не бачив у її стінах, та про її плату €5 тис. чистими в журналі *Revue des deux Mondes*, де за півтора року Пенелоп Фійон опублікувала три коротенькі рецензії на прочитані книжки. Днями *Journal du Dimanche* повідомила про гроші, які отримував уже сам Фійон із чорної каси Сенату... «Якщо проти мене відкриють судове провадження, я сам відмовлюся від боротьби за президентське крісло!» — заявив кандидат, у перемозі якого донедавна майже не виникало сумнівів.

Аж до завершення праймериз республіканців французи небагато знали про Франсуа Фійона. Нікола Саркозі представляв свого прем'єра не інакше, як «співробітником», ніби наголошуючи на другорядності його позиції. У ті часи Фійон майже не давав інтерв'ю, практично не збирав прес-конференцій. Сухуватий, мовчазний, нехаризматичний політик у боротьбі за президентське крісло обрав імідж практикуючого католика й суворого мораліста, орієнтуючись на підтримку консервативних кіл провінції. Викриття, пов'язані з підозрілими грошовими переказами, що з'явилися у виданнях *Canard enchaîné* та *Journal du Dimanche*, завадили політтехнологам кандидата промалювати образ чесного вірянця в бажаних для політичної команди деталях. Перед французами постав розгублений, роз-

дратований чоловік, який не знає, що сказати на своє виправдання, а тому гнівається.

«Я нікому не дозволю ображати свою дружину, я люблю її і ніколи не став би без неї тим, ким є, — загрозово проголосив Фійон на мітингу в Парижі, де зібралися його прихильники. — Я ніколи не пробачу тим, хто кинув нас на погаль вовкам...» Утім, театральні інтонації пролунали непереконаливо. «Франсуа Фійон, звичайно, не єдиний колишній депутат і урядовець, який винаймає асистентів серед найближчих родичів, — каже Марі, адміністратор у Національній асамблеї Франції. — Але досить часто діти, дружини справді працюють, ми їх знаємо, бачимо... У випадку з Фійоном це не так. Високоморальні декларації, на жаль, контрастують із діями. Програма Фійона закликає французів затагнути паски, навчитися економити на всьому, «більше працювати, щоб стільки само заробляти», з метою зменшити зовнішні борги держави. Але сам він не пропускає нагоди збагатитися. Це відштовхує».

Тим часом слідство у справі фіктивної роботи Пенелоп Фійон триває. Відбулись обшуки в редакції *Revue des deux Mondes*. Висновки, як повідомляє *Le Figaro*, можуть з'явитися місяців за два. Навіть якщо складу адміністративного злочину не буде встановлено, кандидат уже зазнав іміджевих утрат. Його перемога більше не бачиться очевидною. Соціологічне дослідження *Sofres*, оприлюднене цими днями, обіцяє Фійонові, як і лівому кандидату Емманюелю Макрону, 21% у першому турі, тоді як Марін Ле Пен здатна зібрати 25% голосів. У другому турі дослідження обіцяє перемогу Макрону.

Може статися, що скандал, уже названий у медіа «Пенелопейт», змусить кандидата «Республіканців» відмовитися від участі у президентських перегонах. На цей випадок у правих поки що не затверджений план «Б». Ален Жуппе, який разом із Фійоном вийшов у другий тур праймериз, уже повідомив, що не братиме участі в дальших виборах. Саркозі? Той був би щасливий повернутися до Єлисейського палацу. Але він не має належної підтримки навіть у власному таборі. Партія поки що орієнтується на продовження участі Фійона, сподіваючись, що скандал потихеньку вщухне. Кого здивуєш фіктивними контрактами? Он Трамп зазнав гірших звинувачень, але ж не знітився. Скандали не завадили перемозі. Тож табір Фійона не складає зброї.

Журналіст Іван Стефанович, автор численних розслідувань про зловживання бюджетними ресурсами в Сенаті й Національній асамблеї, наголошує в статтях *Le Point*, що фіктивну працю родичів сенаторів та депутатів практично нерально довести, хоч би якою аморальною була ця практика. Навіть якщо немає звітів та ділових електронних листів, завжди можна наполягати на тому, що необхідні політичні консультації відбувались удома, в усному режимі. Фі-

йон насправді мало чим ризикує, кажучи про можливий судовий процес.

«Парадокс популярності Фійона полягає в тому, що французи зовсім небагато про нього знають,— зауважує в розмові з **Тижнем** політолог і письменниця Елен Блан.— Відомо, що Фійон— прихильник зняття санкцій із Росії, котрий виступає за спільні з Москвою військові операції в Сирії. Він віддає перевагу традиційному, консервативному способу життя, противник абортів... Інформації поки що замало, щоб робити аргументовані прогнози про його ймовірне президентство».

Трохи більше можна дізнатися про кандидата з книжки, яку написала журналістка Крістін Келлі («Франсуа Фійон, секрет і амбіції», 2007). Нелегко повірити, але цей сухий, небалакучий чоловік був колись бунтівним підлітком, якого навіть виключили з коледжу на три дні за розбиття в класі під час уроку слезозогінної ампули. Шкільні вчителі називали його «ледачим» і «не надто скромним». Диплом бакалавра Фійон отримав із досить посередніми оцінками.

Біограф наголошує, що з підліткового віку Франсуа цікавився політикою, а в 14 років почепив собі на стіну портрет генерала де Голля, який був кумиром його батьків. Кар'єра Франсуа Фійона повністю реалізувалась у політиці. Він починав парламентським асистентом, згодом став депутатом, сенатором, головою регіональної ради, міністром технологій та інформації, міністром праці, пізніше— освіти. За президентства Ніколя Саркозі Фійон очолював три різні уряди.

Політолог Паскаль Періно вважає Фійона «неоголлїстом», прихильником сильної Франції, здатної захистити себе у випадку загрози. Але якщо Шарль де

Гольє не бачив іншого партнерства з Росією, окрім тактичного, то Фійон, вочевидь, належить до когорти промосковських політиків. Він особисто знайомий з господарем Кремля, якого називає «другом». Торік у квітні Фійон підтримав резолюцію Національної асамблеї за зняття санкцій із Росії. Він любить казати про «недоречність розширення НАТО та Схід» і «помилкове наближення» Альянсу до російських кордонів.

Кандидата від «Республіканців» не назвеш чутливим до проблематики прав людини. Він виступає за вихід Франції з Європейської конвенції, аргументуючи свою позицію тим, що Європейський суд з прав людини «щоразу більше й більше втручається в суспільні справи, які є базою французької ідентичності». Фійон, як і Саркозі, був проти надання Україні плану щодо кандидатства в НАТО і не є прихильником навіть віддаленої перспективи її вступу до Євросоюзу.

Прихід Фійона до влади ознаменував би скрутні часи для української дипломатії, зважаючи на те що Франція, згідно з «нормандським форматом», є одним із переговорників щодо врегулювання збройного конфлікту на Донбасі. Звичайно ж, санкції ухвалювали на рівні Євросоюзу, і лише ця інституція має повноваження від них відмовитися. Але потрібно вже усвідомити, що команда Фійона активно люб'юватиме в Брюсселі відновлення повноцінної співпраці з Росією. Мусимо діяти на випередження, здійснювати активну комунікаційну політику. Шукати й знаходити союзників. Не опускаги рук. Бо чужі президенти приходять і йдуть, а Україна має відбутись як повноцінна й успішна держава. За сприяння зарубіжних лідерів чи всупереч їхній волі— не принципово. ■

ГОЛОВНІ
РОЗСЛІДУВАННЯ
КРАЇНИ

АНДРІЙ ТИЧИНА ТА КСЕНІЯ СМІРНОВА

ЩОБУДНЯ
19.00

ПЕРШІ ПРО ГОЛОВНЕ.

КОМЕНТАРІ

Пережити рік

Майкл Бініон, Лондон

Чи витримає європейська єдність випробування 2017-м?

Бастіон надій. Ангелу Меркель вважають наймогутнішим політиком Європи. А отже, на її плечі лягатимуть тривоги інших країн континенту через сувору економію, стагнацію та імміграцію

Чи вдасться Європейському Союзу пережити поточний рік? На горизонті безпрецедентні виклики. Європейців очікують не тільки складні (можливо, з ворожим настроєм сторін) переговори з Великою Британією стосовно її рішення про вихід із ЄС. На додачу в провідних країнах-членах відбудуться вибори, на яких популістські праві партії цілком можуть здобути непогані результати й вимагати змін у практиці управління ЄС.

Понад те, Європі треба буде вчитися працювати із президентом США Дональдом Трампом та його Адміністрацією, які не відчувають особливої прив'язаності до європейських партнерів. До Європи й надалі прямуватиме потік мігрантів та біженців, а крихка домовленість із Туреччиною про те, щоб вона їх стримувала на своїй території, може розвіятися. Через острах із приводу проникнення терористів до різних країн уряди постійно хвилюватимуться, що на їхні міста і громадян можуть

напасти. І багато європейських виборців, швидше за все, вимагатимуть постійного повернення прикордонного контролю, а це означає кінець Шенгенської угоди про зону без кордонів — одного з найвідчутніших для кожного досягнень ЄС.

У березні відзначатимуть 60-ту річницю Римських договорів, якими було засновано єдиний ринок ЄС. Утім, навряд чи варто чекати святкового настрою. Замість будувати міцніший союз, більшість із 28 країн-членів нині відкрито закликають забрати свій суверенітет у Брюсселя й сумніваються в самому фундаменті, на якому будується процес ухвалення рішень у Союзі. Євро, яке раніше було символом економічної інтеграції Європи, тепер часто бачиться причиною млявого економічного зростання останніх років. 2017 року єдина валюта знову опиниться під загрозою, надто в Греції та інших бідних країнах, по яких ударив режим суворої економії. Європейські виборці прагнуть ефективнішої політики стосовно боротьби з безро-

біттям, більшої автономії в питаннях економіки та серйозніших заходів, спрямованих на економічне зростання в Європі.

Відповідні настрої позначаться на цьогорічних виборах у Нідерландах, Франції, Німеччині й, можливо, Італії. Перше велике випробування очікується в березні, коли на дільниці підуть нідерландці. Їхня країна була однією із шести засновників спільного ринку й завжди вважалась однією з найбільш проєвропейських у ЄС. Та останнім часом вони глибоко розчарувалися. Активна імміграція мусульман, переважно з Північної Африки, дестабілізувала суспільство. Кілька вбивств і жорстоких нападів на нідерландських політиків протягом останніх 15 років викликали активні дебати про те, що іммігрантів — прихильників ісламу не вдається інтегрувати.

Популісти на чолі з Геертом Вільдерсом, правим діячем, який відверто підтримує расистську політику проти мусульман, вимагають різкіших заходів. Попри те що нідерландський суд нещодавно порушив проти Вільдерса справу за звинуваченням у розпалюванні расової ненависті, його популярність аж ніяк не зменшилася. Опитування свідчать, що партія Вільдерса може здобути більше голосів, ніж будь-яка інша. Решті політсил доведеться прийняти деякі з його суворих підходів, щоб сформува-ти з ним життєздатну коаліцію.

Таке ставлення до мусульман та імміграції переважатиме й напередодні президентських виборів у Франції, на яких після першого туру у квітні лідерка «Національного фронту» Марін Ле Пен, швидше за все, стане одним із двох головних кандидатів. Вона публічно підтримала результати референдуму про Brexit у Великій Британії та пообіцяла провести подібний у Франції, щоб громадяни вирішили, чи хочуть лишатись у ЄС.

Очікувалося, що після перемоги Дональда Трампа Ле Пен здобуде легку перемогу на схожій хвилі невдоволення істеблішментом. Однак нині в неї з'явився серйозний опонент — Франсуа Фійон, який переміг на праймериз «Республіканців», мейнстримної консервативної партії. Він теж обіцяє жорсткий курс стосовно іммігрантів, але не збирається виходити з ЄС. Фійон майже напевне завоює більшість голосів соціалістів у другому турі виборів, адже їхнім кандидатам зашкодять непопулярність нинішнього президента Франсуа Олланда (сам він не балотуватиметься) й поширена думка про те, що соціалісти винні в економічній розруці Франції. Навряд чи хтось із соціалістів пройде в другий тур президентських виборів.

Утім, якщо Фійон і відверне від Франції лихо в особі Ле Пен, йому теж доведеться підтримати антибрюссельські настрої, щоб репрезентувати французьку громадську думку. Це може безнадійно послабити ЄС, де роками переважали інтеграційні ідеї Парижа та Берліна.

Мабуть, ніхто не спостерігатиме за французькими виборами уважніше, ніж могутня канцлерка Німеччини Ангела Меркель, яка восени балотуватиметься на четвертий термін. Політикою допуску до ФРН мало не мільйона сирийських біженців вона викликала масове невдоволення. Утім, серйозних політичних опонентів Меркель не має. До того ж вона дала задню в політиці відкритих дверей: тепер

Німеччина, Австрія і Балкани значно більше обмежують доступ утікачів до своєї території.

Утім, до осені неабияку підтримку, ймовірно, здобуде «Альтернатива для Німеччини» — партія, що починала з протесту проти євросони, а згодом стала апелювати до ширшої аудиторії, вдаючись до різкої риторики про імміграцію.

Найдужче Німеччина боїться, що страх тероризму, обурення слабкістю ЄС перед лицем міграційної кризи та можливий крах тогорічної угоди з Туреччиною, яка має зупиняти потік мігрантів до Греції, призведуть до протесту проти Євросоюзу. Для країни, чиє післявоєнне політичне відновлення ґрунтувалося насамперед на європейській ідентичності, це буде катастрофою. Меркель вважають наймогутнішим політиком у Європі, тому тривоги решти країн із приводу режиму економії, стагнації та імміграції ляжуть на її плечі до неї.

Опитування показують, що в жодній країні, крім Великої Британії, більшість не проголосує за вихід із ЄС. Однак Німеччині нелегко буде відстоювати дальшу політичну й економічну інтеграцію, коли всі її сусіди прагнуть протилежного. Дехто з нових країн-членів, зокрема Польща й Угорщина, теж переживає спалах націоналізму та протесту проти Євросоюзу. Таким чином, ключовою вимогою буде обмеження повноважень Брюсселя, що може призвести до радикальних пропозицій стосовно реструктуризації управлінського апарату ЄС.

У ЖОДНІЙ КРАЇНІ, КРИМ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ, БІЛЬШІСТЬ НЕ ПРОГОЛОСУВАЛА БИ ЗА ВИХІД ІЗ ЄС. АЛЕ НІМЕЧЧИНІ НЕЛЕГКО БУДЕ ВІДСТОЮВАТИ ПОЛІТИЧНУ Й ЕКОНОМІЧНУ ІНТЕГРАЦІЮ, КОЛИ ВСІ ЇЇ СУСІДИ ПРАГНУТЬ ПРОТИЛЕЖНОГО

Зневіра в проєкті ЄС — головному ідеалі Західної Європи протягом ось уже півстоліття — припадає на період, коли європейці потребують єдності, бо мають справу із Трампом на Заході й Путіним на Сході. Ймовірно зближення цих лідерів кине серйозний виклик європейському лібералізму. Їхня дружба може ознаменувати нові торговельні війни, ще одну холодну війну та повернення до «сфер впливу». Це погані новини, особливо для України та держав Балтії, стривожених намірами Москви.

І от посеред такого хаосу прем'єр-міністр Сполученого Королівства Тереза Мей намагатиметься домовитися про полюбовне розлучення з Європою. Більшості зараз не до цього. Головна проблема в тому, що навіть британська влада, очевидно, досі не знає, чого хоче або як домогтися доступу до єдиного ринку в обхід решти правил європейського клубу. Британське питання переважно розглядатимуть як другорядне на тлі необхідності реформувати ЄС. Та суперечки й безпросвітні переговори можуть означати, що перед своїми внутрішніми негараздами ЄС постане без підтримки однієї з найбільших економік Європи й важливої політичної сили з постійним голосом у Раді Безпеки ООН. 2017-й не обіцяє стати щасливим для Брюсселя й усіх, хто ще мріє про європейську єдність. ■

Ми альтернативний світ

На саміті в Німеччині Марін Ле Пен, Геерт Вільдерс та інші європейські популісти намагаються об'єднатися для боротьби

На «антисаміті» лідерів європейських націоналістів у німецькому місті Кобленц 21 січня блукали два привиди: Ангели Меркель і Дональда Трампа. Для понад тисячної аудиторії запрошених, більшість із яких прибічники протестної партії «Альтернатива для Німеччини» (АдН), Меркель уособлює весь негатив і загнивання в Європі: відірваність від людей, елітарність і засліплення проблемами іммігрантів (виступи промовців увесь день раз по раз переривало скандування «Меркель геть!»). Натомість енергетика недавньої інавгурації Трампа пронизувала й заряджала всю програму. «Торік вітер почав змінюватися, — сказав лідер нідерландської Партії свободи Геерт Вільдерс. — Він приніс нам перемогу Дональда Трампа!» Слухачі вибухнули оваціями і схвальними вигуками, адже якщо Америка може, то чом би не змогла і Європа?

У Кобленці зустрілися лідери популістських, націоналістичних партій із Німеччини, Франції, Італії, Нідерландів та інших країн під гаслом «Європа націй і свободи» (так називається їхнє політичне об'єднання в Європейському парламенті). Той з'їзд був незвичним уже сам собою: ці групи давно не могли знайти спільний знаменник через чвари та особисті конфлікти. Але тепер вони на вершині хвилі успіху, а кілька політсил із цієї когорти навіть мають провідні позиції в опитуваннях громадської думки й бачать себе в авангарді руху.

Теми для обговорення були зі звичного репертуару: від нападок на безвідповідальні еліти й розгромної критики Брюсселя до поширення паніки з приводу темпів народжуваності в Африці. Вільдерс, який не так давно мало не опинився за ґратами через про-

© 2017 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

вокування расової дискримінації, видав типову для себе й повну недоречностей філіппіку проти іммігрантів, заявивши в один момент, що біляві європейки дедалі більше бояться показувати на людях своє волосся, аби на них не напали іммігранти. За цією інвективною проглядалося зародження погляду на Європу як на консорціум суверенних держав, що вільні від політкоректних еліт і прискіпливих чужоземців. Помітні були енергійні спроби створити атмосферу інтернаціоналізму; промови супроводжувалися субтитрами, а приміщення прикрашала ціла веселка прапорів різних держав. За межами конференц-зали відвідувачі швидко пояснили парадокс інтернаціоналістського з'їзду націоналістів. Представникам АдН втішно чути, як закордонні політики виголошують погляди, співзвучні з їхніми. «Це дає нам відчуття, що ми не одні», — сказав гість із Гессена, який приїхав до Кобленца на машині з вісьмома друзями; усі погоджувалися з тим, що німецька преса перекручує їхні слова й змушує їх почуватися паріями.

«АНТИСАМІТ» ПОСТАВ НА ҐРУНТІ НЕВДОВОЛЕННЯ МЕЙНСТРИМНОЮ ПОЛІТИКОЮ, А НЕ ЧОГОСЬ, ЩО БОДАЙ ВІДДАЛЕНО НАГАДУВАЛО Б ПОЛІТИЧНУ ПРОГРАМУ

Це була важлива поява для АдН, підтримка якої останнім часом стагнує десь між 12% і 15%. Дехто з партійних очільників вважає економічний курс лідерки французького «Національного фронту» Ле Пен надто близьким до дирижизму, і їм не дуже подобалося бачити свою Фрауке Петрі з нею на одній сцені. Але більшість зійшлася на тому, що героїнею дня стала Ле Пен. Вона надихнула аудиторію (переважно середнього віку) закликом до «патріотичної весни», назвавши цей з'їзд революцією правих, яким належить майбутнє. На відміну від інших лідерів їй вдалося вибудувати емоційний зв'язок з аудиторією.

«Антисаміт» постав на ґрунті невдоволення мейнстрімною політикою, а не чогось, що бодай віддалено нагадувало б політичну програму. Але лідери партій, що взяли в ньому участь, цим не переймалися. Навряд чи політсили, які вони представляли в Кобленці, здобудуть владу на наступних виборах у своїх країнах (хоча перемоги Ле Пен виключати не можна). Утім, їхній вплив уже відчутний. 23 січня прем'єр-міністр Нідерландів Марк Рютге написав до кількох видань «відкритого листа», у якому натякнув: усім, кому не до вподоби голландські цінності, краще виїхати з країни. Франсуа Фійон, фаворит президентських виборів, які відбудуться навесні у Франції, заявив, що його країна закрита для біженців. Самі Вільдерс і Ле Пен не могли б сказати краще. ■

Бувай, ЄС! Геерт Вільдерс із Нідерландів стверджує, що його країна виграла б від виходу з ЄС, а Марін Ле Пен проведе референдум Frexit, якщо переможе на виборах

Запасний вихід

Едвард Лукас

«Сподівайся на краще, готуйся до гіршого». Це завжди далекоглядна максима в безпековій політиці. Але перші нестримні дні Дональда Трампа на посаді зміщують фокус. Діапазон негативних наслідків від них розширюється. Ймовірність, що ці наслідки будуть, дедалі більша.

Можливо, усе вийде не так і погано. Очільник Пентагону Джеймс Меттіс — переконаний атлантист та особисто вболіває за безпеку країн НАТО, що мають кордони з Росією. Очільник Державного департаменту США Рекс Тіллерсон добре знає Росію. А це означає, що він навряд чи в захваті від людей, котрі там при владі. Коли Адміністрація Трампа всядеться в Білому домі, вона, швидше за все, прийме основоположну складову сучасного державництва, що із союзниками можна зробити більше, ніж без них.

Відтак європейським урядам слід утриматися від театрального несхвалення перших напівкроків нової владної команди Сполучених Штатів. Країна має міцні інституції, які здатні адекватно реагувати, і їй під силу вчитися на власних помилках. Помилки ці зростають у ціні з наближенням проміжних виборів 2018 року.

ОПТИМАЛЬНА РЕАКЦІЯ НА РОСІЙСКУ ЗАГРОЗУ — АКТИВІЗУВАТИ СПІВПРАЦЮ МІЖ ЄС ТА НАТО І СТОРИТИ ТРИ СИТУАТИВНІ КОАЛІЦІЇ З КРАЇН: НАЛЯКАНИХ, СПРОМОЖНИХ І ГОТОВИХ ДІЯТИ

Звісно, може статися так, що США скотяться в конституційну кризу чи диктатуру. Або ж на Манхеттені з'являться велетенські павуки-мутанти. Але на сьогодні союзникам треба намагатися, де це можливо, працювати з урядом, законодавцями й людьми Америки. Вони можуть багато в чому не погоджуватися з Адміністрацією і говорити про це у приватному форматі. Та публічно підтримувати внутрішніх опонентів Дональда Трампа (хоч би яким приємним це видавалося на емоційному рівні) навряд чи буде дуже результативно.

Утім, нам потрібен і план «Б». Якщо ізоляціоністською чи прокремлівською хвилею справді знесе американські гарантії безпеки й не можна буде покластися на дипломатичну підтримку Вашингтона, європейська оборонна й безпекова політика перетвориться на нагальне й практичне питання.

Це буде дуже серйозний зсув. Інтерес до відокремленої європейської оборонної структури досі мало корелював зі знанням військової справи й реальними можливостями. Країни, що мають справжні збройні сили, зосереджені на НАТО, бо це працює.

Але якщо припустити, що працювати воно перестане? Тоді один із варіантів — переформувати Альянс з урахуванням непостійної або непевної підтримки з боку Америки. Другий — посилити суто структури ЄС, тобто створити генштаби, розробити плани, проводити навчання тощо. Жоден із цих варіантів не ідеальний. Вихолощене НАТО не сприйматиметься серйозно. Побудувати будь-що авторитетне з нуля буде надто довго й дорого. Росія вже відчула слабкі місця на Чорному морі, у Центральній Європі та на Західних Балканах. І відчує ще більше, бо нинішнє розкладання поширюватиметься. Росія діятиме там, де ці слабкі місця помітять.

Оптимальна реакція, мабуть, швидше активізувати співпрацю між ЄС та НАТО, а ще додати до цього три ситуативні коаліції: наляканих, спроможних і готових діяти. Налякані — це країни, що межують із Росією. Спроможні діяти — це ті, хто здатен за короткий строк дислокувати військовий контингент. А готові діяти — ті, де громадська думка й політики можуть іти на ризики й жертвувати життями у відповідь на російську агресію.

В ідеалі всі країни мали б належати до кожної з категорій. На практиці так не є. Грузія та Україна в категоріях наляканих і готових воювати, але не спроможних: вони в кращому разі здатні захищатися самі, але не захищати інших. Французи спроможні, але не налякані й не готові. Греція, Італія, Іспанія, Португалія та інші — переважно південноєвропейські — держави ані налякані, ані спроможні, ані готові. Країни Скандинавії та Балтії, а також Польща належать до всіх трьох категорій, але поки що не мають спільної безпекової структури.

Завдання політиків на наступні кілька місяців у тому, щоб сформувати найсильнішу комбінацію із цих малоперспективних складових, а потім заповнити прогалини, що залишаться. Слабких місць у сферах кібербезпеки, інформаційної війни, контррозвідки та економіки вдосталь. Але найсерйозніша прогалина — це надійний фактор стримування. Дедалі більше інтересу привертає до себе британсько-французька авіаційна ракета Storm Shadow, подібна до американської JASSM. На відміну від стратегічного ядерного озброєння її можна застосовувати.

Усе це буде важко, дорого і, швидше за все, небезпечно. Але не мати плану «Б» ще небезпечніше. Ми вже прокинулися? ■

Сенсація одного дня

Керівникам американського бізнесу імпонує брутальний підхід Дональда Трампа до оподаткування і регулювання

Намагаючись зрозуміти нову дійсність, багато американських бізнесменів штудіюють «The Art of the Deal» («Мистецтво укладати угоди»). Опублікована 1987 року автобіографія Дональда Трампа починається з опису його робочого тижня, який переважно складається з частих телефонних розмов із біржовим маклером, прийому щедрої данини від інших бізнесменів у своєму офісі й попивання томатного соку на обід.

Якщо нині розпорядок Трампового дня хоч трохи нагадує тодішній, він має бути щасливим. У маклера для Трампа хороші новини: індекс S&P 500 після його обрання піднявся на 6%, а 25 січня промисловий індекс Доу — Джонса вперше закотився над позначкою 20 000 пунктів. Чимало керівників компаній щедро осипає його похвалами й на публіці, й особисто. Їхня ревність здається надзвичайною. До виборів багато з них називало його загрозою і для капіталізму, і ще для багатьох чого.

Одне з можливих пояснень — керівники бізнесу просто страшенно бояться Трампа. Але багато хто з них підтримує його й у приватному житті. Вони кажуть, що роблять це з двох причин: не можуть не реагувати на його особисті загравання з великим бізнесом, а також переконані, що в цьому є певна рація. Спочатку погляньмо на особисту симпатію. На папері роки президентства Обами для великих компаній були блискучими. Їхні прибутки різко зростали, а чимало з них створило олігополії через великі поглинання. Але більшість генеральних директорів і президентів компаній політика Обами

обурювала. Продаж фірм топтався на місці разом із економікою. Не бажаючи робити інвестиції, вони витрачали прибутки на зворотний викуп акцій. Обама тримався осторонь і мало цікавився компаніями та бізнесменами. Антимонопольна політика була м'якою, але інші елементи регулювання посилювалися.

Нова ера виявилася абсолютно іншою. Після перемоги на виборах Трамп підтримує особистий контакт із керівниками компаній із загальною ринковою вартістю \$5 трлн, що дорівнює одній п'ятій американського фондового ринку. Він або провів із ними зустрічі, або призначив їх радниками чи членами уряду. До цього списку входять вісім із десятка найдорожчих компаній США. Винятки — Berkshire Hathaway Воррена Баффетта, прихильника Гілларі Клінтон, і Wells Fargo, вплутана у фінансовий скандал із 2016 року. Більшість бізнес-керівників ревно ставляться до статусу й не бачать нічого поганого в особистих контактах. Запрошення до Трампа-тауер або Білого дому для обговорення державних справ сприймається на ура.

Як тільки вимикаються камери, президент починає щедро осипати гостей лестощами. Він розповідає бізнесменам, наскільки важливі їхні компанії для країни, й обіцяє створити їм умови для інвестицій. Ті, з ким у нього були незгоди, дістануть шанс для примирення. У січні свою повагу Трампу засвідчив Рендалл Стівенсон, генеральний виконавчий директор компанії AT&T, яка намагається придбати Time Warner, за що новообраний президент США критикував її під час виборчої кампанії. Ілон Маск, генеральний директор компанії з випуску електромобілів Tesla, критикував Трампа у 2016-му, але потім став його консультантом і був присутній на зустрічі з питань виробництва в Білому домі 23 січня. Серед учасників був також керівник Lockheed Martin, якого Трамп раніше розпикав за здирицькі ціни для Пентагону. Наступного дня президент зустрівся з керівниками трьох великих автомобільних підприємств Детройта, яких він у минулому жорстко критикував за інвестиції в Мексиці.

Утім, мало хто з бізнес-керівників тішить себе ілюзіями, що годинка з непостійним Трампом може гарантувати його прихильність надовго. Ще вони кажуть, що його економічні плани дадуть повну свободу корпоративній Америці. Готуються чотири значні зміни. Компаніям дозволять репатріювати прибутки з-за кордону без розмитнення: там вони тримають \$1 трлн готівкою. Конгрес під контролем республіканців домагатиметься цієї весни проведення податкових реформ, щоб

знизити корпоративний податок із нинішніх офіційних 35% до 20% або й менше. Почнетесь щедрі державне фінансування застарілих аеропортів і доріг. І буде широка війна з регулюванням. На зустрічі 23 січня Трамп пообіцяв скасувати три чверті всіх бюрократичних процедур.

Усе це разом, на думку бізнес-керівників, створить сприятливий цикл інвестицій і зростання. Але в кожному з цих чотирьох напрямів є підстави для обережності. Трамп вимагатиме від екологічних і фінансових регулятивних органів менш ретельного виконання правил, але на розбюрократизацію підуть роки. Щедрим фінансовим вливанням в інфраструктуру можуть чинити опір республіканці, рішучі противники бюджетного дефіциту. Погляньмо уважніше й на корпоративні податки. Великі фірми вже платять набагато менше від офіційної ставки. Компанії зі списку S&P 500, згідно з даними Bloomberg, за останній звітний рік сплатили 23% загальної податкової ставки (за винятком збиткових фірм). Якби податкову ставку урізали до 15%, можна було б отримати зайвих 8% прибутку до оподаткування, що саме по собі приємно, але навряд чи достатньо для перетворень. Таке зниження може нівелюватися й іншими змінами, як-от нові обмеження пільг в оподаткуванні витрат компаній на виплату відсотків.

СЛАВА ВОЖДЮ

Що стосується готівки, яку американські фірми тримають за кордоном, то половина її належить технологічним компаніям на зразок Google і Microsoft, які вже інвестують менш як третину свого загального грошового потоку й можуть продовжити масштабний зворотний викуп акцій. Для решти компаній зі списку S&P 500 застрягла в офшорах готівка дорівнює лише сумі їхніх капітальних видатків за дев'ять місяців, або ж 2% ринкової оцінки цих фірм. Ті цифри надто мізерні й ні на що не вплинуть.

А ще ж і ставлення Трампа до торгівлі, яка має вирішальне значення для великих компаній, позаяк третина їхнього сукупного продажу відбувається за кордоном. Багато бізнес-керівників прощають Трампові його погрози розпочати торгові війни з Китаєм і Мексикою, вважаючи їх способом виявлення ринкової ціни. За їхніми словами, він спочатку робить гучні заяви, але бізнес очікує від нього раціональних домовленостей з обома країнами, які дадуть змогу комерції процвітати. Один зачитаний до дірок розділ у його автобіографії розповідає про те, як він спочатку замахається дуже високо, вимагає чогось, але згодом погоджується на менше, ніж хотів.

Але відносини з іншими державами — гра з вищими ставками, ніж боротьба за будівельні ділянки на Манхеттені. Президент непередбачуваний, погано поінформований, а його радники — консерватори-протекціоністи. Розворот американських бізнес-лідерів на 180 градусів до Трампа здається нетиповим поквалітивим. Можливо, їм краще прислухатися до іншої поради з «Мистецтва укладати угоди»: «Я вірю в силу негативного мислення... Коли починаєте домовлятися, завжди очікуйте найгіршого». ■

Банкінг нового покоління

Електронний сейф для поповнення рахунків на великі суми; банкомат, через який можна зняти або покласти на рахунок готівку; миттєво роздрукований через термінал депозитний договір. Самостійні операції без черг і касирів цілодобово та без вихідних. 30 січня на вул. Велика Васильківська, 24 у Києві відкрився нове відділення ПроКредит Банку. Воно демонструє нову культуру обслуговування клієнтів, яку банк запроваджує в Україні.

ПроКредит Банк завжди пропонує високоякісні послуги та інноваційні рішення. Концепція переходу до безготівкового обслуговування клієнтів є частиною стратегії групи «ПроКредит». Обмін досвідом у межах групи надає можливість покращувати і йти в ногу з останніми тенденціями та розробками в банківській галузі. Цьому кроку передувала ретельна підготовка, яка передбачала суттєві інвестиції в обладнання, програмне забезпечення, розвиток функціональності, запровадження нових технологічних рішень, введення в експлуатацію інноваційного обладнання, перегляд процесів і підготовку персоналу. За останній рік у всіх відділеннях банку були обладнані комфортабельні, безпечні та багатофункціональні зони 24/7, що дало змогу більше не проводити операції із готівкою в операційному залі.

Одна з унікальних послуг для юридичних осіб — депозитний сейф, через який можна швидко та безпечно поповнити рахунок готівкою (наприклад, торговою виручкою) на суму до 700 тис. грн. Якщо треба поповнити рахунок на значну суму — до 150 тис. грн, можна скористатися електронним депозитним сейфом. Через банкомати клієнт як отримає готівку, так і поповнить рахунок на суму до 25 тис. грн. Фізичні особи зможуть провести будь-яку операцію за персональними рахунками або самостійно надрукувати виписку через термінал для інтернет-банкінгу.

«Ми стимулюватимемо розвиток безготівкових платежів, — пояснює голова правління ПроКредит Банку в Україні Віктор Пономаренко. — Уже перевели практично всі операції з відділень у зони самообслуговування та онлайн-банкінгу. Наші працівники консультують клієнтів і підписують договори, але операції із готівкою не проводять. У кожному великому місті залишається максимум одне спеціалізоване відділення, де проводяться операції з готівкою, які неможливо здійснити в зонах самообслуговування. Розуміємо, що багато клієнтів звикло працювати з нею. Але ми хочемо змінювати цей підхід, якщо операцію можна провести без готівки».

Забетонований пантеон

Ольга Ковалевська

Родинний склеп Скоропадських як виклик політиці історичної пам'яті

Нещодавно озвучена Інститутом національної пам'яті ідея створити в Києві Національний пантеон та Алею почесних поховань представників військово-політичної еміграції почала, як це зазвичай буває, обростати безглуздими заявами про перенесення до столиці разом із реальними останками відомих українців повітря. Точніше «праху» з давно розорених, знищених могил або невідомо чийх кісток. Йдеться, зокрема, про гучні заяви деяких «фахівців», «авторів книжок з української історії» про «повернення останків» Івана Мазепи. Чи то була проста помилка, зумовлена незнанням горе-історика про те, що могили гетьмана не існують, чи свідомо заява, розрахована на не втаємничених у національну історію чиновників, які розпоряджаються виділенням грошей на такі акції, мені не відомо.

Про всяк випадок нагадаю, що віднайдені експедицією Інституту археології НАН України в підмурках Ллїнської церкви в Суботові кістяки ідентифікувати не вдалося, а про численні пограбування поховань у фундованому Богданом Хмельницьким храмі не раз писали починаючи ще від XIX століття.

Наукова експедиція далекого 1995 року, організована президією НАН України, підтвердила відсутність не лише могил та останків Івана Мазепи, а й самого місця того поховання, яке ще у 1960-х румунська влада перетворила з монастирського цвинтаря на житловий масив. При цьому в 1999 році Батуринському заповіднику «Гетьманська столиця» було урочисто передано урну із землею колишнього монастиря Св. Георгія, де спочивав гетьман від 1710-го, коли його прах було туди перенесено з Варниці. Останні згадки про Мазепину надмогильну плиту губляться ще в 1870-х.

Поділюся враженнями від свого наукового відрядження, метою якого було з'ясувати, у якому стані перебуває могила Івана Скоропадського. В Енциклопедії історії України цілком слушно зазначено, що помер гетьман у Глухові й похований був у Гамаліївському Пустинно-Харлампієвому монастирі. А в описі цієї самої обителі від 1873 року не лише доволі образно змальовано похорон гетьмана, а й чітко вказано, що похований він був «у склепі трапезної церкви по правій стороні за криласом». До того ж там було встановлено камінь із викарбуваним написом: «Здѣсь опочиваєть тѣломъ рабъ Божий Іоан Скоропадскій войскъ запорожскихъ гетманъ, сей обителі фундаторъ, преставилъ въ Глуховѣ року 1722 мѣсяца іюля третього дня». А ще опис, услід за щоденником Миколи Ханенка, оповідав про те, що 19 грудня 1729 року померла й була похована поруч із чоловіком Анастасія Скоропадська, уроджена Маркович. А ще трохи згодом, 13 березня 1733-го,

Понівечена пам'ять. Стан надгробків не дає змоги повністю прочитати написи. Ця плита, ймовірно, з могили Івана Скоропадського

поруч із батьками захоронили Уляну Іванівну Толстуну, дочку гетьманського подружжя.

Знаючи, як у 1920-х були варварськи пограбовані й сплюндровані поховання Данила Апостола у Великих Сорочинцях та Кирила Розумовського в Батурині, сподіватися на чудо не доводилося. Але на мене чекав сюрприз. Виявилося, що гетьманські поховання від 1961 року містилися на території Шосткинської виправної колонії № 66 (!). Чи могли знати Іван Скоропадський, який від 1714 року оголосив себе ктиторм пустині, або його дружина Настя, котра особисто наглядала за будівництвом у монастирі аж до своєї смерті, що вони будували собі в'язницю? Ще менше могли вони уявити, що буде з їхніми останками після одного з інцидентів, який трапився у колонії в 1960-х роках.

А було ось що. Несподівано для керівництва виправного закладу під час будівельних робіт біля головного храму колишнього монастиря — Різдва Пресвятої Богородиці — під землю провалився трактор. Потім кілька засуджених знайшли підземелля іншої церкви, у якому виявилось кілька трупів. Як розповідає теперішній персонал, посилаючись на оповіді колег, що працювали в колонії у 1960-х,

очам чоловіків відкрилося дещо несподіване. Труни були зі склом, під котрим, ніби щойно поховані (у сенсі збереженості одягу), лежали гетьман, гетьманша та їхня донька. Особливо вразили Улянині червоні шати. На жаль, ті чоловіки спокусилися прикрасами, які побачили на висушених пальцях та шиях померлих. Але, коли вони розбили скло, жадаючи наживи, поховальне вбрання небіжчиків за лічені секунди розсипалося на шматки.

Дізнавшись про те, що сталося, керівництво закладу передбачливо наказало дістати зі склепу надгробки, серед яких виявилася й плита батька гетьмана Павла Скоропадського — Петра Івановича, а потім засипати підземелля будівельним сміттям і залити бетоном.

Чи працювала на території закладу у зв'язку з виявленням поховань якась комісія, поки що не встановлено. Нинішні працівники про таку не пам'ятають. Хоча до того, як передати обійстя монастиря під потреби пенітенціарної служби, звідти явно вивезли певні цінні речі. Зокрема, згідно з описом обителі парні портрети Івана та Анастасії як її ктиторів, що стояли у храмі, вже у другій половині XIX століття були перенесені до келій настоятеля.

Головний храм згодом перебудували під потреби колонії, зокрема на першому поверсі облаштували виробничий цех, на створеному другому ярусі відкрили ПТУ, а третій використовували як підсобні приміщення. Склеп із похованнями забетонували так, щоб уже ніхто й ніколи туди не дістався.

Після здобуття Україною незалежності ніхто не поспішав знайти інше місце для колонії, однак православна церква не полишала надій повернути обитель віруючим. Отож згідно з Указом президента від 6 січня 2010 року розпочалися роботи з відокремлення частини території колишнього монастиря під церковні потреби. Нині ця ділянка разом із забетонованим склепом під залишками колишньої трапезної перебуває на балансі Конотопсько-Глухівської єпархії УПЦ (МП). Здавалось би, можна радіти. Але не виходить. Використовуючи залишки колишнього храму, нині віряни будують новий. Місце, де колись був склеп, показати можуть, однак потрапити туди, а тим більше вилучити останки гетьмана для урочистого перепоховання хоча б не в пантеоні, а просто у пристойнішому місці не вийде. Доступу до залитого бетоном склепу немає.

До того ж, оглядаючи нібито оригінальні надгробки, задумуєшся: кому конкретно вони належали, чому крім збитих літер, гербів та облич'янголів на поверхні їхній є сліди якогось втручання, незрозумілого «лагодження» цементним розчином? Частина цих запитань, очевидно, так і залишиться без відповіді. Прочитати написи спершу здавалося реальним. Та під час ретельнішого вивчення, вже з використанням комп'ютера, з'ясувалося, що жодного цілком збереженого слова не існує. Понад те, намагання ідентифікувати фрагменти літер, виходячи з тексту наведеного вище напису, нібито з надгробка Івана Скоропадського, довели, що тексти не збігаються. На плиті, яка стояла праворуч від вікна в нині діючій церкві, у верхньому лівому куті було викарбувано рік «1722». Основи двійок ледве проглядалися, через що здавалося, ніби написано «1799». Знаючи, що Іван Скоропадський помер 3 липня 1722-го, можна було припустити, що це саме його плита. Ба

навіть з уцілілих фрагментів літер вдалося виділити ті, що відповідали прізвищу. Однак напевне стверджувати нічого не можна. Допоміг би герб, що явно містивсь у нижній частині плити, але він був дуже понівечений. На іншій плиті, теж угорі ліворуч, був зазначений «1733» рік, що відповідало даті смерті Уляни. Ця плита менш пошкоджена, тому в певних фрагментах можна вгадати літери, що складаються в частину фрази: «Же[на] ніжинського полковника Петра Петровича Толстого...» Це відповідало дійсності, бо Уляна за життя справді була у шлюбі з Петром Толстим, першим росіянином на полковницькій посаді. Отже, можна думати, що це саме її надгробок. На ньому теж явно був герб, однак від нього зберігся лише низ.

МІСЦЕ, ДЕ КОЛИСЬ БУВ СКЛЕП, ПОКАЗАТИ МОЖУТЬ, ОДНАК ПОТРАПИТИ ТУДИ, А ТИМ БІЛЬШЕ ВИЛУЧИТИ ОСТАНКИ ГЕТЬМАНА ДЛЯ УРОЧИСТОГО ПЕРЕПОХОВАННЯ НЕ ВИЙДЕ. ДОСТУПУ ДО ЗАЛИТОГО БЕТОНОМ СКЛЕПУ НЕМАЄ

Що ж стосується плити з написом «Здесь нашель вѣчный покой Петръ Ивановичъ Скоропадскій/родился 6 марта 1833 — † 30 июня 1885», то нині вона вмонтована в стіну під вікном церкви. Як було здійснено поховання відомого чернігівського громадського та культурного діяча в родовому склепі, не відомо. В описі самого монастиря цієї інформації немає, бо він був опублікований у 1873-му, а Петро Іванович похований на 12 років пізніше. Цілком імовірно, що такі дані є серед матеріалів родинного архіву Скоропадських. Хоча надгробна плита збереглася майже ідеально, останки цього небіжчика спіткала така сама доля, як і рештки. Водночас текст на плиті дає змогу внести правку до енциклопедичної статті про Скоропадських, де роком народження Петра Івановича був зазначений 1834-й.

Нині керівництво колонії, на території якої опинилися унікальні пам'ятки, щиро йде на співпрацю з істориками, музейниками та журналістами. Вони самі виявляють зацікавленість у повній передачі пам'ятників на баланс чи то пенітенціарної установи, чи то Міністерства культури. Однак «видовбати» рештки залитих бетоном фігурантів багатьох подій першої половини XVIII століття вже неможливо, вони безнадійно для нас утрачені.

Ось правдива й сумна історія про те, на що справді варто було б виділяти гроші. Бо це і є той самий пантеон історичних діячів. Хай їх не можна зарахувати до героїв чи безпосередніх борців за незалежність. Але хтозна, як склалася б доля Івана Скоропадського, прибічника Івана Мазепи, якщо довелось до кінця життя глибоко в душі відчувати свою відповідальність за те, що волею випадку він опинився на іншому боці. А ще якби не народився Петро Скоропадський, почесний громадянин міст Стародуб і Погар (до речі, старих козацьких, українських), то чи був би в нас у 1918 році Павло Скоропадський — гетьман Української Держави, який, окреслюючи її кордони, без будь-яких застережень включив до неї Берестейщину, Курщину, Вороніжчину та Крим. ■

Виберіть українську

Ярина Цимбал

Тримаю в руках чек із супермаркету. На ньому поруч із цінами буває вибито коли афоризм, коли передбачення. Цього разу там звичайна банальність: «Діти — наше майбутнє». І раптом укотре без пафосу й надризу я розумію актуальний сенс цієї фрази: отак і треба боротися за українську мову — не законами, а дітьми.

Днями обганяю маму із хлопчиком років п'яти-шести, до школи ще не ходить. Він діловито й повчально їй розповідає:

— Моя Батьківщина — Україна.

— Твоя Батьківщина — Україна? — перепитує мама, ніби вперше про це чує, але без надмірного подиву. — А яка столиця твоєї Батьківщини? — Київ, — відповідає хлопчик.

Ні, він не повторює домашнє завдання, не розкаже якийсь завчений текст, як ото дорослі люблять навчити дитину чого-небудь, а потім демонструвати її знайомим, наче екзотичну тваринку. Ні, хлопчик просто йде й розкаже мамі щось нове, про що вона ще не знає. І для нього все просто: є його Батьківщина Україна, є столиця України Київ, ось є він, є його мама, є українська мова, якою він про це розповідає. Класичний і незмінний набір — Батьківщина, мати, мова.

МИ МОЖЕМО ЯК ЗАВГОДНО ПИШАТИСЯ СВОЇМ ЗНАННЯМ МОВИ, МЕЛОДІЙНОЮ ВИМОВОЮ ЧИ БАГАТИМ СЛОВНИКОМ, ТА НАЙБІЛЬШЕ, ЩО МОЖЕМО ЗРОБИТИ ДЛЯ СВОЄЇ МОВИ, — ВИХОВАТИ УКРАЇНОМОВНИХ ДІТЕЙ

Одна знайома російськомовна пара ще до Революції гідності свідомо перейшла на українську. Ці люди — справжні патріоти: уболівають за долю країни, за її майбутнє, і не на словах, а на ділі. Проте їхня дитина російськомовна. Батьки вирішили, що українську вона вивчить, коли підросте. А поки що російською дивиться мультики, читає книжечки, і навіть україномовна няня переходить із нею саме на цю мову.

Українська мова існуватиме, доки нею говоритимуть наші діти. Ми можемо як завгодно пишатися своїм знанням мови, мелодійною вимовою чи багатим словником, та найбільше, що можемо зробити для своєї мови, — виховати україномовних дітей. Очевидно, цю проблему не вирішити лише мовним законом, який частіше не виконуватимуть, ніж дотримуватимуть його букви.

Треба послідовно працювати на україномовну комунікацію, створювати україномовне середовище, побут, контент. Наші діти повинні

дивитися україномовні мультики й кіно, співати україномовних пісеньок, гратися з україномовними виховательками, читати україномовні книжки, слухати україномовне радіо й музику, вчитися в україномовних педагогів і навіть дражнитися україномовними дражнилками. І над цим усім треба працювати. Знімати ці мультики, писати ці пісні та книжки, вимагати від учителів спілкуватися з дітьми лише українською. Це якщо ви патріот і вболіваєте за свою мову.

Результати цієї боротьби не відразу бувають помітними, але оприявнюються вони анекдотично. Моя чотирирічна племінниця принесла з дитсадка пісеньку: «Намклубничноевареньеподнимаєнастроєньєвместощейманнойкашибудемєстьєговсєгда». Ні, я не забула розставити пробіли — це Меланка так співала незнайомою мовою. Дитина запам'ятала набір звуків, не розбиваючи його на слова і не розуміючи їхнього змісту (боюся, якби вона й розрізняла окремі слова, то «щі» їй геть нічого не сказали б).

Меланку не ховали від російської. Однак тато, мама, бабусі й дідусі, тітки й дядьки, сусіди й друзі в пісочниці — всі довкола говорили українською. Ні, дітей в україномовному садочку не примушували вчити цю пісеньку — то був лише музичний супровід до танцю. І от хочеться, врешті, щоб хтось написав хороші україномовні танцювальні пісеньки для дитлахів, щоб зняли альтернативу «Простоквашину» й «Маші та Ведмедю». Не одну-дві пісні, не один-два анімаційні фільми, а стільки, щоб дитина могла заповнювати своє дозвілля, а то й цілі вихідні дивитися мультики — з ким не буває. Меланка годинами здатна по 135-му разу передивлятися «Льодовиковий період» чи «У пошуках Немо» англійською. Так, вона знає англійську і вчить китайську, тому «Шоколадныеконфетынамзаменяютєсє омлетє» для неї як щось інопланетне.

Це, може, і довгий, але найдієвіший спосіб підтримати українську. Нашим дітям не треба буде складати іспити з «українізації» чи ховатися від мовного патруля, бо українська буде нормою їхнього щоденного життя і спілкування.

Закон потрібен, його ухвалить, він набере чинності. Та все одно не регулюватиме приватної сфери, а переможе та мова, якою послуговуватимуться не лише в державних документах і високих царинах, а й у побуті. Переможе не та мова, за яку ламають списи в політичних баталіях, а та, якою спілкуватиметься наступне покоління.

І якщо ви патріот, не поспішайте лізти на барикади в соціальних мережах, краще заговоріть до своєї дитини рідною мовою: заспівайте українську коліскову, прочитайте українську казку, вивчіть український віршик. Батьківщину, матір і мову не вибирають. Хоча мову таки вибирають... батьки для дітей. Виберіть українську. ■

Математичні перетворення

Чому посереднім науковцям слід боятися глобалізації

Коли політики багатого світу говорять про втрату робочих місць і стагнацію доходів через імміграцію та конкуренцію із-за кордону, вони зазвичай мають на увазі робітничі спеціальності в галузях на кшталт автомобілебудування, сталеваріння тощо. Але закордонна конкуренція може негативно позначитися навіть на 1% «представників розумової праці».

У спеціалізованому виданні *Journal of Human Resources* незабаром вийде стаття Джорджа Борхаса з Гарвардського університету й Кірка Дорана та Ін Шень з Університету Нотр-Дам, у якій проаналізовано вплив глобалізації на вибрану групу особливо помітних західних інтелектуалів: професорів математики. Одне зі складних завдань для суспільних наук полягає в тому, як розмежувати причину й наслідок. Для цього вчені використовують, зокрема, такий прийом, як пошук «природного експерименту», і саме його виявили Борхас, Доран і Шень, коли проаналізували зміни у продуктивності американських математиків за період після лібералізації Китаю у 1978-му.

Мао Цзедун, який керував країною від 1949 до 1976 року, не надто полюбляв ідеї, запозичені з-за кордону. Протягом більшої частини його правління китайські вчені мали обмежені контакти із Заходом; еміграція була здебільшого заборонена. У 1949–1965-му лише близько 200 китайських студентів поїхало до західних університетів, причому переважно вивчати іноземні мови. Тільки 21 особа з них студіювала природничі науки.

Проте після смерті Мао в китайській освітній політиці відбулися різкі зміни. Його наступник Ден Сяопін прагнув модернізувати Китай і заохочував здібну молодь їхати до західних університетів. До кінця 1980-х Піднебесна стала найбільшим джерелом студентів-іноземців у США. Їх несподіваний наплив помітно відбився на продуктивності роботи професорів математики, з якими вони співпрацювали.

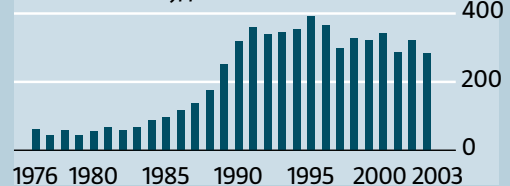
Схоже, що навіть у найабстрактнішій царині науки свою роль відіграє культура. Новоспечені випускники з Китаю набагато частіше за студентів-американців працювали з професорами китайського походження. У результаті цього продуктивність китайсько-американських професорів, якщо вимірювати її за кількістю публікацій, зростала порівняно з продуктивністю їхніх колег (**див. «Невід'ємні іммігранти»**). А позаяк серйозні наукові журнали можуть приймати лише певну кількість статей у випуск (чи принаймні могли тоді, коли існували тільки в паперовому форматі), то відносна продуктивність американських науковців не китайського походження знизилася, бо слабші праці відсіювалися.

Через затримки приймальних комісій, тривалість аспірантури і процес рецензування повною мірою вплив лібералізації Китаю на американську науку став відчутним лише наприкінці 1980-х. Утім,

Невід'ємні іммігранти

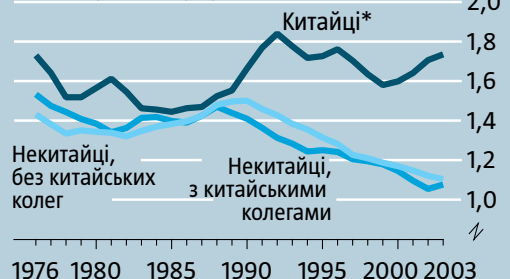
Математичні факультети університетів США

Кількість докторських ступенів, здобутих китайськими студентами*

Середня кількість опублікованих праць (визначено за науковими керівниками)

Ковзне середнє за три роки

За даними Джорджа Борхаса, Кірка Дорана та Ін Шень *Особи китайського походження (за прізвищем)

на початку 1990-х китайсько-американські професори математики писали на 0,3 роботи за рік більше, ніж до напливу іммігрантів, і до 2003-го цей відрив подвоївся.

ЧЕРВОНА РЕВОЛЮЦІЯ

Схожий струс американського математичного ринку стався 1991 року після раптового розпаду Радянського Союзу. Еміграція з СРСР, як і з маоїстського Китаю, була мінімальною. Радянські вчені мали обмежені контакти зі своїми колегами на Заході. А коли впала залізна завіса, більш ніж 1 тис. радянських математиків емігрували і значна частина їх осіла у США. В іншій, ранішій статті Борхас і Доран зазначають, що, позаяк більшість із цих новоприбулих були вже «готовими» професорами, а не студентами, наслідки від такого напливу пропозиції стали відчутні майже вмить.

У 1991/92 навчальному році 13% осіб, прийнятих на роботу на математичні факультети в Америці, приїхали зі Східної Європи та щойно розваленого СРСР. Безробіття, якого раніше новоспечені американські математики не знали, того року підскочило до небувалих 12%. Таким чином, переможці й переможені з'являються серед людей не тільки в робочих комбінезонах, а й у твидових піджаках. ■

Міфи про Москву і Станицю

Вікторія Малишева

Сьогодні вранці я шукала на ринку знайому продавчиню. Її місце було порожнім. Спитала в сусідів по торгових рядах, де вона. Відповіли: «Поїхала оформляти українську пенсію». Та жартома додали: «На тимчасово окуповану територію».

Я помітила, що наші погляди на все, що відбувається протягом останніх двох років, дуже полярні. Хоча, здавалося б, усі ми живемо в «республіці» й повинні б мати більш-менш схожі погляди. Тема політики та майже крилате «Ти за кого?» у всіх розмовах завжди стоїть ребром. Кілька разів і в мене спитали, за кого я. Один раз обережно — чи вести розмову далі, якщо я з іншого політичного табору, другий раз доволі агресивно, коли я не виявила в розмові певної критики дій української влади. І коли спитали це, дивлячись у вічі, мені стало трохи моторошно, хоча то була жінка... Так от тема політики в розмовах зараз явище дивне. Люди розумні її обходять, не підтримують у жодних проявах, навіть жартома. Ніби вони вищі за все, що відбувається нині, і приймуть будь-які зміни, хоч би якими дивними вони були... Робітничий клас і пенсіонери в розмовах слів не добирають, тому часто можна почути позаду себе в маршрутці, що думають власники пенсії 2 тис. руб. про дії місцевої «влади» та їхні розумові здібності. Хоча останнім часом колишні «військовослужбовці» теж не дуже добирають слова, коли характеризують стан справ у місцевій «армії». Взагалі дедалі частіше можна почути критику дій місцевого «керівництва» та незадоволення навіть від тих, хто раніше цілковито підтримував усі зміни. Люди незадоволені майже всім: розмірами пенсій і зарплат, цінами, певними ножицями між тим, що летиться на нас медовою патокою з місцевих новин і що відбувається насправді. Та й узагалі люди вірять тому, що бачать. Як можна вірити прекрасному стану справ у «республіці», коли з українського боку моста на Станицю є кімнати обігріву, безплатні чай і печиво, лавки, затінок, туалети, вода, смітники... А з боку «республіки» є лише цілковитий смітник, останнім часом ще й м'ясо-молочні продукти відбирають нібито для запобігання поширенню інфекційних захворювань... Що відчуватиме той пенсіонер, який простояв шість годин за мінусової температури в чергах і на решті придбав той кусень сала й масло у Станицю, а в нього відбирають усе це, мотивуючи запобіганням поширенню інфекційних захворювань та для подальшої утилізації (у що ніхто не вірить)? Ненависть, обурення, образ,

якими він щедро ділитиметься з усіма дорогою додому та ще кілька днів. Питання пенсій узагалі відкрите й дуже болісне для всіх. Російські пенсіонери без стажу отримують мінімалку 6 тис. руб. Ще чимось незадоволені при цьому... Пенсіонери в «республіці» зі стажем і вислугою отримують 2 тис. руб., потерпають від нестачі харчів, неможливості придбати ліки, боргів за комунальні послуги, безнадії... Хоча із січня всі пенсії в «республіці» трохи підняли — на 5%. Але й за цих відсотків «щастя» життя того прошарку населення анітрохи не покращилося. Взимку комунальні платежі з'їдають більш як половину пенсії. На ліки та все про все лишається близько семи сотень: живи й ні в чому собі не відмовляй. Тому наші пенсіонери одягнені переважно дуже бідно, з чужого плеча, у старе взуття, часто навіть не свого розміру. Хоча що про це казати — варто побачити хоча б раз на тому самому мосту...

Ще одна річ, яка мене дивує: багато хто не хотів ніяких змін у своєму житті, а в тому човні мандруючих у бік Росії опинився просто за компанію. Тому що в Луганську старі й хворі родичі, житло, робота, діти, звички... Таких навколо мене безліч. Звичайно ж, є і ті, чий домівок зруйнувала війна, хто втратив здоров'я, близьких... Але навіть частина з них уже не певна, від якого саме снаряда їхній дім було зруйновано.

Хоча за таких нібито позитивних змін є і ті, хто слухає лише місцеві новини та певен, що Україна вже не має майбутнього. Іноді можна почути, що в Станиці всі ліси вирували місцеві мешканці на дрова, українські військовослужбовці помирають від голоду та хвороб, воюють поруч із найманцями з Африки... Але кажуть це дружини місцевих «ополченців» або ті, хто не був жодного разу в Станиці.

Яскравий приклад двох боків одного й того самого явища — так звані кремлівські ялинки. Здається, що може бути в тому поганого? Особливу категорію дітей вивозять безплатно до Москви, показують головну ялинку Росії, годують і розважають. Але насправді відсоток обдарованої малечі та сиріт становить меншу частину групи, більшість — діти місцевих «можновладців», хоча, може, вони в чомусь справді обдаровані? Як можна заперечити це чи підтвердити? Кажуть, наступним пунктом призначення мандрів буде президентська дача, де дітям із «республіки» робитимуть масажі та оздоровчі процедури, пускатимуть у басейн. А всі зможуть побачити це в місцевих новинах, аби переконатися, що «республіка» робить усе для своїх дітей. І вираз «свої діти» в цьому випадку має особливе значення, бо вони справді свої — діти верхівки місцевої «влади». ■

Трамвай № 8

Станіслав Васін

Є в Донецьку один цікавий маршрут. Це трамвай № 8, який везе пасажирів фактично через усе місто: із центру до кордону найвіддаленішого району Донецька — Петровського. Маршрут цікавий не лише тим, що ним їздять люди, чиє мислення часто відрізняється навіть від мислення «бульварних», тобто тих, хто живе в самому центрі Донецька — на бульварі Пушкіна, біля дорогих ресторанів і кафе. Трамвай № 8 можна ще й без перебільшення назвати «культурним маршрутом»: сповзаючи з передно-ворічних вогнів центру Донецька в сутінки лісопосадок Ленінського району, він везе людей у повний морок у буквальному та переносному сенсі цього слова.

По-перше, дуже швидко з обліплених ілюмінацією вулиць і торговельних центрів ви в'їжджаєте у віддалений приватний сектор, де немає жодного ліхтаря. Якщо вийти вже тут, на півдорозі, з'являється відчуття, ніби ти потрапив на лінію фронту: пейзаж дуже нагадує невелике село на кшталт Майорська. Крім того, одразу ж з'ясується, що гул трамвая заглушав собою кулеметні черги та мінометні залпи. Наступна за приватним сектором темна лісосмуга вкупі зі звуками війни взагалі створює, так би мовити, «ефект присутності», хоча ви, по суті, все ще в центрі Донецька. Що далі їде трамвай, то більше чути самі залпи, уже навіть не лише на вулиці. Але його пасажирів це не бентежить: вони знають, що кінцева зупинка ще далеко. Загалом ви їдете вбік від центру на 10 км, але культурна картина кардинально міняється.

Як і завжди й у всіх своїх проявах, сьогоднішній Донецьк — це фасад, картинка, створена для об'єктивів. Центральна площа Леніна налита новорічними вогнями й ще недавно з величезною ялинкою, про яку в місцевих газетах писали чи не з вересня. Виникає враження, що ялинка — головне досягнення «молодої республіки» цього року. Тут ілюмінацією прикрашені фонтани й дерева біля драмтеатру. І майже не чути стрілянини. Я також живу в одному з центральних районів, тому проїхатися восьмим маршрутом мені довелося вперше, але різниця між пейзажем із людьми відразу впадає у вічі.

Виявилося, що центр Донецька порівняно з ринком «Сокіл», куди і їде трамвай, — це як виїзд із Донецька кудись до Києва. Багато людей їздить з околиць Кіровського району в центр як на екскурсію, але частина приїжджає сюди по одяг, оскільки на околицях Донецька більшість магазинів розбиті або

зачинені. Це саме стосується й згаданого «Сокола», який є одним із об'єктів, що найчастіше потерпали від обстрілів.

Пасажири «вісімки» навіть зовні відрізняються від тих мешканців центральних «степів». Як і в Жовтневому, населення південних околиць Донецька на вигляд значно бідніше від своїх центральних одноплемінників, які дозволяють собі приїжджати в драмтеатр чи дорогий ресторан у костюмах і на дорогих авто.

У таких місцях люди менш компромісні й ненавидять усіх — і тих, і інших. Це легко зрозуміти, тільки-но в трамваї починають говорити про політику. Попереду сидів чоловік, і вже за кілька зупинок до кінцевої мова зайшла про те, де дешевше купувати комбікорм. Але в підсумку, як завжди, згадали про Обаму. Своєрідна місцева традиція: обговорювати США, розмовляючи навіть про свиней:

— В «укропії» корм дорожчий, ніж тут. Та ще спробуй через їхніх «погранців» протягнути. Багато привезеш?

І тут підключається жінка, яка ненавидить і тих, і тих:

— А чого ви не говорите про пенсії? Багато цей фельдмаршал наш (прізвисько Захарченка після присвоєння йому звання генерал-майора. — Ред.) нам надавав? Перевів один до двох і все. А ковбасу, яку звідти кілограмами возимо... І в «укропії» жити не хотіли, і тут несолодко.

— Нічого, зате їм Обама тепер уже не допоможе. Все. Скоро до нас їздитимуть по ковбасу.

Підключається третій персонаж — зовсім літній чоловік:

— А мені й пенсія їхня не потрібна — я навіть не оформляв у тій «укропії». Після того як вони весь «Текстиль» розбомбили, мені вистачає і нашої, російської.

— А чого ви її «нашою» називаєте? Росія нас кинула — навіть паспортів не дають. Он племінниця скоро отримувати — і не знаємо, що робити.

— Бо зрозуміло, що гроші російські. А паспортів мені їхніх і не треба. Я своє вже пожив. Далі «Текстилю» все одно не піду.

— Ну дітям же якось треба жити...

— Нічого, нехай потерплять. Ще зо три роки — і все буде нормально. Вони там самі у своїй Україні загнутья.

Так непомітно під розмову про США й Обаму трамвай прийшов туди, де стоїть суцільний кулеметний гул і де вже майже минуло «зо три роки». Але місцеві все ще чекають, що «загнеться» єдина країна, якій вони бодай трохи потрібні. ■

Записка

ОНУХ

Минулого тижня польське Міністерство закордонних справ оприлюднило записку 2008 року (позбавлену грифа таємності ще в жовтні 2015-го), яка, за словами очільника МЗС Вігольда Вашиковського, «була початком відмови уряду Дональда Туска від проукраїнської політики на користь проросійської».

Документ «Тези про політику Республіки Польща щодо Росії і України» від 4 березня 2008 року був засекречений. Підписав його тодішній директор Східного департаменту МЗС Ярослав Браткевич (для любителів теорії змов можна додати, що він закінчив Московський державний інститут міжнародних відносин).

Автори записки сформулювали тезу, що сучасна Росія не керується жодною месіанською ідеологією на кшталт православ'я в універсальному розумінні, панславизму чи комуністичної доктрини, натомість це країна, що є джерелом сировини, має бажання до співпраці й не становить загрози.

На запитання, яку безпосередню користь міг би мати уряд Дональда Туска в результаті зміни курсу на проросійський, міністр Вашиковський відповів: «За-

про бажання додатково скомпрометувати політиків «Громадянської платформи», зокрема колишнього міністра закордонних справ Радека Сікорського. Спроба «перезапуску» відносин із Росією, до якої вдався уряд Дональда Туска, зазнала краху, як і така сама спроба, яку робили США. Вона мала скінчитися поразкою ЗАВИЗНАЧЕННЯМ. Хіба би ми були політичними «реалістами» і вважали, що РФ у кожній ситуації має свої невідчужувані інтереси в найближчому сусідстві, межі якого сама й визначає. Якщо хтось сумнівається в цьому, раджу почитати праці з історії Росії, бодай українознавчу книжку «The End of Tsarist Russia» («Кінець царської Росії») Домініка Лівена, професора Кембриджського університету, а заодно потомка одного з найдавніших аристократичних балтійських родів, предок якого, віце-адмірал князь Александр Лівен, був начальником штабу Російського імперського флоту. Я подаю ці подробиці, щоб не було сумнівів, ніби професор Лівен настроєний вороже проти Росії. Він виконав величезну аналітичну роботу, дуже ретельно вивчивши важкодоступні архіви Міністерства закордонних справ РФ. Прочитавши його книжку, я можу стверджувати, що коли йдеться про інтереси імперської Росії, то ані на початку ХХ століття, ані тепер годі мати ілюзії, ніби можливий якийсь «перезапуск». Побожні побажання авторів записки були не чим іншим, як безпідставною спекуляцією, надто коли вже було очевидно, що Росія повертається до своєї історичної імперської мантри, цього разу в ореолі дугінської ідеології «русского мира».

Але, якщо повернутися до оприлюдненої записки, що в ній може бути цікавого для українців? Отже, якщо прогнози стосовно Росії виявилися побожними побажаннями, діагноз ситуації в Україні виявився болісно правдивим. Автор записки писав: «Може скластися враження, що Польща у відносинах з Україною надто піддалася тактиці тамтешніх еліт, які жадають похвал та обцянок у контексті свого зв'язку із Заходом, але трактують ті обцянки (не конче виконані чи навіть здійсненні) як елемент престижу й аргумент у внутрішньополітичній боротьбі за владу і вплив на приватизацію».

І далі: «Проте слід пам'ятати, що, незважаючи на всі успіхи модернізації й демократизації в Україні, ця країна реформується все-таки відповідно до зразків, які й далі відрізняються від польської та середньоєвропейської моделі трансформації. В Україні досі існують великі пережитки постсовєтизму, що виявляються в особливій політичній культурі й провінційному політиканстві, в існуванні олігархічних груп (на кшталт російських «кланів») і розквіті корупції». Ці слова написані 2008 року, але вони не втратили своєї актуальності.

Не беручи до уваги традиційний патерналістський тон у ставленні до України, я дивуюсь, як можна було так помилитися відносно Росії і водночас бути таким точним в оцінці української ситуації. А може, тут відіграв певну роль Московський державний інститут міжнародних відносин, де навчався автор записки? Утім, це вже чистої води спекуляції. ■

СПРОБА «ПЕРЕЗАПУСКУ» ВІДНОСИН ІЗ РОСІЄЮ, ДО ЯКОЇ ВДАВСЯ УРЯД ДОНАЛЬДА ТУСКА, ЗАЗНАЛА КРАХУ, ЯК І ТАКА САМА СПРОБА, ЯКУ РОБИЛИ США

писки виразно вказує, що йшлося про те, аби, вдаючи діалог із Росією, вдаючи добрі відносини з нею, покращити свою позицію відносно західних партнерів».

За словами одного з колишніх польських дипломатів, «зміст оприлюдненої записки компрометує тодішнє керівництво МЗС, а також її автора (відомого, до речі, тим, що він ефективно усував зі Східного департаменту МЗС кожного, хто бодай згадував про російську загрозу), бо доводить не тільки те, що ухвалено принципи, які виявилися хибними, а й те, що їх узагалі не можна було ухвалювати, бо вони були хибними ще тоді».

Тож і маємо, як кажуть, непоганий «паштет», а як бути щирим, ложку після обіду, бо це радше інформація, здатна зацікавити дослідників відносин Польщі з її східними сусідами, ніж гаряча тема для перших сторінок газет. Можна дивуватися, навіщо, коли минуло майже 10 років, діставати з комори записку, яка має радше публіцистичний характер і не відповідає жодним аналітичними вимогам. Можна хіба лише застуджувати факт, що такий напрочуд непрофесійний документ правив за основу польської зовнішньої політики. Підозрюю, що оприлюднення цієї записки становить елемент внутрішньополітичних ігор і свідчить

5

ПРЕДСТАВЛЯЄ

20:00
ЩОСУБОТИ

РАНДЕВУ

З ЯНІНОЮ СОКОЛОВОЮ

ВІДВЕРТА РОЗМОВА. БЕЗ МАСОК ТА МІМІКРІЇ.

Майбутнє неможливо передбачити. Але його можливо забезпечити.

Накопичувальне страхування життя

Забезпечене майбутнє Вашої родини

Детальніше дивіться на сайті:
www.uniqa.ua

Ліцензія Нацкомфінпослуг України серія АЕ № 522546 від 20.08.2014 р